

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

**BAHA SAİD'İN HAYATI, ESERLERİ VE ANADOLU'DAKİ DİNİ
GRUPLARA DAİR DÜŞÜNCELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet ÖZTÜRK

Sivas
Ekim 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

**BAHA SAİD'İN HAYATI, ESERLERİ VE ANADOLU'DAKİ DİNİ
GRUPLARA DAİR DÜŞÜNCELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Sivas
Ekim 2020

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

14.10/2020

Muhammet ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Baha Said, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşamış önemli bir araştırmacı ve fikir adamıdır. Bu tez çalışması, Baha Said'i tanımak, tanıtmak ve onun toplumumuza sunduğu katkıları aktarmak amacıyla hazırlanmıştır.

Baha Said, Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri araştırmış ve çalışmalarında bu zümrelerin adetleri, gelenek-görenekleri ve Türk kimlikleri üzerinde durmuştur.

Siyasi, sosyal ve toplumsal olarak değişimin gerçekleştiği bir dönemde yaşayan Baha Said, bu dönemde ortaya çıkan fikir ve düşünce akımlarının da etkisiyle Anadolu'daki dini oluşumlar hakkında fikirlerini belirtmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir mensubu olan Baha Said, Cemiyet'in benimsemiş olduğu milliyetçi politikanın etkisiyle Anadolu'da birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkan zümreleri, Türklerin Müslüman olmalarından hareketle, tarihi süreç içerisinde incelemiştir.

Anadolu'nun mayalarını oluşturduğunu düşündüğü Alevi-Bektaşî zümrelerinin kökenleri itibarıyla Türk olduklarını ve eski Türk geleneklerinin bu zümrelere etkisini Türk tarihi, Türk inanç tarihi ve Türk-İslam tarihi konuları bağlamında araştırarak eserler vermiştir.

Çalışmamız; giriş, iki bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde; çalışmanın amacı, metodu ve sınırları belirtilmiştir. Öte yandan Baha Said'in yaşadığı dönemin siyasi durumu ve fikri hareketleri ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yapılan Alevilik-Bektaşîlik çalışmalarından bahsedilmiştir.

Birinci bölümde; Baha Said'in fikir ve düşünce dünyasını doğru anlayabilmek amacıyla, hayatı, üstlendiği görevler, ilmi kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Baha Said'in Anadolu'da araştırmış olduğu zümreler hakkındaki düşünceleri aktarılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken de Baha Said'in

araştırmış olduğu zümreler hakkında yakın tarihimizde gerçekleştirilen çalışmalarla mukayese edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; tezimizin genel bir değerlendirilmesi yapılarak kendi düşüncelerimiz de ilave edilmiş ve çalışmamız tamamlanmıştır.

Çalışmanın seçilmesinde ve sınırlarının belirlenmesinde desteklerini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Metin Bozkuş'a; görüş ve önerileriyle yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Avcu'ya; hayatım boyunca attığım her adımda yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Muhammet ÖZTÜRK

Sivas 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırma İle İlgili Metodolojik Bilgiler	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Metodu ve Sınırları.....	2
1.4. Araştırmanın Kaynakları	3
2. Baha Said'in Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış	4
2.1. Siyasi Durum ve Fikri Hareketler	4
2.2. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yapılan Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları	8
BİRİNCİ BÖLÜM	11
1. BAHA SAİD'İN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	11
1.1. Hayatı.....	11
1.1.1. Ailesi ve Çocukluğu	11
1.1.2. Soyu.....	12
1.1.3. Eğitimi	12
1.1.4. Akrabaları ve Arkadaşları	13
1.1.5. Vefatı	13
1.2. Üstlendiği Görevler.....	14
1.2.1. Baha Said ve İttihat ve Terakki Cemiyeti	14

1.2.2. Baha Said ve Karakol Cemiyeti.....	15
1.2.3. Baha Said ve Osmanlı Ressamlar Cemiyeti	16
1.2.4. Baha Said ve Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti.....	16
1.3. İlmî Kişiliği ve Metodu.....	17
1.3.1. İlmî Kişiliği.....	17
1.3.2. Metodu.....	18
1.4. Eserleri	19
1.4.1. Meslek Gazetesindeki Yazıları.....	21
1.4.2. Muhibban Mecmuasındaki Yazıları	24
1.4.3. Milli Talim ve Terbiye Mecmuasındaki Yazısı.....	25
1.4.4. Memleket Gazetesindeki Yazıları	26
1.4.5. Türk Yurdu Dergisindeki Yazıları.....	28
1.4.6. Kanat Gazetesindeki Yazısı.....	38
1.4.7. Ahali Gazetesindeki Makalesi	38
1.4.8. Hikmet Matbaa-i İslamiyesi'ndeki Yazısı.....	39
İKİNCİ BÖLÜM	40
1. BAHA SAİD'İN MEZHEPLER TARİHİ ALANI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ.....	40
1.1. Anadolu'daki Zümrelere Dair Düşünceleri	40
1.1.1. Bâtınilik	40
1.1.2. Babailik.....	42
1.1.3. Ahilik.....	45
1.1.4. Alevilik-Kızılbaşlık	49
1.1.5. Bektaşilik	55
1.1.6. Çepniler	61
1.1.7. Tahtacılar	62

1.1.8. Nusayrilik	64
1.2. Baha Said'in Oryantalistlere Eleştirileri	67
1.3. Baha Said ve Mehmet Fuad Köprülü.....	69
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	74
EKLER	80
Ek 1. Baha Said'in ölümü üzerine Yeni Sabah Gazetesi'nde çıkan yazı.	80
Ek 2. Baha Said'in ölümü üzerine Vakit Gazetesi'nde çıkan yazı.	81
Ek 3. Baha Said'in ölümü üzerine İkdam Gazetesi'nde çıkan yazı.....	82
Ek 4. Baha Said'in ölümü üzerine Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan yazı.	83
ÖZ GEÇMİŞ	84

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları
MTTC	: Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti
nşr.	: Neşreden
Ord.	: Ordinaryüs
ö.	: Ölüm tarihi
Prof.	: Profesör
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖZET

Çalışmamız, Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış fikir adamlarından Baha Said'in düşüncelerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Baha Said, siyasi, sosyal ve toplumsal değişimin olduğu bir dönemde yaşamış, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde önemli vazifelerde yer almış, İttihat ve Terakki'nin benimsemiş olduğu Türkçülük akımı doğrultusunda Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümrelerini araştırmıştır. Çalışmalarında söz konusu zümrelerin Türk kimliği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda, tezimizde öncelikle Baha Said'in hayatı, üstlendiği görevler, ilmi kişiliği ve eserleri incelenmiştir. Sonrasında araştırmış olduğu Alevi-Bektaşî zümreleri hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Çalışmaları ile ilgili değerlendirmeler ve tespitler ise, tezin ilgili bölümlerinde ve sonuç bölümünde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Baha Said, İttihat ve Terakki, Türkçülük, Alevilik, Bektaşilik, Anadolu.

ABSTRACT

Our study aims to reveal the thoughts of Baha Said, one of the intellectuals who lived in the last periods of the Ottoman Empire and the first years of the Republic. Baha Said lived in a period of political, social and societal change, took part in important duties in the Committee of Union and Progress and researched the Alevi-Bektashi groups in Anatolia in line with the Turkism trend adopted by the Committee of Union and Progress. He focused on the Turkish identity of these groups in his works. In this context, first Baha Said's life, duties, scientific personality, and works are examined in our thesis. Then, his opinions about the Alevi-Bektashi groups that he researched are discussed. The evaluations and determinations about his studies are addressed in the relevant parts of the thesis and in the conclusion part.

Keywords: Baha Said, Committee of Union and Progress, Turkism, Alevism, Bektashism, Anatolia.

GİRİŞ

1. Araştırma İle İlgili Metodolojik Bilgiler

1.1. Araştırmanın Konusu

Baha Said, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişmiş, Askeri Okula gitmiş, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerinde bilfiil yer almış, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda aktif görevler almış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet kademelerinde çalışmış, bu dönemde birçok eser yazmış, geniş bilgi birikimine sahip, milli duyguları hassas bir düşünürdür. Baha Said, Anadolu'da varlıklarını devam ettiren Alevi-Bektaşî zümrelerin etnik kökenlerini ve yapısal oluşumlarını inceleyerek bu alanda önemli tespitler sunmuştur. Tezimiz de bu kapsamda oluşturulmaya çalışılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, hükümet politikası olarak Anadolu'daki dini ve etnik yapıları araştırmayı amaçlamış, bu doğrultuda Baha Said de Alevi-Bektaşî zümrelerini incelemek üzere görevlendirilmiştir. Bu çerçevede, Alevi-Bektaşî zümreleri üzerinde eski Türk geleneklerinin ve Şamanizm inancının etkisinin olduğunu, böylece Aleviliğin-Bektaşîliğin Türkmen aşiretleri arasında yayılmasıyla dini düşünce ve sosyal hayat anlayışlarının nasıl şekillendiğini ele almıştır. Bu sebeple, düşünürümüzün görüşlerini değerlendirirken bu konularla ilgili fikirleri ön planda tutulmaya çalışılmıştır.

Baha Said, eski Orta Asya Türk geleneklerinin ve Şamanizm inancının Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri nasıl etkilediğini, onların günümüze yansımalarının neler olduğunu ifade etmiştir. Baha Said'in bu düşüncelerinin araştırma konusu olarak seçmemizde halen keşfedilmeyi bekleyen Alevi-Bektaşî zümrelerinin çağımızın değişen şartları çerçevesinde araştırılması için öncü ve yol gösterici olabileceği düşünülmüştür.

Çalışmamız, Baha Said'in Hayatı, Eserleri ve Anadolu'daki Dini Gruplara Dair Düşünceleri başlığı altında ve alt başlıklarla detaylandıracağımız bir çalışma olmuştur. Baha Said'in Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümrelerinin inanç tarihi

açısından geleceğe ışık tutan düşüncelerini eserlerinden ve ilgili kaynaklardan toplayarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti'nin son dönemi (XIX. yy.) ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında (XX. yy.) devlet görevlisi olarak hizmet veren pek çok din ve fikir adamı yetişmiştir. Bu geçiş döneminde yetişmiş pek çok din ve fikir adamı hakkında bilgi sahibi olmamıza rağmen maalesef bazıları hakkında yeterince geniş bilgi sahibi değiliz. Baha Said de bu dönemde yetişmiş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti adına önemli faaliyetlerde bulunarak Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümrelerin kökenleri hakkında geleceğe ışık tutacak bilgiler ortaya koymuş bir düşünürdür.

Türkçülük akımını savunan Baha Said'in amacı Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümrelerinin Türk kökenli olduklarını vurgulayarak devlete bağlılıklarını sağlayabilmek, öte yandan oryantalistlerin ve bazı düşünürlerin söz konusu zümrelerin kökenleri hakkında ortaya attıkları farklı iddialara cevap vermektir.

Baha Said bir düşünür, saha araştırmacısı ve siyaset adamı bakışıyla eski Türk geleneklerinin ve Şamanizm inancının Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri nasıl etkilediğini, bunun sonucu olarak gelenek-göreneklerinde nelerin değiştiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede tezimiz, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yetişmiş, önemli devlet görevlerinde bulunarak tarihi olaylarda vazife almış Baha Said'in hayatı ve eserleri ile ilgili bilgi vermek, İslam Mezhepler Tarihi ile ilgili çalışmalarını tanıtmak ve görüşlerini sunmak amacıyla hazırlamıştır.

1.3. Araştırmanın Metodu ve Sınırları

Bir araştırmanın bilimsel nitelik kazanabilmesi için sistemli bir metoda ihtiyacı vardır. Doğru bilgiye bu metotlar çerçevesinde ulaşmak mümkündür. Her bilim dalında olduğu gibi İslam Mezhepleri Tarihi'nin de kendine özgü yöntemleri vardır. Biz de tezimizi oluştururken bu yöntemlerden yararlanmaya dikkat ettik.

Tezimizin konusu Baha Said'in Hayatı, Eserleri ve Anadolu'daki Dini Gruplara Dair Düşünceleri olduğu için İslam Mezhepleri Tarihi'nin kullanmakta olduğu yöntemlerden "tarihsel/betimleyici yöntemi" esas aldık. "Tarihsel/betimleyici

yöntem”de amaç, “mezheplerin ve dinlerin görüşlerini kendi kaynaklarından tarafsız ve ilmi bir şekilde ortaya koymak”¹ olduğundan, biz de Baha Said’in düşüncelerini objektif ve bilimsel bir şekilde aktarmaya çalıştık.

Şahıs üzerine bilimsel bir araştırma yapılıyorsa, o şahsın hayatını ve yaşadığı dönemdeki gelişmeleri doğru analiz etmek gerekir. Biz de Baha Said’in hayatını ve yaşadığı dönemdeki gelişmeler hakkında bilgiler verirken tarihi kaynaklardan yararlanarak kronolojik sıralamaya dikkat ettik. Öte yandan Baha Said’in eserlerini incelerken de “kaynak kritiği yöntemi”² izledik. Bu yöntem ile de Baha Said’in yaşadığı dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak eserlerini incelemeye çalıştık.

Tezimizin konusu Baha Said’in Hayatı, Eserleri ve Anadolu’daki Dini Gruplara Dair Düşünceleri olduğundan, kaynak olarak onun farklı zamanlarda çeşitli dergi ve gazetelerdeki yayınlanan makalelerinden istifade ettik. Ayrıca Baha Said hakkında yazılar yazan müelliflerin eserlerinden ve makalelerinden elde ettiğimiz bilgileri sunmaya çalıştık. Baha Said hakkında bugüne kadar lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde herhangi bir çalışma yapılmadığını tespit ettik. Baha Said’in düşüncelerini ve çalışmalarını bir bütün olarak inceleyerek bilimsel ve objektif bilgiler ışığında tezimizde sunmaya çalıştık.

1.4. Araştırmanın Kaynakları

Bir araştırmanın değerli olabilmesi ve kabul görebilmesi için yararlanılan kaynaklar önemli bir yere sahiptir. Özellikle bir şahsı tanıtırken ve görüşlerini aktarırken doğru bilgilere ulaşabilmemiz açısından kaynaklara ulaşmak ve onları yerinde kullanmak o çalışmayı daha da değerli kılmaktadır.

Tezimizin konusu, Baha Said’in Hayatı, Eserleri ve Anadolu’daki Dini Gruplara Dair Düşünceleri olduğu için, ana kaynaklarımız Baha Said hakkında yapılan ilk çalışma olan ve Fethi Tevetoğlu’nun 1989 yılında *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*’nde yayınladığı “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey (Biga 1882-İstanbul 16 Ekim 1939)” makalesidir. Öte yandan Nejat Birdoğan’ın 1995 yılında yayınlandığı *İttihat ve Terakki’nin Alevilik – Bektaşilik Araştırması*

¹ Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*, 3. Basım (İstanbul: Dem Yay., 2013), 118-119.

² Sönmez Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu”, *İslami İlimlerde Metodoloji/Usul Mes’alesi-I* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 431-434.

eseri ile İsmail Görkem'in 2000 yılında yayınladığı *Baha Said – Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri* eseridir.

Baha Said'i yakından tanıyan ve birebir görüşen Fethi Tevetoğlu makalesinde Baha Said'in hayatı, soyu, çocukluğu, eğitimi ve üstlendiği görevler hakkında bilgiler vermiştir. Nejat Birdoğan ile İsmail Görkem'in eserlerinde ise Baha Said'in araştırmalarını ve düşüncelerini ifade ettiği çeşitli dergi ve gazetelerdeki yazıları tedvin edilip günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Öte yandan Baha Said'in düşüncelerini daha iyi anlayabilmek ve yaşadığı dönem hakkında bilgiler vermek amacıyla yakın tarihimizde Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yılları hakkında çalışmaları olan araştırmacıların eserlerinden yararlandık.

Biz hazırlamış olduğumuz bu tez çalışmasında ise Baha Said'in hayatı ve eserleri hakkında bilgiler vermenin yanı sıra onun Anadolu'daki zümreler hakkında yapmış olduğu çalışmalarını, yakın tarihimizde bu zümreler hakkında kıymetli çalışmalar yapan araştırmacıların eserleriyle mukayese ettik. Ayrıca bir ideolojiye toplumun dini gruplarını ne şekilde entegrasyonunun amaçlandığını ifade etmeye çalıştık.

2. Baha Said'in Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış

2.1. Siyasi Durum ve Fikri Hareketler

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında (XIX. yy.) ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında (XX. yy.) yaşayan, bu geçiş döneminde aktif görevlerde bulunan Baha Said'in yetiştiği dönemin siyasi ortamı ve fikri hareketleri bu bölümde ifade etmeye çalışacağız.

Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren gerileme dönemine girmiş, gittikçe artan toprak kayıpları neticesinde her taraftan dağılmaya doğru gitmiş ayrıca ekonomik zayıflama da baş göstermiştir. Devletin yaşanan bu sıkıntılı durumlar karşısında kuvvetli ve muntazam bir devlet kadrosu gösterememesi nedeniyle

Osmanlı aydını, ülkenin kalkınması ve Batı'ya yetişmesi için ıslahatların yapılmasını zorunlu görmüştür.³

Osmanlı aydını, devletin eskimiş, yıpranmış ve bozulmuş temel kurumlarının, yepyeni bir medeniyetle yükselen ve atağa kalkan bir Avrupa'nın ezici üstünlüğüne karşı yeniden teşkilatlanması gerektiğini savunmuştur.⁴ Ayrıca bu dönemde Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın (ö. 1849) isyanı baş göstermiş ve bu gelişmelerin neticesinde Tanzimat dönemi [3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda Mustafa Reşit Paşa'nın (ö. 1858) okuduğu Hattı Hümayun ile başlayıp 23 Aralık 1876'da Kanun-u Esasi'nin ilanına kadar süren dönem] ile yeniliklere devam edilmiştir.⁵

Tanzimat döneminde, Haziran 1865'te kurulan "Yeni Osmanlılar" örgütü (Jön Türkler), kamusal alandaki özgürlükleri artırmak ve padişahın etkinliğini azaltmak amacıyla hareket ederek meşrutiyet sistemine karşı olan Sultan Abdülaziz'i (ö. 1876) tahttan uzaklaştırıp V. Murat'ı (ö. 1904) getirmiş, onu da akıl hastası olması nedeniyle tahtan indirerek yerine anlaşmaya vardıkları II. Abdülhamid'i (ö. 1909) getirmiştir.⁶ II. Abdülhamid döneminde pek çok değişiklik olmasına rağmen Osmanlı yönetimine karşı olanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında birleşerek harekete geçmiş ve 27 Nisan 1909'da Makedonya'dan gelen Hareket Ordusu başkent İstanbul'a girerek II. Abdülhamid tahtan indirilmiş ve yerine V. Mehmet Reşad (ö. 1918) getirilerek Osmanlı Devleti'nin yönetiminde İttihat ve Terakki etkin hale gelmiştir.⁷

Osmanlı Devleti'nde ıslahatların yanında Tanzimat Dönemi'nden itibaren birçok fikir akımı ortaya çıkmıştır. Bu akımlar hakkında kısaca şu bilgileri vermek istiyoruz:

Osmanlı Devleti, Rusya ve Balkan devletleriyle yapılan savaşlarla çok fazla toprak kaybı yaşamış, Fransız İnkılabı'nın (1789) etkisiyle artan milliyetçilik akımı ile de İmparatorluk sınırları içindeki farklı etnik köken ve dinden toplulukların

³ Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, 4. Basım (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 26.

⁴ İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, 26.

⁵ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, 9. Basım (İstanbul: İletişim Yay., 2016), 17.

⁶ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1988), 1/217.

⁷ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)*, 7. Basım (İstanbul: İletişim Yay., 2018), 20.

bağımsızlık arzularıyla oldukça yıpranmış ve parçalanmaya doğru gitmeye başlamıştır. Ülkenin aydınları, bu kötü gidişatı durdurmak amacıyla birçok çözüm yolu aramışlar ve bu arayışlar neticesinde farklı düşünce akımları ortaya çıkmıştır. Bu akımların başlıcaları Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür.

Fransız İnkılabı'nın etkisiyle artan milliyetçilik akımıyla Osmanlı Devleti'ndeki farklı milletlere mensup topluluklar kendi devletlerini kurma arzusuyla bağımsızlık mücadelesi içine girmişlerdir. Osmanlıcılık fikri, XIX. yüzyılın başlarında bağımsızlık hareketlerinin önünü kesmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Osmanlıcılık, Tanzimat Fermanı'yla uygulamaya konulan, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan tüm halklar arasında dil, din, ırk, mezhep vs. farkı gözetmeksizin eşit haklara sahip olarak Osmanlı Devleti vatandaşı sayılmalarını savunan akımdır.⁸ Hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri kapsayan ve onlara eşit vatandaşlık hakkı verilmesi ön görülen Osmanlıcılık akımı; ekonomik, eğitimsel, kültürel ve sosyal farkların hızla büyüdüğü bir dönemde acilen kabul edilmiştir.⁹

Hristiyan vatandaşların açık bir şekilde lehine olan ve İngiltere ile Fransa'nın Osmanlı Hristiyanlarını kendi devletlerine desteğini artıran Paris Antlaşması (1856) ve Islahat Fermanı'nın bir sonucu olarak görülen Osmanlıcılık, kısa süre sonra Müslüman halk arasında Fransa ile İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesi olarak görülmüştür.¹⁰ Bu gelişmeler neticesinde Osmanlıcılık etkinliğini kaybetmiş ve II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle de İslamcılık akımı ön plana çıkmıştır.

İslamcılık, dünya Müslümanlarını tek çatı altında, halifenin etrafında toplamak amacıyla ortaya çıkmış bir akımdır.¹¹ İslamcılık, II. Abdülhamid döneminin önde gelen politikalarından bir tanesi olmuştur. Hatta II. Abdülhamid, kendinden önceki padişahların aksine daha dünyevi bir anlam taşıyan "Sultan"

⁸ Azmi Özcan, "Osmanlıcılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2007), 33/485-487.

⁹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri* (İstanbul: Timaş Yay., 2017), 196.

¹⁰ Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 196.

¹¹ M. Orhan Okay & Alim Kahraman, "İslamcılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2001), 23/67-70.

unvanı yerine, Müslümanların birliğini vurgulamak ve İngiltere, Fransa ve Rusya'ya korku vermek amacıyla "Halife" unvanını kullanmıştır.¹²

Ancak I. Dünya Savaşı'nda Halife V. Mehmet Reşad tarafından ilan edilen cihat çağrısı etkili olmamış, bununla beraber bazı Müslüman halkların da milliyetçilik ve bağımsızlık arzusu İslamcılık fikrinin önündeki en büyük engel olmuştur. Bunun neticesinde, Jön Türklerin başlattığı Türkçülük akımı, İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesiyle ön plana çıkmıştır.

Türkçülük akımı ise, Osmanlı Devleti'nde entelektüel düzeyde başlayan daha sonra siyasal ve ideolojik boyut kazanarak Osmanlı hanedanlığına karşı ortaya çıkmış bir harekettir.¹³ Ziya Gökalp'in; "Dünya'nın doğusu da batısı da bize açık bir şekilde gösteriyor ki, bu asır milliyet asrıdır; bu asrın vicdanları üzerinde en etkili kuvvet milliyet ülküsüdür"¹⁴ diyerek *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* adlı makalesinde ideolojisini çizdiği Türkçülük akımı, İttihat ve Terakki'nin temel felsefesi olmuş ve böylece İttihat ve Terakki, Türkçülük akımının siyasal yapılanması olarak ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kesin olarak siyasal partiye dönüştüğü ilk kongre olan 1913 yılındaki kongresindeki kararlar incelendiğinde, Cemiyet'in temel ideolojisinin Türkçü ve milliyetçi düşünce olduğu görülmektedir. Netice itibariyle, İttihat ve Terakki'nin bu ideolojisinin etkisi devlet politikalarında da kendini göstermiştir.¹⁵

İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemek amacıyla ortaya çıkan Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının yerine tek gerçek kurtuluşu Türkçülük akımında bulmuş, devletin sürekli toprak kaybetmesi, Balkanlar'dan Anadolu'ya sürülen insanlar ve Anadolu'daki farklı dini ve etnik topluluklar arasında milliyetçiliğin giderek güçlenmesi gibi faktörlerle artık Anadolu'ya bir yöneliş olmuş ve Türk Anadolu'nun oluşturulması fikri doğmuştur.¹⁶

¹² Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 197.

¹³ M. Şükrü Hanioglu, "Türkçülük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2012), 41/551-554.

¹⁴ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, nşr. Mustafa Özser, 6. Basım (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019), 15.

¹⁵ DüNDAR, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)*, 22.

¹⁶ Markus Dressler, *Türk Aleviliğinin İnşası; Oryantalizm, Tarihçilik, Milliyetçilik ve Din Yazımı*, çev. Defne Orhun, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2016), 126-129.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Türk milliyetçisi aydınlar, yeni Türkiye'ye bir yandan kökleri çok eski tarihlere dayanan bir yandan da modern bir kimlik kazandırmayı amaçlayan medenileştirme projesiyle meşgul olmuştur. Devlet kendi içerisindeki her alanda olduğu gibi dini ve etnik yapıların da milliyetçi projeye entegrasyonunu amaçlamıştır. Ancak Aleviler, Sünni İslam'ın itikadi ve ameli kurallarından farklı bir inanç şekli yaşadıkları ve hem Türk hem de Kürt topluluklar arasında yayıldıkları için, Alevilerin etnik açıdan hangi gruplar içerisinde değerlendirileceği konularında devleti zor bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. Bunun neticesinde hükümet, politika gereği Anadolu'daki dini grupları araştırırken onların etnik kimlikleri hakkında da çalışma gerçekleştirmiştir.¹⁷

2.2. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yapılan Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları

II. Abdülhamid döneminin son zamanlarında meşrutiyetin ilan edilmesiyle (1908) sosyoloji ilmi Ahmet Rıza'nın (ö. 1930) uğraşlarıyla Osmanlı topraklarında da rağbet görmüş ve onun tüm sorunlara çözüm getireceğine inanan pozitivist aydınlar arasında yayılmıştır. Ahmet Rıza'nın toplumsal sorunların bilimsel metotlarla çözülebileceği şeklindeki düşüncesi İttihatçılar arasında büyük bir kabul görmüş ve Ziya Gökalp ile birlikte bu düşünce eyleme dönüştürülerek II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle iktidarı eline geçiren İttihat ve Terakki, Anadolu'nun etnik grupları hakkında bilimsel bir araştırma yapmaya karar vermiştir.¹⁸

Aslında İttihat ve Terakki'nin Alevi-Bektaşileri araştırmaya ne zaman başladığı tam olarak bilinmese de Enver Behnan Şapolyo'nun aktardıklarına göre; "Talat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde partinin genel toplantısının birinde Anadolu'nun kapalı bir kutu olduğunu, öncelikle bunun içeriğini tanımamız, sonra bu millete layık hizmetlerde bulunmamız gerektiğine inanıyorum dediğini, bunun üzerine de İttihat ve Terakki'nin ideoloğu Ziya Gökalp; 'biz siyasi bir inkılap yaptık, yani meşruti bir idare vücuda getirmekle kalıp değiştirdik. Halbuki en büyük inkılap

¹⁷ Dressler, *Türk Aleviliğinin İnşası*, 22-23.

¹⁸ Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, 7. Basım (İstanbul: İletişim Yay., 2019), 121.

içtimai inkılaptır... Anadolu'nun muhtelif dini tarikatları, sektleri (dini tarikatlar, mistik yapılanmalar), Türkmen aşiretlerini incelemek üzere ilmi yönü olan arkadaşları gönderelim' demiştir. Bunun üzerine Baha Said'i Alevi-Bektaşileri, Bursalı Mehmet Tahir (ö. 1925) ve Hasan Fehmi'yi (ö. 1910) Ahileri, Esat Uras Bey'i (ö. 1957) de Ermenileri incelemek üzere Anadolu'ya göndermişlerdir.”¹⁹

Görüldüğü üzere toplumsal ve sosyal alanda inkılabın gerçekleştirebilmesi amacıyla ilmi yönleriyle ön plana çıkmış isimler Anadolu'daki dini ve etnik grupları incelemek üzere İttihat ve Terakki tarafından görevlendirilmiştir. Öte yandan Türk Ocağı, Türk Derneği ve Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti gibi dernekler de bu bilimsel araştırma için seferber edilmiş, ayrıca Talat Paşa da Adana, Konya, Eskişehir, Kütahya, Maraş, Balıkesir ve Afyonkarahisar gibi şehirlerdeki Tahtacı ve Çepni denilen Yörüklerin araştırılması için gizli bir emir vermiştir.²⁰

Aleviler ve Bektaşiler üzerine çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar sistemli bir şekilde araştırılmamıştır. Türkiye'de Alevi-Bektaşi zümrelerine dönük araştırmalar, oryantalistlerden yarım asır sonra başlamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle Alevi-Bektaşi araştırmaları artmış, bu doğrultuda Baha Said ve Habil Adem (Naci İsmail Pelister) (ö. 1940) gibi şahsiyetler araştırma yapmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir.²¹

Baha Said'in kullandığı metotlar ve saha araştırması yaparak incelediği Alevi-Bektaşiler hakkındaki çalışmaları, alanında ilk olma özelliğine sahiptir. Ancak akademik anlamda bilimsel metotları kullanarak Alevi-Bektaşi zümreler hakkında ilk araştırmaları yapan M. Fuad Köprülü olmuş ve bu araştırmalara ilmi bir kimlik ile derinlik kazandırmıştır. Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eseri, Bektaşilik hakkında derinlemesine bilgiler vermiştir.²² Köprülü'den sonra talebesi Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Alevilik-Bektaşilik çalışmaları devam ettirilerek pek çok çalışma ortaya konulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Alevi-Bektaşilere yönelik araştırmalar yapmak üzere devlet tarafından Yusuf Ziya Yörükân da Anadolu'ya gönderilmiş, o da özellikle Tahtacı Alevileri üzerine çalışmalar

¹⁹ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Türkiye Yay., 1964), 2-3.

²⁰ Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, 128.

²¹ Dressler, *Türk Aleviliğinin İnşası*, 129-141.

²² Detaylı bilgi için bk. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 8. Basım (Ankara: DİB Yay., 1993), 30-357.

gerçekleştirmiştir. Daha sonraki yıllarda da Ahmet Yaşar Ocak'ın TDV İslam Ansiklopedisine yazdığı maddeler başta olmak üzere Alevilik-Bektaşilik hakkında pek çok bilimsel araştırması olmuştur. Günümüzde de birçok araştırmacı Aleviler ve Bektaşiler hakkında çalışmalarına devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAHA SAİD'İN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

1.1.1. Ailesi ve Çocukluğu

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış, I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı'nda aktif görev alarak bu geçiş döneminde önemli devlet vazifelerinde bulunmuş Baha Said'in hayatı, eserleri, yapmış olduğu araştırmalar ve düşünce dünyası tarihimiz, kültürümüz, milletimiz ve geleceğimiz açısından önem arz etmektedir. Baha Said'in çalışmamıza yön verecek fikir ve düşüncelerinden önce ailesini, eğitimi ve yaşadığı dönemi aktarmaya çalışacağız. Ayrıca, Baha Said'i tanıyan ve hakkında yazılar kaleme alan kişilerin de görüşlerinden faydalanarak çalışmamızı oluşturacağız.

Baha Said, Kafkasya'dan Anadolu'ya göçen Dağıstanlı bir Türk ailenin evladı olarak 1882'de Biga'da (Çanakkale) dünyaya gelmiştir. Fethi Tevetoğlu'nun Baha Said'i yakından tanıyan arkadaşı Numanzâde Mustafa Tinal'dan aldığı bir mektupta, Baha Said'in Dağıstan'da doğduğu ve 16 yaşında Türkiye'ye gelip askeri okula girdiğine dair bir başka rivayet de aktarılmıştır.²³

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Rusya ve Balkan ülkeleriyle yapılan pek çok savaş neticesinde kaybedilen topraklardan Osmanlı'ya büyük bir göç yaşanmıştır. Rusların Kafkasya'yı elde etme politikası ve Şeyh Şamil direnişi Kafkasya nüfusunun Ruslar tarafından hedef haline gelmesine yol açmıştır. Bunun neticesinde bölge halkının büyük bir kısmı Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.²⁴ Baha Said'in ailesinin de bu göçler sonucunda Osmanlı topraklarına göç etmiş olabileceği kanaatindeyiz.

²³ Fethi Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6/16 (Ankara: 1989), 208.

²⁴ Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, 41.

1.1.2. Soyü

Babasının ve annesinin isimlerine ulaşamadığımız Baha Said hakkında Tevetoğlu'nun aktardıklarına göre; aslen Kafkasya'dan Anadolu'ya göçmüş Dağistanlı bir Türk ailenin evladır.²⁵ Sefer Ersin Berzeg, eserinde Baha Said'in Çerkez olduğunu zikretmektedir.²⁶ Ancak Berzeg'in vermiş olduğu bu bilginin doğruluğu hakkında şüpheler vardır. Çünkü Baha Said'in kendisini etnik anlamda Çerkez olarak nitelendirdiğine dair herhangi bir belge yokken tam aksine birçok makalesinde Türk kimliğini öncelediğine dair bilgiler mevcuttur.

1.1.3. Eğitimi

Baha Said, ilk tahsilini babasından görmüş daha sonra Biga'daki okullarda orta öğrenimini tamamlamıştır. Yükseköğrenimini Harp Okulu ve Harp Akademisi'nde yapmıştır. Harp Okulundan ise 1906 yılında kurmay yüzbaşı sıfatıyla mezun olarak ordu saflarına katılmıştır. Kısa bir süre sonra da disiplinsiz davranışları nedeniyle askerlikten emekli edilerek ayrılmıştır.²⁷

Tevetoğlu'nun Numanzâde Mustafa Tinal'dan aldığı mektupta, Baha Said'in askeri öğrencilik yılları ile ilgili şu bilgiler mevcuttur: “Baha Said, askeri okulda öğrenci bulunduğu sırada, en başarılı öğrencilere Padişah Abdülhamid Han'ın gönderdiği mükâfat ve hediyelerin dağıtılması için bir tören düzenlenir. Padişah'ın armağanını alan her öğrencinin üç defa öpüp başına götürerek Hakan'a şükretmesi gelenek gereğiymiş. En başarılı öğrencilerden olduğu halde Baha Said, aldığı hediyeı öpüp başına götürmediği ve asla ‘Padişahım çok yaşa!’ diye bağırmediği için sorguya çekilmiş, tutuklanmış ve hapis cezasına çaptırılarak mimlenmiştir.”²⁸

Baha Said, askeri okuldan kurmay yüzbaşı olarak çıktıktan kısa bir süre sonra komutanlarıyla uyuşamayıp, onlara karşı gelmesi sonucu emekliye sevk edilmiş, bunun üzerine babasının tavsiyesiyle İstanbul'dan ayrılmış ve Kahire'ye aile dostlarının yanına gitmeye karar vermiştir. Harp Okulu'nda Ressam Ali Rıza Bey'in başarılı öğrencilerinden olan Baha Said, Mısır'da da ünlü hattat ve ressamlardan

²⁵ Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey”, 208.

²⁶ Sefer E. Berzeg, *Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda Çerkes Göçmenleri II*, (İstanbul: Nart Yay., 1990), 79.

²⁷ Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey”, 208.

²⁸ Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey”, 209.

dersler almış ve Kahire'deki bazı camilerin tezyin işlerinde çalışmıştır. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle Türkiye'ye dönen Baha Said, İstanbul'da Vali Konağı karşısında Resne Fotoğrafhanesi binasında bir yazıhane açıp ticaretle meşgul olmuştur.²⁹

1.1.4. Akrabaları ve Arkadaşları

Baha Said'i şahsen tanıyan Fethi Tevetoğlu, makalesinde; Numanzâde Mustafa Tinal'dan aldığı mektupta, Tinal'ın Baha Said ile Samsun'da Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) Müfettişi iken her un çuvalı başına bir küçük tayyare bağışı koymak usulünü başlattığı sırada tanıştığını, bu yakın dostluklarının ölümüne kadar sürdüğünü, Baha Said'in ömrünün son yıllarında İstanbul Samatya'da kendi evinde oturduğunu, kroner yetmezliğinden rahatsız olduğunu, yağlı boya resimler yapmak, okumak ve yazmakla vakit geçirdiği bilgilerini vermektedir.³⁰

Tinal, mektubunun devamında Baha Said'in yakınlarından bahsetmektedir. Baha Said'in hiç evlenmediğini, bir erkek kardeşinin olduğunu, dayısının kızı Adalet Hanım ve dayısının oğlu Feyzi Ergin'in akrabaları olarak bilindiğini, Samsun'da Ahali gazetesi sahibi İsmail Cenani ile Muhani biraderler, Abdullah ve Sadık beyler, Trabzon'da Hacı Ahmet Barutçu, İstanbul'da Prof. Dr. Mustafa Şekip Tunç ve Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'in bilinen en yakın arkadaşları olduğunu söylemektedir.³¹

Ayrıca Baha Said'in, doğum tarihleri 1880'li yıllara rastlayan Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir, İsmet İnönü, Ali Fethi Okyar, Rauf Orbay ve Kara Vasıf beylerle gençlik yıllarında arkadaş olduğu da anlaşılmaktadır.³²

1.1.5. Vefatı

Baha Said, gördüğü üstün hizmetlerden sonra yüksek bir mevki ve ücret istememiş sadece İstiklal Madalyası ve Tayyare Müfettişliği ile yetinerek Anadolu'yu karış karış dolaşmış, Türk aşiretlerin soy, dil, mezhep ve geleneklerini incelemeye kendisini adanmıştır. Son yıllarını İstanbul'un Samatya semtindeki evinde yağlı boya yapmakla ve okuyup yazmakla geçiren Baha Said, 16 Ekim 1939

²⁹ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 209.

³⁰ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 209.

³¹ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 209-210.

³² Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 208.

tarihinde kalp sektesi nedeniyle 57 yaşında vefat etmiştir.³³ Ölümü üzerine Yeni Sabah,³⁴ Vakit,³⁵ İkdam³⁶ ve Cumhuriyet³⁷ gazetelerinde yazılar çıkmıştır.

1.2. Üstlendiği Görevler

Baha Said, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Karakol Cemiyeti, Osmanlı Ressamları Cemiyeti, Türk Ocağı, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti ve Milli Kongre gibi ünlü politika, düşünce, sanat ve kültür cemiyetlerinde aktif görev almış ve birçoğunun kurucu ve yönetici kadrolarında bulunmuştur.³⁸

1.2.1. Baha Said ve İttihat ve Terakki Cemiyeti

Baha Said, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde önemli görevler üstlenmiştir.³⁹ Onun bu cemiyete ne zaman ve nasıl girdiği hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, hiçbir resmi makam ve vazifede bulunmamış, siyasi ve askeri işlerle pek uğraşmamış, cemiyetin edebiyat, tarih, felsefe, şiir ve resim gibi ilim, kültür ve sanat alanlarında bir idealist olarak görev almıştır. O, İttihat ve Terakki'nin, İran, Afganistan, Türkistan ve Kafkaslardaki Türklere ilişkin konularında vazifelendirilmiştir.⁴⁰

İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinden sonra gerçekleştirdiği bir kongrede, Ziya Gökalp'in Anadolu'daki dini yapıları, sektleri (tarikât ve mistik yapılar) ve Türkmen aşiretlerinin araştırılması amacıyla ilmi yönü olan Cemiyet mensuplarının vazifelendirilmesine dair tavsiyesi üzerine, Baha Said'i Alevi-Bektaşileri araştırmak amacıyla görevlendirmiştir.⁴¹

Baha Said'in Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreler hakkında yapmış olduğu araştırmalar sonucu İttihat ve Terakki'nin genel merkezine gönderdiği raporlar, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından önce kaleme alınmış ve o, bu raporları 1916 ve

³³ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967), 282; a.mlf., *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, 2. Basım (Ankara: TTK Basımevi, 1991), 50.

³⁴ *Yeni Sabah*, "Kahraman Baha Said Öldü" (19 Ekim 1939 Çarşamba), 5,7. (Ek:1)

³⁵ *Vakit*, "Acı Bir Ölüm" (18 Birinciteşrin (Ekim) 1939 Çarşamba), 3. (Ek:2)

³⁶ *İkdam*, "Acı Bir Ölüm" (18 Birinciteşrin (Ekim) 1939 Çarşamba), 4. (Ek:3)

³⁷ *Cumhuriyet*, "Ölüm" (18 Ekim 1939 Çarşamba), 4. (Ek: 4)

³⁸ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 207.

³⁹ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, 126.

⁴⁰ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said", 212-213.

⁴¹ Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, 2-3.

1917 yıllarında İstanbul'da Türk Ocağı ile Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'nde, dönemin aydınlarına vermiş olduğu seri konferanslarla aktarmıştır.⁴² Bu ve benzeri diğer çalışmaları, Baha Said'in İttihat ve Terakki'nin ilim, sanat ve kültür faaliyetlerine aktif olarak katıldığını belgeleyici mahiyettedir.

1.2.2. Baha Said ve Karakol Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milli Mücadele'nin güçlenmesine büyük faydası olan Karakol Cemiyeti, 1918 yılının Kasım ayında İstanbul'da Bâb-ı Ali Caddesi Resne Fotoğrafhanesi'nde Baha Said'e ait yazıhanede Kurmay Albay Kara Vasıf Bey (ö. 1931), Refik İsmail Bey (ö. 1957) ve Baha Said tarafından kurulmuştur.⁴³

Karakol Cemiyeti'nin kuruluş tüzüğü, genel görev yönetmeliği ve programı gibi önemli belgelerin hazırlanmasında ve kuruluşun faaliyetlerinin yürütülme ve denetiminde, Kara Vasıf Bey'den sonra Baha Said en yetkili yönetici olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca Cemiyetin şubelerinin kurulması, politikaları, dış bağlantıları, propaganda, haber toplama, orduya asker, silah ve cephane sağlanması gibi çeşitli faaliyetlerin gerçekleşmesinde de Baha Said önemli vazifeler almıştır.⁴⁴

Karakol Cemiyeti, düşman işgalindeki İstanbul'dan Anadolu'ya çok sayıda cephane ile milli mücadelecilerle kaçırılmış, düşmanların çok miktardaki tuzak, plan ve yazışmalarını öğrenip Ankara'ya bildirilmesini sağlamıştır. Hücre sistemi temelinde örgütlenmiş bu cemiyette, Baha Said din adamlarını örgütleme ve onlarla iletişim kurmakla görevlendirilmiştir.⁴⁵

Rusya'da Bolşevik İhtilali (07 Kasım 1917) sonucu çıkan iç karışıklık 1922 yılında bastırılmış ve iç savaştan galip çıkan Bolşevikler, Sovyetler Birliği'ni kurmuş ve bu gelişmelerden sonra Rusya, I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Anadolu'da Milli Mücadele'nin yaşandığı bu dönemde, büyük ölçüde bir askeri ve ekonomik yardıma ihtiyaç duyulmuş, bu sebeple Bolşeviklerle iyi ilişkiler yürütülmüştür. Bu ilişkilerin, Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi ve direktifleri çerçevesinde geliştirilmesi

⁴² Baha Said, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, nşr. İsmail Görkem (Ankara: KBY, 2000), Önsöz.

⁴³ Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, 4-5.

⁴⁴ Hasene Ilgaz, "Millî Mücadele'de Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 17/193 (İstanbul: 1 Ocak 1981), 10-20.

⁴⁵ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 10. Basım (İstanbul: İletişim Yay., 2016), 137.

zorunlu olmuştur. Ancak Baha Said, yetkinin ve iznin kimden alındığı bilinmeyen bir işle, Türk İhtilal Hareketi'ni temsil ettiğini ileri sürerek “Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi” adına Bolşeviklerle anlaşma imzalamaya kalkışmıştır. Sovyetlerden yardım sağlamak için Baha Said, Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi ve izni olmadan, önce İstanbul'da Sovyet Albayı İlyaçev'le görüşmüş, daha sonra Kafkasya'ya giderek bir yazılı antlaşma imzalamıştır. Baha Said'in imzalamış olduğu bu antlaşma,⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir Paşa tarafından öğrenilince Baha Said ve Karakol Cemiyeti gerekli cezaya çarptırılmış ve faaliyetleri durdurulmuştur.⁴⁷

Baha Said, bu hatasını anladıktan sonra Kafkasya'daki geçici ilişkilerini derhal kesmiş yurda dönerek Yunan kuvvetlerinin Polatlı'ya doğru ilerleyişleri sırasında halkın paniğe kapılmaması için çalışmalarına devam etmiştir.⁴⁸

1.2.3. Baha Said ve Osmanlı Ressamlar Cemiyeti

Baha Said, Harp Okulu'nda öğrenci iken, asker ressamların öğretmeni Üsküdarlı Ali Rıza Bey'den (ö. 1930) eğitim almıştır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne bir süre başkanlık eden Ali Rıza Bey'e Baha Said'in yardımı olmuştur.⁴⁹

Resim ve şiire fazlasıyla meraklı olan Baha Said'in guaj ve yağlı boya ile çok sayıda tabloları değişik yerlerde ve farklı kimselerde bulunan eserleri 1986 yılında Galeri Vepa'da sergilenmiştir.⁵⁰

1.2.4. Baha Said ve Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti

Milliyetçi ve popülist bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla 1916 yılında kurulan Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin⁵¹ (MTTC) 84 kişilik kurucu ekibinde Baha Said de bulunmaktadır.⁵²

⁴⁶ Antlaşmanın tam metni için bk. Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz* (İstanbul: Merk Yay., 1988), 598-600.

⁴⁷ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, 478-589.

⁴⁸ Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, 20-50; Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları* (Ankara: KBY, 1982), 83; Naşit Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı* (İstanbul: Milliyet Yay., 1973), 267-268.

⁴⁹ Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey”, 213; Sami Yetik, *Ressamlarımız*, (İstanbul: Gram Yay., 2016), 63.

⁵⁰ Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey”, 214.

MTTC'nin çeşitli ilmi ve kültürel faaliyetlerinde yer alan Baha Said, Anadolu'nun sosyal yapısı hakkında ciddi çalışmalar yapmış, Anadolu'nun bilinmesinin kendimizi bilmemiz ve anlamamız için şart olduğunu ileri sürerek, Anadolu'nun topografyasının çıkarılması gerektiğini savunmuş ve MTTC'nin 6 Ağustos 1333 (19 Ağustos 1917) tarihinde Anadolu'ya düzenlemiş olduğu ilk derleme gezisine katılan heyet arasında da yer almıştır.⁵³

MTTC'nin öncülüğünde kurulan Milli Kongre'de de Baha Said değerli çalışmalarda bulunmuş, Milli Kongre'nin çıkarmış olduğu İzmir Facia-i İşgali, Türk-Ermeni Meselesi ve Irak'ta Türkler gibi çeşitli eserlerin İngilizce ve Fransızca hazırlanıp Avrupa'da propaganda aracı olarak dağıtılmasında Baha Said'in büyük hizmetleri olmuştur.⁵⁴

1.3. İlmi Kişiliği ve Metodu

1.3.1. İlmi Kişiliği

Baha Said ilkokulda ve Harp Okulunda da oldukça başarılı birisidir. Aynı zamanda Harp Okulundaki ressam Ali Rıza Bey'in de en yetenekli öğrencisidir. Öte yandan Harp Okulu yıllarında Sultan II. Abdülhamid tarafından başarılı öğrencilere verilen hediyelere layık görülmüştür. Baha Said daha sonra yüzbaşı olarak ordu saflarına katılmış ancak disiplinsiz davranışlarından dolayı ordudan emekli edilmiştir.⁵⁵

Ordudan ayrıldıktan sonra babasının tavsiyesi üzerine Kahire'ye gitmiş ve oradaki ünlü ressam ve hattatlardan dersler almıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle İstanbul'a geri gelmiş ve fotoğrafçılık işiyle bir süre meşgul olduktan sonra başta İttihat ve Terakki Cemiyeti olmak üzere pek çok siyasi, kültür ve sanat cemiyetlerinde faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca beş dil (Arapça, Farsça, Rusça, Almanca, Fransızca) bilmektedir.⁵⁶

⁵¹ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, 121.

⁵² Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 215.

⁵³ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 215.

⁵⁴ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 216.

⁵⁵ Tevetoğlu, "Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said Bey", 209.

⁵⁶ *Yeni Sabah*, "Kahraman Baha Said Öldü", 5.

Baha Said için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerinde bulunması bir dönüm noktasıdır. Özellikle İttihat ve Terakki'nin kültürel ve bilimsel alanlarındaki çalışmalarında bilfiil bulunmuştur. İttihat ve Terakki, Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri incelemesi için Baha Said'i bizzat görevlendirmiştir.

Temel felsefesi Türkçülük akımı olan İttihat ve Terakki, Baha Said'i de bu ülkü doğrultusunda görevlendirmiştir. Bu açıdan bakıldığı zaman, Baha Said'in değerlendirmelerinde ilmi kaygıdan daha çok siyasi kaygıları gözlemlemek mümkündür. Siyasi bir kimlikle meseleleri ele almasından dolayı bu şekilde hareket ettiğini söyleyebiliriz. Baha Said'in kullanmış olduğu teknikler yeni ve modern bir çalışma metodu olmasına rağmen dönemin siyasi zemininden de bağımsız değildir.

1.3.2. Metodu

İttihat ve Terakki, 1909 ve 1918 yılları arasında Alevi-Bektaşî zümreleri araştırmak için ilk çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaları gerçekleştirmek üzere Baha Said'i "katılımcı gözlem" ve "mülakat" tekniklerini kullanarak araştırmalarını gerçekleştirmesi için görevlendirmiştir. Baha Said, Alevi-Bektaşî zümreleri aralarına katılarak incelemiş ve söz konusu zümrelerin yeni bir kimlik kazanması için çaba sarf etmiştir. Baha Said'in çalışmaları, Alevi-Bektaşî kültür sahalarında yürütülen "katılımcı gözlem" ve "mülakat" tekniklerine dayalı alan araştırmasının ilk örneğidir.⁵⁷

Türkiye'de İslam Mezhepleri Tarihi alanına bir metodoloji oluşturmaya yönelik ilk çalışmalar Yusuf Ziya Yörükân (ö. 1954) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Yusuf Ziya Yörükân Sosyal-Pozitivist (İçtimaiyatçı) adı verilen yaklaşımı geliştirmiştir. Sosyal-Pozitivist Yaklaşım kısaca: "Mezhep, toplumsal bir kurumdur ve ancak o mezhebin yaşadığı topluluğun özellikleri ve seciyesi, anane ve âdetleri ve bunların o topluluğa nereden ve ne suretle geldiği ta menşelerine kadar araştırılmak suretiyle incelenir" şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁸ Buradaki amaç, gözleme dayalı bir şekilde dini grupların araştırılmasıdır.

⁵⁷ Orhan Türkdoğan, *Alevi-Bektaşî Kimliği – Sosyo-Antropolojik Araştırma*, 4.Basım (İstanbul: Timaş Yay., 2004), 16.

⁵⁸ Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*, 153.

İslam Mezhepleri Tarihi alanına bir metodoloji geliştirmek amacıyla Yusuf Ziya Yörükân tarafından geliştirilen Sosyal-Pozitivist (İçtimaiyatçı) yaklaşımın ilk tesirlerini Baha Said'in çalışmalarında da gözlemlemek mümkündür. Çünkü Baha Said de tıpkı Sosyal-Pozitivist (İçtimaiyatçı) yaklaşımda olduğu gibi gözleme dayalı ve mülakat teknikleriyle çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

1.4. Eserleri

Baha Said, Anadolu'yu ziyaret ederek yapmış olduğu araştırmalar neticesindeki çalışmalarını çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlamıştır.

Biz, Baha Said'in toplam 23 makalesine ve 1 şiirine ulaşabildik. Bu makalelerin çoğunu akademisyen İsmail Görkem *Baha Said - Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi Ve Nusayri Zümreleri* adlı eseriyle günümüz Türkçesine aktarmıştır.

Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* adlı eserinde Baha Said'in makaleleri hakkında; onun hükümet tarafından Bektaşîliği tetkik etmek üzere Anadolu'ya gönderildiğini, bu tetkiklerin mühim bir kısmının *Türk Yurdu* dergisinde yayınlandığını, bir kısmının ise yayınlanmamış halde kendisinde bulunduğunu ifade etmiştir.⁵⁹

Biz de Hilmi Ziya Ülken'in bahsetmiş olduğu Baha Said'in yayınlanmamış çalışmalarına ulaşmaya çalıştık. Ülken'in kızları Gülseren Ülken Hanımefendiye ulaştık. Ancak Gülseren Hanım'ın yaşlı ve rahatsız olmasından dolayı kızları Fatma Altunkal Hanımefendi ile irtibata geçebildik. Fatma Hanım'a Baha Said'in yayınlanmamış çalışmalarının dedeleri Merhum Hilmi Ziya Ülken'de bulunduğunu, bu çalışmalara ulaşmak istediğimizi ifade ettik. Ancak Fatma Hanım bizlere dedeleri Merhum Hilmi Ziya Ülken'in İstanbul'a geldikten sonra herhangi bir arşiv çalışması yapmadığını ve eski çalışmalarının da valizlerde düzensiz bir şekilde bulunduğunu, ayrıca anneleri Gülseren Hanımın rahatsız olmasından dolayı onunla ilgilenmeleri nedeniyle yardımcı olamayacaklarını ifade etmişlerdir.

⁵⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, nşr. Gülseren Ülken, 13. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017), 368.

Netice itibariyle, biz de İsmail Görkem'in *Baha Said - Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi Ve Nusayri Zümreleri* eseriyle günümüz Türkçesine kazandırdığı Baha Said'in çalışmalarını inceleyerek görüşleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

1.4.1. Meslek Gazetesindeki Yazıları

Baha Said, Kırşehir’de Ahi Çelebi medresesi ve kütüphanesinde mevcut olduğu bildirilen bir kitabın incelenmesi ve Ankara’daki eski esnaf teşkilatları hakkında araştırma yapmak üzere İttihat ve Terakki tarafından görevlendirilmiştir. O da, Kırşehir Belediye Başkanı Ali Efendi’den, Kırşehir’de debbağ (deri işleyen) esnafının piri olarak bilinen Ahi Evran-ı Veli evladından, Ankara hususi muhasebesinde kâtip Mevlüt Efendi’den, Ankara debbağlarının ahi babası olan Seyyid Ağa’dan, Ankara kavaf (ayakkabıcı) esnafının son şeyhi olan Hacı Halim Efendi’den, bostancı esnafının yukarı yüz ağası Mehmed Ağa ve Ankara eşrafından Kütükçüzade Rifat Efendi ile görüşüp öğrendiği bilgileri öte yandan fütüvvetnameler ve Evliya Çelebi ile İbn-i Batuta seyahatnamelerinden edindiği bilgileri de ilave ederek dört adet makale yayınlamıştır.⁶⁰

1. *Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-I, İttihat ve Terakki Tarafından Evvelce Ankara ve Havalisinde Yaptırılan Tetkikata Göre Ahilere Dair Elde Edilmiş Olan Malumat*

Baha Said, bu makalesini Meslek Gazetesi’nin 12 Nisan 1925 tarihli ve 19 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁶¹

Makale, o gün için Ankara’da mevcut esnaf teşkilatları, yapısal durumları ve tarikat usulüne bağlılıkları hakkında bilgiler vermesi ve yazarın bu esnaf teşkilatlarını yerinde gözlemlemesi bakımından oldukça önemlidir.

Müellif, makalesinin giriş bölümünde, toplamış olduğu bilgileri hangi kaynaklardan elde ettiğini açıkladıktan sonra, Ankara’da bilinen esnaf teşkilatlarından bahsetmiştir. Bu esnaf teşkilatları; debbağlar, kavaf (ayakkabıcılar), dikiciler, bostancılar ve bakkallardır. Bunlar içinde de yalnızca debbağlar ile bostancıların varlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Usullerini hala en fazla koruyanların debbağlar olduğundan, sanatlarına tarikat ve teşkilat hürmetiyle

⁶⁰ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-I, İttihat ve Terakki Tarafından Evvelce Ankara ve Havalisinde Yaptırılan Tetkikata Göre Ahilere Dair Elde Edilmiş Olan Malumat-I”, *Türkiye’de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, nşr. İsmail Görkem, 61.

⁶¹ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-I”, nşr. İsmail Görkem, 61-64.

bağlı bulduklarından, meslek aşkı ve ahlakı ile yaşadıklarından ayrıca Kırşehir’deki pir evine itaatlerini ikrar ettiklerinden bahsetmiştir.⁶²

Baha Said, makalesinin son kısmında da ahi babanın nasıl seçildiğini, Ahi Evran-ı Veli evladının ahi baba seçimindeki rolünden ve esnafın ahi babaya bağlılığı ile hürmetinden söz etmiştir.⁶³

2. Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-II

Baha Said, bu makalesini Meslek Gazetesi’nin 28 Nisan 1925 tarihli ve 20 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁶⁴

Müellif, makalesini Ankara debbağlarının elinde bulunduğu fütüvvetnamelerden hareketle oluşturmuştur. Makalede genel itibariyle debbağ esnaflarından ve onların usullerinden bahsedilmiştir.

Müellif, makalenin giriş bölümünde, her debbağın kendi derisini kendisinin karşıladığını, palamut ve mazı gibi dışarıdan tedarik edilen ve diğer ihtiyaçların toptan alınıp ahi babanın dükkanının önüne getirilip esnafa nasıl dağıtılıp paylaştırıldığından ve debbağların mallarını pazar meydanına getirip ahi babanın duasıyla alış-verişe başlayış biçimlerinden bahsetmiştir.⁶⁵

Makalenin son kısmında ise, debbağ çıraklarından biri kalfa olacağı ve kalfalardan biri usta çıkacağı vakit, esnaf arasında yapılan bir takım merasimlerden söz edilmiştir.⁶⁶

3. Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-III, Esnaf Arasında Şed Kuşanmak, Kadıların Tasdikleri, Ketebeye Hürmet, Esnaf Beyninde Ceza

Baha Said, bu makalesini Meslek Gazetesi’nin 5 Mayıs 1925 tarihli ve 21 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁶⁷

⁶² Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-I”, nşr. İsmail Görkem, 61-62.

⁶³ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-I”, nşr. İsmail Görkem, 63-64.

⁶⁴ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-II”, nşr. İsmail Görkem, 65-68.

⁶⁵ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-II”, nşr. İsmail Görkem, 65-66.

⁶⁶ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-II”, nşr. İsmail Görkem, 66-68.

⁶⁷ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-III, Esnaf Arasında Şed Kuşanmak, Kadıların Tasdikleri, Ketebeye Hürmet, Esnaf Beyninde Ceza”, nşr. İsmail Görkem, 69-71.

Müellif, makalesinde esnafın hataları neticesinde uygulanan cezaları anlatmıştır. Bu cezaların en ağırının, hatayı işleyen esnafı yolsuz edip dükkanını kapamak ve işinden men etmek olduğunu ancak bu cezanın nadiren uygulandığını, öte yandan cezaların en hafifinin ise, orada bulunan esnaf ustalarına kahve pişirmek olduğundan söz etmiş ve bu iki ceza arasında da muhtelif esnaf suçlarına göre muhtelif cezaların uygulandığından bahsetmiştir.⁶⁸

4. *Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV, Kavaf, Dikici, Bostancı ve Bu Kollar Arasında Teşkilat*

Baha Said, bu makalesini Meslek Gazetesi’nin 22 Mayıs 1925 tarihli ve 22 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁶⁹

Müellif, makalesinde kavaf, dikici ve bostancı esnaflarının teşkilat yapıları ve usulleri hakkında bilgiler vermeye çalışmıştır.

Makalede kavafların şeyhinin esnaf arasından süresiz olarak seçildiğinden, şeyhin bir kusuru ortaya çıkarsa derhal değiştirildiğinden, kavaf olmak isteyen birisinin hangi aşamalardan geçtiğinden ve nasıl kavaf esnafı olduğundan, kavaf şeyhlerinin esnafın hal ve tavrına, müşterisine muamelesine bile karıştığından bahsedilmiştir.⁷⁰

Dikiciler hakkında ise Ankara’da yemenici, ayakkabıcı, çizmeci, mestçi ve postacı olmak üzere beş kısma ayrıldığı, bu esnafın bir kısmının da Hıristiyan olduğu ancak sınıf ustalarının Türklerden seçildiği bahsedilmiştir.⁷¹

Makalenin son kısmında ise bakkal ve bostancı esnafı anlatılmıştır. Müellif, bakkallar hakkında fazla bilgi edinemediğini ancak onların da zamanında kendi teşkilatlarının olduğunu, öte yandan bostancıların da

⁶⁸ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-III”, nşr. İsmail Görkem, 69-71.

⁶⁹ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV, Kavaf, Dikici, Bostancı ve Bu Kollar Arasında Teşkilat”, nşr. İsmail Görkem, 72-75.

⁷⁰ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV”, nşr. İsmail Görkem, 72.

⁷¹ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV”, nşr. İsmail Görkem, 73.

teşkilatının devam ettiğini, şeyh olarak Hacı Bayram Veli’yi kabul ettiklerini ifade etmiştir.⁷²

1.4.2. Muhibban Mecmuasındaki Yazıları

1. Tasavvuf ve Hür Mezhepler

Baha Said, bu makalesini Muhibban Mecmuası’nın 20 Ocak 1911 (20 Kanun-i Sani 1325 / 27 Rebiü’l-ahir 1327) tarihli, III. cilt, 4 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, Cengiz Gündoğdu tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁷³

Müellif makalesinde Bektaşî-Kızılbaş zümreleri ile Nakşi, Kadiri ve Mevlevî tarikatları arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Ona göre; Bektaşîler, cemiyet hayatı yaratabilmiş ve bu sebeple milli varlıklarını koruyarak hür mezhep olabilmıştır. Ancak Nakşîlik, Kadirîlik ve Mevlevîlik tarikatları muntazam bir örnek fikir ihya edememişlerdir.⁷⁴

2. Ehl-i Hakk ve “Atam Gök Anam Yer”

Baha Said, bu makalesini Muhibban Mecmuası’nın 1 Mayıs 1915 (1 Mayıs 1335) tarihli, III. cilt, 5 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁷⁵

Makalede Bektaşîliğin temel felsefelerinden biri olan “atam gök, anam yer” prensibinden bahsedilmiştir. Makale, Bektaşîlik’te önemli bir yer sahip olduğu belirtilen “atam gök, anam yer” prensibiyle ne anlatılmak istendiği, Hacı Bektaş’ın bu ilke ile neler öğütlemeye çalıştığını yansıtmaya bakımından önemlidir.

Müellif makalesinin giriş bölümünde “Hakk” kelimesini izah ettikten sonra, Bektaşî geleneğinde “Hakk” denildiğinde ne olarak anlaşıldığını ifade etmiştir. Baha Said, bu hususu Bektaşî’ye göre; “Hakk; beşeriyetin kaybolmuş bir saadetidir. Zümre-i naciye erenleri onu, kurtuluşa eriştirdiği iman ehline buluvermekle saadetini

⁷² Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV”, nşr. İsmail Görkem, 74-75.

⁷³ Baha Said, “Tasavvuf ve Hür Mezhepler”, nşr. Cengiz Gündoğdu, “Osmanlı’nın Son Döneminde Yayımlanan Tasavvufî Muhtevalı Muhibban Dergisi ve 1327/1911 Sayısında Yer Alan Bazı Makaleler”, *EKEV Akademi Dergisi*, 3/1 (Erzurum: Bahar 2001), 100-101.

⁷⁴ Baha Said, “Tasavvuf ve Hür Mezhepler”, nşr. Cengiz Gündoğdu, 100-101.

⁷⁵ Baha Said, “Ehl-i Hakk ve ‘Atam Gök Anam Yer’”, nşr. İsmail Görkem, 76-78.

iade etmiş olur ki, bir ferdin hayatının gayesi de ancak bu saadettir”⁷⁶ diye açıklamıştır.

Baha Said'in aktardığına göre; insanın canavar ve kan içen kudurganlığını gören Bektaşî mürşidi, dört kapısını açar ve makam-ı marifet dediği uçsuz bucaksız kapısına dikilir ve der ki: “Atam gök; anam yer! Ey bu mavi yorgan altında ve kara döşek altında yaşayan çocuklar, hepiniz bir insan ve bir vicdansınız. Sizlerden üçünüz bir, biriniz üç olamazsınız; ancak bir erkek ve bir dişi olarak “iki tek”iniz “bir çift” olabilirsiniz! Boşu boşuna ağlamayınız, yorulmayınız ve birbirinizin al kanlarınızı analarınızın ak sütleri gibi emmeğe özenmeyiniz. Size “bir hak” tanıtıyorum ki: Vicdan! Size “bir mabet” gösteriyorum ki: Rızadır! Bu rıza mabedinde hepiniz secde ediniz; ancak azametiniz ve faziletinize yaraşan vicdan kıblesi o mabedin mihrabından görünür.”⁷⁷

1.4.3. Milli Talim ve Terbiye Mecmuasındaki Yazısı

1. Anadolu’da İctimai Zümreler ve Anadolu İctimaiyatı

Baha Said, bu makalesini Milli Talim ve Terbiye Mecmuası’nın 05 Ağustos 1918 tarihli ve 5 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁷⁸

Makale, Türkiye tarihi ile Bektaşiliği bir bütün olarak yansıtmayı ve Anadolu coğrafyasının keşfedilmesinin ne derece önemli olduğu üzerinde durması bakımından kıymetlidir.

Müellif makalesinin ilk bölümünde Anadolu’nun niçin araştırılması gerektiğinin önemi üzerinde durmuştur. Ona göre; “Türkiye’de Anadolu incelemeleri yapmak demek, Türkiye’yi bilmek demektir. Bunu biz, Türkiyeli Türkler yaparsak, nefsimizi bilmiş oluruz. Fert için olduğu gibi cemiyet için de kendini bilmek, başkalarını tanımaktan daha kıymetlidir.”⁷⁹

Müellif, makalesinin son kısmında Bektaşiliğin etkisiyle Türklüğün Anadolu’da yoğunluğunun nasıl olduğu hakkında bilgiler vermiştir. Ona göre;

⁷⁶ Baha Said, “Ehl-i Hakk ve ‘Atam Gök Anam Yer’”, nşr. İsmail Görkem, 76-77.

⁷⁷ Baha Said, “Ehl-i Hakk ve ‘Atam Gök Anam Yer’”, nşr. İsmail Görkem, 77-78.

⁷⁸ Baha Said, “Anadolu’da İctimai Zümreler ve Anadolu İctimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 79-90.

⁷⁹ Baha Said, “Anadolu’da İctimai Zümreler ve Anadolu İctimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 79-80.

Anadolu'ya Türklerin yerleşmesi, İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonraki devirlerde olmuştur. Osmanlıların Anadolu'da kökleşmesiyle milli bir mezhep olarak Bektaşilik doğmuştur. Bu fikrini de Baha Said; “Mesnevi'nin Fars taklitli neyi ve cemaatinden Selçuk Türkleri denilen Oğuz Türkleri, hiçbir şey anlamıyor, ney Farisi ötüyordu”,⁸⁰ diyerek temellendirmeye çalışmıştır.

Baha Said, Bektaşilik hakkında bu kadar kesin olan kanaatlerini söylerken, pek çokları tarafından fikri sıkıntılarla karşılaşacağından emin olduğunu, fakat bu hususta şüphe edilmemesi gerektiğini, gerçek Bektaşiliğin batışını üç eski yüzyıla havale ettiğini, bu ocağın Türkiye'nin hayat ve mematıyla hem hal olduğunu, bu ocağın sosyal yapımız üzerindeki tesirleri anlaşılmadıkça, sadece Türklük değil aynı zamanda Türkiye'nin de anlaşılamayacağını ifade etmiştir.⁸¹

1.4.4. Memleket Gazetesindeki Yazıları

1. Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-I

Baha Said, bu makalesini Memleket Gazetesi'nin 11 Şubat 1919 tarihli ve 2 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁸²

Müellif makalesinde, Anadolu'daki Müslümanların ortak mihrap ve ortak minberinin olmadığından yakınmış ve böylelikle gizli mabetlerin oluştuğunu anlatmaya çalışmıştır. Ona göre; bu yokluğun sebebi anlaşılmadığı için memleketin Türk evlatları birbirinin kanını emmiştir. Bazı isyankâr Anadolu Türklerinin bu kadar farklı fikirlerle İslam din şeklinin resmi mabedinden ayrılması, yani mescit ve cami mihrabından başka bir iman kıblesi araması sebeplerinin incelenmesi, milli düşünceyi iyi anlamak ve milli hayatı iyi açıklamak ile bir araya getirebilmek için oldukça önem arz etmektedir.⁸³

2. Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-II

⁸⁰ Baha Said, “Anadolu'da İçtimai Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 87-89.

⁸¹ Baha Said, “Anadolu'da İçtimai Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 90.

⁸² Baha Said, “Memleketin İç Yüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-I”, nşr. İsmail Görkem, 91-93.

⁸³ Baha Said, “Memleketin İç Yüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-I”, nşr. İsmail Görkem, 91.

Baha Said, bu makalesini Memleket Gazetesi'nin 27 Şubat 1919 tarihli ve 18 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁸⁴

Müellif makalesinde, Hacı Bektaş'ın ilk müritlerinden olan Tahtacı Alevilerinden bahsetmiştir. Makalede Tahtacıların nerelerde yaşadıkları, ne işle meşgul oldukları vs. anlatılmıştır.⁸⁵ İleride Tahtacı Alevileri hakkında bilgiler verileceğinden bu bölümde detaylara girilmemiştir.

3. Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-III

Baha Said, bu makalesini Memleket Gazetesi'nin 27 Mart 1919 tarihli ve 46 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁸⁶

Müellif makalesinde, Türkiye'nin sıkıntılar içinde olduğundan yakınmış ve memleketin böyle olması neticesinde, düşmanların Anadolu insanını sünepelik ile miskinliğe düşürmek istediklerini ifade etmiş ve bu durumdan kurtulmanın büyük önem arz ettiğini belirtmiştir.⁸⁷

4. Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-IV

Baha Said, bu makalesini Memleket Gazetesi'nin 29 Mart 1919 tarihli ve 48 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁸⁸

Müellif makalesinde, Çepni Alevilerinden bahsetmiş, Çepnilerin nerelerde buldukları hakkında bilgiler vermiştir. Ona göre; Anadolu'da Çepniler milli ve asil hayatlarını muhafaza eden bir Oğuz boyudur.⁸⁹ İleride Çepni Alevileri hakkında bilgiler verileceğinden bu bölümde detaylara girilmemiştir.

5. Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-V

⁸⁴ Baha Said, "Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-II", nşr. İsmail Görkem, 94-98.

⁸⁵ Baha Said, "Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-II", nşr. İsmail Görkem, 94-98.

⁸⁶ Baha Said, "Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-III", nşr. İsmail Görkem, 99-100.

⁸⁷ Baha Said, "Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-III", nşr. İsmail Görkem, 99-100.

⁸⁸ Baha Said, "Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-IV", nşr. İsmail Görkem, 101-102.

⁸⁹ Baha Said, "Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-IV", nşr. İsmail Görkem, 101-102.

Baha Said, bu makalesini Memleket Gazetesi'nin 21 Nisan 1919 tarihli ve 71 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁹⁰

Müellif makalesinde, Çepnilerden bahsetmeye devam etmiştir.⁹¹ Baha Said'in Çepniler ile ilgili düşünceleri ilerde anlatılacağından bu bölümde de detaylara yer verilmemiştir.

6. Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-VI

Baha Said, bu makalesini Memleket Gazetesi'nin 22 Nisan 1919 tarihli ve 72 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁹²

Müellif makalesinde Dersim/Tunceli civarındaki ocaklardan bahsetmiştir.⁹³ Baha Said, gözlemlemiş olduğu ocaklar hakkında şu kanıya varmıştır: “Allah, Muhammed, Ali unsurları, Eb, İbn, Ruhü'l Kudüs (Hristiyanlıktaki Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesi) unsurlarına mı karşılıktır, yoksa Şaman Ata'nın zilli sopasındaki üç boğmağın Ata, Ana, Oğul'dan oluşan “ocak”, yani aile müvekkilinin işareti midir? Burası tetkik edilmeye değer! Ben Zannediyorum ki Türklerin Taoizm, Natürizm gibi tabiaten mülhem tabii din ve iptidailerinin uzantısıdır. Çünkü süreklilerin hepsinin de nihayet kabul ettiği bir iman gayesi vardır ki: Atam gök, anam yer!”⁹⁴

Böylelikle Baha Said Alevilikteki Allah-Muhammed-Ali unsurlarını Türklerin İslam öncesi inançları ile ilintilendirmektedir.

1.4.5. Türk Yurdu Dergisindeki Yazıları

1. Sözü'n Doğrusu (Şiir)

⁹⁰ Baha Said, “Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-V”, nşr. İsmail Görkem, 103-106.

⁹¹ Baha Said, “Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-V”, nşr. İsmail Görkem, 103-106.

⁹² Baha Said, “Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-VI”, nşr. İsmail Görkem, 107-110.

⁹³ Baha Said, “Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-VI”, nşr. İsmail Görkem, 109.

⁹⁴ Baha Said, “Memleketin İçyüzü: Anadolu'da Gizli Mabetler-VI”, nşr. İsmail Görkem, 110.

Baha Said, bu şiirini Türk Yurdu Dergisi'nin 1913 yılı, Haziran ayı, 16 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.⁹⁵

Şiir, savaş şartlarının olduğu bir dönemde Türk gençliğini harekete geçirmek, onların kendilerine gelmesini sağlamak ve uyandırmak için didaktik yönü ağır basan bir üslupla yazılmıştır:

“Türk Kardeşlerime
Beşeriyet yükselmedi: San’at onu yükseltmez
Tayyareler uçursa da, muvakkattir, indirir.
İnsaniyet duyguları onu ancak yükseltir
Yoksa vahşet iliginde kök salmıştır, irkitmez.
Evet, doğru, kitapların her yaprağı doludur
Medeniyet, insaniyet sözleriyle, fakat laf...
Sahifeler arasında boğulmağa mahkûmdur,
Ameliyat sahasında birisi vardır: İ’tisaf⁹⁶
“Ölme, öldür!” İşte budur felsefenin özeği
Bugün haklı olmak değil, kuvvetlilik demidir,
Lobutunu⁹⁷ durma indir, yemeden sen kötüğü
Göğüsleri kabartmalı, milli, büyük duygular;
Baş kaldırıp bağırmalı: “Arslan oğlu bir Türk’üm”,
İlhanlarım şan kazanmış, ben onların oğluyum
Yıldırımı Türk olanı felaketler, kaygılar;
Çiğneniyor bugün evet, büyük Turan vatanım;
Babalarım dalmış gaflet uykusuna bayılmış.
Vatan düşman tarafından çiğnenirken ayrılmış
Fakat her Türk bağırırsa bugün: “Feda bedenim!”
Vatan gitmez, düşman onu çiğneyemez, çiğnemez.”

Temuçin (Baha Said)

2. Türkiye’de Alevi Zümreleri: Tekke Aleviliği – İctimai Alevilik

⁹⁵ Baha Said, “Sözün Doğrusu”, nşr. İsmail Görkem, 59.

⁹⁶ Doğru yoldan sapma.

⁹⁷ Kısa ve kalın sopa.

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1926 yılı, Eylül ayı, IV. cilt, 21 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat Birdoğan⁹⁸ sonrasında da İsmail Görkem⁹⁹ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Baha Said, makalesinde yeni Türkiye'nin temelleri kurulurken Anadolu topraklarındaki nüfusun bilinmesi ve göz önünde bulundurulması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Müellif, bu makalesinde Anadolu'nun keşfedilmesinin millet varlığımız açısından ne kadar da önemli olduğunu açıklamıştır. Ona göre; “İçimizde Ali adına and içmiş, bel bağlamış canlar, eller vardır. Biraz onları da düşünmemiz gerekir. Fakat düşünmemiz için bilmemiz gerekmektedir. Anayurdumuzun haritasına göz gezdirelim ve kalemimizin ucu ile sıradağlarını çizelim. Bu dağlarda yaşayan Oğuz Türk'ü çoğunlukla Ali-dosttur. İstenir ki Kızılbaş obasına yolu uğrayan yörük, düşman pususuna düşmüş gibi ürkmesin! Akkavaklı köye (Minareli köy) yolu düşen Kızılbaş da Yezit eline düşmüş gibi titremesin! Şimdi yeni Türkiye, Cumhuriyet Türkiye'si ancak Türk birliği ile yaşayacaktır. Artık Alevi-Sünni kavgası, halifelerle mezara gömülmüş bir efsane, bir masal olmuştur.”¹⁰⁰

Baha Said, makalesinin devamında da Türklerin Selçuklulardan süren gelen inanç yapılarına ve Kızılbaşlara bakış açılarına kısaca değinmiş ve onlar hakkındaki kanaatimizin ne şekilde olması gerektiği üzerinde durmuştur. Ona göre; Anadolu'daki Alevi topluluklarını incelerken, onların şu veya bu felsefi sistem veya mezheple ilgisi adına araştırma yapmaktansa, onları olduğu gibi kabul etmek daha doğrudur.¹⁰¹

3. Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1926 yılı, Ekim ayı, IV. cilt, 22 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat

⁹⁸ Baha Said, “Türkiye’de Alevi Zümreleri: Tekke Aleviliği – İctimai Alevilik”, *İttihat – Terakki'nin Alevilik – Bektaşılık Araştırması*, nşr. Nejat Birdoğan, 2. Basım (İstanbul: Berfin Yay., 1995), 13-25.

⁹⁹ Baha Said, “Türkiye’de Alevi Zümreleri: Tekke Aleviliği – İctimai Alevilik”, nşr. İsmail Görkem, 111-122.

¹⁰⁰ Baha Said, “Türkiye’de Alevi Zümreleri: Tekke Aleviliği – İctimai Alevilik”, nşr. İsmail Görkem, 112.

¹⁰¹ Baha Said, “Türkiye’de Alevi Zümreleri: Tekke Aleviliği – İctimai Alevilik”, nşr. İsmail Görkem, 113-122.

Birdoğan¹⁰² sonrasında da İsmail Görkem¹⁰³ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Makalede Sufiyan Süreği'nden yani Kızılbaş Meydanı'ndan bahsedilmiştir. Bu meydanın şekli yapısından ve törenlerin ne şekilde uygulandığı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Öncelikle Sufiyan denildiğinde kastedilenin Anadolu Alevileri içindeki Kızılbaş denilen topluluk olduğunu açıklamıştır. Sufiyan Süreği'nin nasıl olduğu ve geçmişteki yansımaları hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Sufiyan/Kızılbaş meydanı ile Bektaşî meydanı bir karşılaştırmaya tâbi tutulmuş ve aralarındaki ufak farklardan bahsedilmiştir.¹⁰⁴

Baha Said makalesinin ilerleyen bölümlerinde, Sufiyan Süreği'ndeki törenlerde gözlemlediklerini örnekler halinde aktarmıştır.¹⁰⁵

4. Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1926 yılı, Kasım ayı, IV. cilt, 23 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat Birdoğan¹⁰⁶ sonrasında da İsmail Görkem¹⁰⁷ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Müellif, bu makalesinde Kızılbaş erkânında önemli bir yere sahip olan düşkünlük meydanı hakkında bilgiler vermiş. Eski Orta Asya Türk gelenekleri ile düşkünlük meydanı arasında irtibat kurmaya çalışmıştır.

Müellifin tanımlamasına göre; düşkünlük bir çeşit aforozdur. Düşkünlük meydanı ise; Kızılbaş erkânında hukuki kudret ve cezanın icra kuvveti niteliğindedir. Söz konusu hukuk genel olarak şöyledir: “1) Taaddüd-i zevcat (birden fazla kadınla nikahlı olarak evli olma), 2) Talak (nikahlı kadını boşama), 3) Zina, 4) Sirkat (hırsızlık), 5) Katl (öldürme), 6) Dede ve meydan erenlerine yalan söylemek, 7) Sırrı ifşa etme, 8) Vaktinde baş okutmamak, 9) Pir ve ocak hakkını (senede 28 kuruş)

¹⁰² Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. Nejat Birdoğan, 26-57.

¹⁰³ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. İsmail Görkem, 123-148.

¹⁰⁴ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. İsmail Görkem, 124-128.

¹⁰⁵ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. İsmail Görkem, 128-148.

¹⁰⁶ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanında Düşkünlük”, nşr. Nejat Birdoğan, 58-73.

¹⁰⁷ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 149-161.

ödememek, 10) Eş günahından sorumlu olmamak 11) Yezid Ehli (Ehl-i Sünnet)'ne yol göstermek yani onunla evlenmek, 12) Gereğinde sufi dostlarından yardımlaşma ve dayanışmasını esirgemek.”¹⁰⁸

Müellif, makalesinin devamında da bu hukuk kurallarını detaylıca açıklamaya çalışmış ve Düşkünlük Meydanı'nın uygulanış biçimlerinden ve sıralanan cezaları ifade etmiştir.¹⁰⁹

5. Anadolu'da Alevi Zümreleri – Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Yatır Süreği

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1926 yılı, Aralık ayı, IV. cilt, 24 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat Birdoğan¹¹⁰ sonrasında da İsmail Görkem¹¹¹ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Müellif, makalesinde Tahtacı Alevileri hakkında genel bilgiler vermiştir. Ona göre; Tahtacılar genellikle göçebedir ve kara keçe evlerde yaşarlar. Kereste işçiliği ile geçinirler, çoğunlukla keçi, davar ve karasığır besler ve bu şekilde çadır, elbise, çarık, azık malzemesini de kendi kendilerince temin ederler.¹¹²

Baha Said makalesinin ilerleyen bölümlerinde; Tahtacıların hangi coğrafyalardan gelmiş olabileceğini sorgulamış ve farklı topluluklar ile Tahtacılar arasında benzerliklerin olduğunu açıklamıştır.¹¹³

6. Anadolu'da Gizli Mabetlerden: Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1927 yılı, Ocak ayı, V. cilt, 25 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, İsmail Görkem tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.¹¹⁴

¹⁰⁸ Baha Said, Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 149-155.

¹⁰⁹ Baha Said, Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 155-161.

¹¹⁰ Baha Said, “Anadolu'da Alevi Zümreleri – Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenleri Ya da Yan Yatır Sılası”, nşr. Nejat Birdoğan, 58-73.

¹¹¹ Baha Said, “Anadolu'da Alevi Zümreleri – Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Yatır Süreği”, nşr. İsmail Görkem, 163-170.

¹¹² Baha Said, Baha Said, “Anadolu'da Alevi Zümreleri – Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Yatır Süreği”, nşr. İsmail Görkem, 163.

¹¹³ Baha Said, Baha Said, “Anadolu'da Alevi Zümreleri – Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Yatır Süreği”, nşr. İsmail Görkem, 164-169.

Müellif, makalesinde Nusayrilerden, onların kökenlerinden ve inanç esaslarından bilgiler vermiştir. Onun bu çalışması Türkiye’de Nusayriler hakkında yapılan ilk çalışmadır.

Müellif, makalesinde öncelikle Nusayrilerin bulunduğu coğrafyalar hakkında bilgiler vermiştir. Nusayriler, İskenderun Körfezi’ni teşkil eden Akdeniz’in kuzey tarafının doğu en uç noktası üzerindeki dağlarda ve sahillerdeki şehirlerde yoğun bir şekilde yaşadığını, özellikle Mersin, Adana, Tarsus ve Silifke yörelerinde bulduklarını ifade etmiştir.¹¹⁵

Baha Said, Nusayrileri Buda-Dalay Lama inanışına benzetmiştir. Ona göre; Nusayrilerin mezhepleriyle ilgili usullerinin harf, sayı ve yıldızlar gibi gaybi ilimlere (Bâtini ilimlere) dayanmasından dolayı bu benzetmeyi yapmıştır.¹¹⁶

Baha Said makalesinin devamında da Nusayrilerin inanç ve ibadet usulleri hakkında başlıklar halinde bilgiler vermiştir.¹¹⁷ İleride Nusayriler hakkında bilgiler verileceğin bu bölümde detaylara girilmemiştir.

7. Bektaşiler-I, Bâtıniler, Bâtınilerin Çöküşü – Babailer, Ahiler, Mevleviler – Hacı Bektaş Veli ve Muasırları

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi’nin 1927 yılı, Şubat ayı, V. cilt, 26 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat Birdoğan¹¹⁸ sonrasında da İsmail Görkem¹¹⁹ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Makale, Bâtınilik, İsmaililik ve Hasan Sabah hakkında bilgiler içerdiği ve özellikle bâtni düşüncüyü ortaya çıkaran etkenlerin üzerinde durması bakımından değerlidir.

¹¹⁴ Baha Said, “Anadolu’da Gizli Mabetler: Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları”, nşr. İsmail Görkem, 171-185.

¹¹⁵ Baha Said, “Anadolu’da Gizli Mabetler: Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları”, nşr. İsmail Görkem, 171.

¹¹⁶ Baha Said, “Anadolu’da Gizli Mabetler: Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları”, nşr. İsmail Görkem, 172.

¹¹⁷ Baha Said, “Anadolu’da Gizli Mabetler: Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları”, nşr. İsmail Görkem, 173-185.

¹¹⁸ Baha Said, “Bektaşiler”, nşr. Nejat Birdoğan, 84-104.

¹¹⁹ Baha Said, “Bektaşiler-I / Bâtıniler, Bâtınilerin Çöküşü – Babailer, Ahiler, Mevleviler – Hacı Bektaş Veli ve Muasırları”, nşr. İsmail Görkem, 187-203.

Müellif, makalesinin ilk bölümlerinde Bâtını düşüncenin ortaya çıkışı ve etkileri hakkında bilgiler vermeye çalışmıştır. Baha Said'e göre; İslam devletinin hâkimiyeti altına giren İranlı Farslar eski kültür ve inançlarından kurtulamamış olacak ki mistisizme girmeye mecbur kalmışlardır. Zaten hayal zenginliği ve taklit yeteneği yüksek olan İranlılar, mitolojik destanlarını, İslam inancından gelen düşüncelerle birlikte aynı zamanda tatlı dilinin heyecan ve duygularıyla ifade etmekte başarılı olmuşlardır.¹²⁰

Müellife göre; Selçuklu Devleti'nin tam bir Türk hükümeti kurmasına kadar geçen sürede İran, en muhteşem edebiyatının temelini kurmuş ve böylece sufi edebiyatına doğu ve batının büyü ile efsaneleri girmiş ve artık doğu İslam Dünyası bir daha kurtulmamak üzere, bu anlaşılmaz tasavvuf aşkının esiri olmuştur.¹²¹

Baha Said, makalesinin devamında İran mistisizminin söz konusu etkisiyle konuyu Hasan Sabbah ve İsmaililer'e getirmiştir. Bu kısımda Hasan Sabbah ve İsmaililer'in İslam Dünyası üzerindeki etkilerinden söz etmiş ve yapmış olduğu fikri zararlardan bahsetmiştir.¹²²

Müellif, makalesinin son kısımlarında Hacı Bektaş Veli'den söz ederek yaşadığı dönem ve yapmış olduğu katkılar hakkında kısa bilgiler vermiştir.¹²³

8. Bektaşiler-II, Ahiler, Babailer –Türk Dili Hakkında İlk Resmi Emir- Suluca Karahöyük, Hacı Bektaş ve Kadıncık Ana, İlk Nasipler... Bal ve Yoğurt... Dört Kapı ve Erkan, Fütüvvet Erkânı

Baha Said bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1927 yılı, Mart ayı, V. cilt, 27 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat Birdoğan¹²⁴ sonrasında da İsmail Görkem¹²⁵ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

¹²⁰ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 187-192.

¹²¹ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 194.

¹²² Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 192-197.

¹²³ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 197-202.

¹²⁴ Baha Said, "Bektaşiler", nşr. Nejat Birdoğan, 104-121.

¹²⁵ Baha Said, "Bektaşiler-II, Ahiler, Babailer –Türk Dili Hakkında İlk Resmi Emir- Suluca Karahöyük, Hacı Bektaş ve Kadıncık Ana, İlk Nasipler... Bal ve Yoğurt... Dört Kapı ve Erkân, Fütüvvet Erkânı", nşr. İsmail Görkem, 205-219.

Müellif makalesinde, Ahilerden, Babailerden ve Bektaşilerden bahsetmiştir. Makale, bu üç oluşumun birbiriyle olan bağlantıları ve onların teşekkülleri hakkında bilgiler vermesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Baha Said, makalesinde Ahiler hakkında bilgiler verdikten sonra Babailerden söz etmiştir. Ona göre; Baba İshak-ı Horasani, Selçukluların fetret devrinden yararlanarak Anadolu'da bir ayaklanma hazırlamıştır. Şeyh postundan saltanat tahtına geçmenin İslam tarihinde ilk vakası olmayan bu hareket, Anadolu'da ilk olmuş ve kanlı sonuçlanmıştır. Baha Said, tasavvufçuluktan saltanat tacını yakalama riyakârlığı olarak nitelendirdiği bu hareketlenmeyi, Osmanlılar dönemindeki Cüneydler, Şah İsmail, Şah Kalender ve Sakarya Şeyhi gibi yüzlerce hareketi doğurduğunu, en sonunda da Cumhuriyet Türkiye'sinde de Şeyh Said ve diğer örneklerinin ortaya çıktığını ifade etmiştir.¹²⁶

Baha Said, makalesinin son bölümlerinde ise Bektaşiliğin erkânlarından ve temel görüşlerinden bahsetmiştir.¹²⁷ Müellifin Bektaşilik ile ilgili düşünceleri ilerde anlatılacağından burada detaylara yer verilmemiştir.

9. Bektaşiler-III, Şeyh Safiyüddin Erdebili –On İki İmam- Cüneyd, Haydar, Şah İsmail –Yavuz Sultan Selim- Balım Sultan Erkânı, Celaliler, Şah Kalender, Bektaşi Felsefesi

Baha Said, bu makalesini Türk Yurdu Dergisi'nin 1927 yılı, Nisan ayı, V. cilt, 28 numaralı sayısında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Makale, ilk olarak Nejat Birdoğan¹²⁸ sonrasında da İsmail Görkem¹²⁹ tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Makalede, Şeyh Cüneyd'in, Haydar'ın ve Şah İsmail'in faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Özellikle Şah İsmail'e karşı Sultan Bayezid ve ondan sonra tahtta geçen oğlu Yavuz Sultan Selim'in mücadeleleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Makalenin esas dikkat çekmeye çalıştığı nokta, Sultan Bayezid'in Şah İsmail'in faaliyetlerine karşı Bektaşiliğin ikinci mürşidi olarak görülen Balım Sultan

¹²⁶ Baha Said, "Bektaşiler-II", nşr. İsmail Görkem, 206-208.

¹²⁷ Baha Said, "Bektaşiler-II", nşr. İsmail Görkem, 209-219.

¹²⁸ Baha Said, "Balım Sultan Erkânı", nşr. Nejat Birdoğan, 122-151.

¹²⁹ Baha Said, "Bektaşiler-III Şeyh Safiyüddin Erdebili –On İki İmam- Cüneyd, Haydar, Şah İsmail – Yavuz Sultan Selim- Balım Sultan Erkânı, Celaliler, Şah Kalender, Bektaşi Felsefesi", nşr. İsmail Görkem, 221-249.

ile olan ilişkisidir. Balım Sultan, Bektaşiliğe birçok yenilik getirmiş ve farklı bir kimliğe sokmuştur.

Müellif, makalesinin ilk bölümlerinde, Şeyh Safiyüddin Erdebili'nin makamı olan Erdebil'den söz etmiştir. Erdebil, günümüzde Azerbaycan'ın kuzey-doğu tarafından Hazar Denizi'ne yakın dağların eteğinde bulunan bir yerdir. Baha Said'e göre; Erdebil, o dönemki İran'ın en faal seyyitler fabrikasıdır.¹³⁰

Müellif, makalesinin devamında Şeyh Cüneyd'den bahsetmiştir. Şeyh Cüneyd, Fatih Sultan Mehmet'in muallimi Mevlana Hayreddin Efendi'nin talebisidir. Şeyh Cüneyd'in büyük babası Şeyh Safiyüddin'in tuttuğu yola taban tabana zıt bir Rafaza'dır.¹³¹

Şeyh Cüneyd Anadolu'ya gitmiş, orada I. Murat'ın huzuruna çıkmış Padişah'tan arazi talep etmiş ancak isteği reddedilmiştir. Daha sonra Konya'ya giden Şeyh Cüneyd, orada ünlü mutasavvıf Şeyh Abdülatif'e misafir olmuştur. Şeyh Abdülatif, Şeyh Cüneyd'in davasının bîatını maksadının fesat olduğunu anlamış ve bir münazara meclisinde buldukları zaman Şeyh Cüneyd söz konusu sohbetin korkunç sonunu idrak ederek Konya'dan kaçmıştır.¹³²

Daha sonra Şeyh Cüneyd, Karaman'a oradan Halep'e oradan da Diyarbakır'da Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'e sığınmış ve kızıyla evlenmiştir. Sonraları Uzun Hasan Bey, Karakoyunlu hükümdarlığına son vermiş, bu neticelerden sonra da Şeyh Cüneyd, hükümdar damadı ve şımarık yapısıyla Kafkaslara akınlara başlayarak Sünni bir hükümetçik olan Şirvan Şahlığına saldırdığı sırada bir gece baskınında öldürülmüştür.¹³³

Şeyh Cüneyd'in ölmesinden sonra müritleri oğlu Haydar'a itaat etmişlerdir. Uzun Hasan Bey, Haydar'ı da himaye etmiş ve kızıyla nikâhlanmıştır. Uzun Hasan ölünceye kadar Haydar uslu durmuş, kayınbabası öldükten sonra ise babası Şeyh Cüneyd'in kanını bahane ederek Şirvan Şahlığına doğru saldırıya geçmiştir. Şirvan Şahı, Uzun Hasan'ın yerine geçen oğlu Yakup Bey'den yardım istemiş ve bu yardım

¹³⁰ Baha Said, "Bektaşiler-III", nşr. İsmail Görkem, 221-222.

¹³¹ Baha Said, "Bektaşiler-III", nşr. İsmail Görkem, 222.

¹³² Baha Said, "Bektaşiler-III", nşr. İsmail Görkem, 223.

¹³³ Baha Said, "Bektaşiler-III", nşr. İsmail Görkem, 223.

neticesinde Haydar canından olmuştur. Kendisinden geriye iki oğlu Yar Ali ve Şah İsmail kalmıştır.¹³⁴

Baha Said, makalesinin devamında Şah İsmail'den söz etmiştir. Şah İsmail henüz genç yaşta Lahican'da (Erdebil'in kuzeyi) kendisine bağlı olanları etrafında toplamıştır. Şah İsmail'in ünü Anadolu'da da duyulmaya başlamış, atası Şeyh Cüneyd'in İran ve Anadolu'da ektiği tohumların meyvelerini toplamaya başlamıştır. Böylece Anadolu'dan da birçok Türkmen aşireti (özellikle Antalya ve Adana yörelerinin Alevileri) Şah'a katılmak üzere göçmüşlerdir. Şah İsmail tehlikesini fark eden Osmanlı padişahı II. Bayezid harekete geçmiş, göçleri yasaklamış, aşiretlerdeki birçok reisi de Rumeli vilayetlerine tehcir ettirmiştir. Ancak yine de engel olamamıştır.¹³⁵

Sultan Bayezid'in Anadolu'da tehcir uygulaması sonrası Şah İsmail kuvvetli bir orduyla Tebriz'e yürümüş, Akkoyunlulara son vererek Tebriz'de saltanatını ilan etmiştir. Daha sonra Şah İsmail, Erzincan'a kadar ilerlemiştir.¹³⁶

O zamanlar şehzade olan Yavuz Sultan Selim Trabzon'da valiymken, Şah İsmail'in ilerlemesinin farkında olup, kendi himayesindeki topraklara ayak bastırmamıştır. Yavuz Sultan Selim, Trabzon'da bulunduğu süre zarfında Azerbaycan, Irak ve İran topraklarındaki siyasi hareketlilikleri yakından takip etmiş, ayrıca doğunun ilimlerine, tasavvuf ve şiire muvaffak olmuştur. Bilindiği üzere, Yavuz Sultan Selim babasına baskı yaparak imparatorluğunu ilan etmiş ve ilk işi Kızılbaşların üzerine doğru saldırıya geçmek olmuş ve ordusu ile 1514 yılında Çaldıran'da Şah İsmail'in ordusuyla karşılaşarak muzaffer gelmiştir.¹³⁷

Baha Said, yaşanan gelişmelerin öncesinden ve sonrasında şu manayı çıkarmıştır: “Yavuz Sultan Selim, Çaldıran'da Şah İsmail'e karşı üstün gelmiştir. Ancak Yavuz Sultan Selim'in kılıcı üstün gelse de Şah İsmail'in fikri üstün gelmiştir. Çünkü Şah İsmail'in temel fikrini oluşturan On İki İmam düşüncesi, Anadolu'da Hacı Bektaş erkânı üzerinde de kurulmuştur. Yavuz Sultan Selim'in ihmal ettiği bir mesele vardı, o da Türk dili idi. Şah İsmail de Hacı Bektaş da bunu çok iyi biliyordu.

¹³⁴ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 224.

¹³⁵ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 224-225.

¹³⁶ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 225.

¹³⁷ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 225-231.

Asya tarihine yeni bir önemli ve siyasi bir devir açan Safevi hadisesini de, kuvvetini Türk dilinden ve Türk'ten almıştır, demektir.”¹³⁸

Öte yandan Baha Said, makalesinin devamında Balım Sultan sonrası Bektaşiliğin teşekkülünden ve erkânlarından bahsetmiş ayrıca II. Bayezid'in Şah İsmail'in etkinliğini kırmak için Balım Sultan ile olan münasebetinden söz etmiştir.¹³⁹

1.4.6. Kanat Gazetesindeki Yazısı

*1. Dahili Haberler*¹⁴⁰

Baha Said, bu yazısını Kanat Gazetesi'nin 04 Teşrinievvel (Ekim) 1911 tarihinde Osmanlıca yayınlamıştır.

Yazıda genel itibarıyla günlük haberlerden bahsedilmiştir. Haberde bütçe çalışmaları, meclis görüşmeleri ve yabancı devlet misafirleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Baha Said, tesadüf ettiği iki polis memurunu takdir ettiği bir metne de yer vermiştir.

1.4.7. Ahali Gazetesindeki Makalesi¹⁴¹

Baha Said, bu makalesini Ahali Gazetesi'nin 29 Ekim 1933 tarihli, 847 numaralı sayısında yayınlamıştır. Müellif, burada Türk çocuklarına öğütlerde bulunmuştur:

“Türk çocuğu her türlü hasis evsaktan uzak bulunacak.

Sefaletten içtinap edecek.

İlme, fenne, sanayie bütün gençliğini feda edecek.

Sözüne sadık olacak, katiyen yalan söylemeyecek ve riyayı vatan hıyaneti kadar ağır görecektir.

Benliğine, kuvvetine, iradesine hâkim olacak.

İntizamı hayat kanunu bilecek.

¹³⁸ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 231.

¹³⁹ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 227-249.

¹⁴⁰ Baha Said, “Dahili Haberler”, *Kanat Gazetesi*, 1/3 (04 Teşrinievvel 1911), 3.

¹⁴¹ Baha Said, *Ahali Gazetesi* (Samsun: 29 Ekim 1933), nşr. Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said”, 221.

Kendi çıkarı için başkasının menfaatine göz dikmeyecek.

Kayıtsız şartsız vazifeyi mukaddes bilecek. Vazifesini kullanan her vatandaş millet haini bilmek şartıyla!

Yükselmek için himayeyi yasak bilecek. Yükselmeyi kifayet ve çalışmacabalamasında bulacak. Koruma ve destekle yaşayan bir kimsenin er geç düşeceğini bilecek.”

1.4.8. Hikmet Matbaa-i İslamiyesi’ndeki Yazısı

1. Şehidü’l-Hakk Zeki Bey¹⁴²

Baha Said bu makalesini, İttihat ve Terakki’nin siyasi sebeplerden dolayı işlediği bir cinayet neticesinde yazmıştır. İttihat ve Terakki’ye muhalif bir gazetede Baha Said’in yakın dostu olan Zeki Bey vasıtasıyla basına bilgi sızdırıldığı düşünülmüş ve Zeki Bey, İttihat ve Terakki tarafından kiralanan iki katil ile vurularak öldürülmüştür. Baha Said, İttihat ve Terakki’nin mensubu olmasına rağmen bu cinayeti planlayanlara bu makalesinde ateş püskürmüştür.

¹⁴² Baha Said, *Şehidü’l-Hakk Zeki Bey, Hikmet Matbaa-i İslamiyesi*, İstanbul 1329 (1913), nşr. Tevetoğlu, “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said”, 212-213.

İKİNCİ BÖLÜM

1. BAHA SAİD'İN MEZHEPLER TARİHİ ALANI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

1.1. Anadolu'daki Zümrelere Dair Düşünceleri

1.1.1. Bâtnilik

Bâtn; gizli olmak, bir şeyin iç yüzünü bilmek anlamına gelmektedir. Zâhir ise; bâtnın zıttı olup, görünürde olan, görünen, belli, açık anlamına gelmektedir. Bâtnilik ise; her zâhirin bir bâtni ve her nassın bir teveli bulunduğunu, bunu da sadece Tanrı tarafından belirlenmiş veya Onunla ilişki kurmuş masum bir imamın bilebileceğini iddia eden gruplar olarak tanımlanmıştır.¹⁴³

Bâtni bilgide ise, zâhir bir bilgi kaynağı olarak yeterli görülmemiş, bu sebepten dolayı bâtn ve zâhir olarak ikiye ayrılmıştır. Bâtn, bu âleme ait olmayan ilahi kaynaklı bilgiyi, zahir ise içinde yaşadığımız evrene ait bilgiyi tanımlamak için kullanılmıştır. Zâhiri bilginin fonksiyonu bâtni bilgiye ulaştırmakla sınırlıdır. Zâhirin içine gizlenmiş olan bâtni bilgiye de sıradan insanların ulaşması mümkün değildir. Çünkü onlar bu âleme ait düşünme yetileri ve zâhiri bilgileri ile bâtni bilgiye yani başka bir âlemin bilgisine ulaşamaz. O halde, kurtarıcı bilgiye ulaşma yetkisi Allah tarafından özel olarak seçilmiş olan resuller, nebiler, imamlar, veliler, gavslar vb. aittir.¹⁴⁴

Bâtni düşüncenin temelini iki husus oluşturmuştur. Birincisi sosyo-politik hareketler; ikincisi ise kadim senkretik dini-felsefi geleneklerdir. Bâtni düşünce, çok güçlü kadim geleneklere yaslandığı için Şiilik dışı hareketlerde de ortaya çıkarak sosyo-politik alanda farklı siyasi tavırlar geliştirmiştir. Bu sebeple, Bâtniliği sadece sosyo-politik hareketler üzerinden tanımlamak yanlış olacaktır.¹⁴⁵

¹⁴³ Avni İlhan, "Bâtniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay.,1992), 5/191.

¹⁴⁴ Ali Avcu, "Bâtni Din Anlayışının Epistemik Temelleri", *Kur'an'ın Bâtni Ve İşari Yorumu*, 2018, 19-28.

¹⁴⁵ Bâtni bilgi hakkında detaylı bilgi için bk. Avcu, "Bâtni Din Anlayışının Epistemik Temelleri", 19-44.

Bu sebeple; Bâtınlık kavramı, İslam düşünce geleneğinde zâhir-bâtın ayrımı yaparak kurtuluşu bâtında arayan pek çok grubu içine alır. Bâtınlık; İsmaililik, Dürzilik, Nusayrilik, Mukannaiye, Hürremilik vb. mezhep ve akımlarla, bâtını düşüncesi ön planda olan bazı filozof ve tasavvufçuları kapsamaktadır.¹⁴⁶

Anadolu coğrafyasında özellikle Alevi-Bektaşî zümrelerde Bâtını düşüncenin etkilerinin gözlemlenmesi Baha Said'in de dikkatini çekmiş ve o da çalışmalarında Bâtınlık hakkında bilgiler vermiştir. Baha Said, Bâtınlığın eski İran gelenekleri ve inançlarıyla İslam'ın getirmiş olduğu kuralların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış bir inanış olduğunu söylemektedir. Ona göre; Müslüman Araplar, İran'ı fethederek onların pek mübalağalı tarihlerini, dinlerini ve milli değerlerini mahvetmiştir. Kendilerini insanlığın en eski ve seçkin ırkı kabul eden İranlıların, taklit yetenekleriyle Arapların getirmiş olduğu inanışa bir tepki ortaya koymuşlardır. Bu tepki, İran'ın eski dinleri ile Arapların yeni dini arasında birbirine en yakın noktalar ve ortak fikirler aramakla kendini göstermiştir.¹⁴⁷

Baha Said'e göre; Abbasi halifeleri "Kur'an mahluktur" davasıyla, birçok düşünürü eziyet etmeye başlamasından dolayı Kur'an-ı Kerim'in en asi evlatları, İran'da türemeye başlamış; buna karşılık en sadık savunucuları da yine İran'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Ona göre; İran'da nahiv, sarf, mantık, tefsir ve hadis gibi dil ve din bilginleriyle; matematik, astronomi, kimya ve tıpta ileri gelenler Türk şahsiyetlerin himayesinde kalmakta iken, İsrailoğulları'ndan ve Perslerden İslam'ı kabul edenler ise, tamamen aykırı ve olumsuz bir şekilde mücadele etmişlerdir.¹⁴⁸

Baha Said'e göre; Yahudi hahamları Talmud hükümleriyle Kur'an-ı Kerim'e israiliyyat hikâyeleri eklemeye, İranlı filozoflar da İran'ın ateşperest Mani, Mezdeki, Veda, Brahma ve Buda fikirleri ile İslami görüşleri birbirine aşılama çabışmışlardır. Baha Said, söz konusu çalışmalar için de İhvanü's-Safa'nın oluşturulduğunu belirterek, yürütülen bu bâtını fikir faaliyetleri neticesinde

¹⁴⁶ Ali Avcu, *Horasan-Maveraünnehir'de İsmaililik*, 2. Basım (İstanbul: Marmara Akademi Yay., 2018), 48-49.

¹⁴⁷ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 187-189.

¹⁴⁸ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 189.

İranlıların, hayal güçlerinin zenginliği ve taklit yetenekleri sayesinde bu mistik inanç sistemine girdiklerini ifade etmiştir.¹⁴⁹

Baha Said'e göre; yapılan bu ilmi faaliyetlerde "imamet ve imaret meselesi" en yüksek tartışma konusu olmuş, sonuç itibarıyla de İranlılar kendilerini kurtaracak "imam" için tarikat ve mezhepler halinde kökleşmeye başlamışlardır. Ona göre; Afganistan Kuhistan, İran Kirmanşah yörelerinde, Lübnan Dürzileri, Hama İsmailileri, Nasirileri, Hindistan İsmailileri, İran'da Ni'metiler, Kalenderiler, Haksariler'de ve Türkiye'de de Bektaşiler ve Mevleviler'de bu düşünce bugüne kadar halen yaşamaktadır.¹⁵⁰

Baha Said, bîatını düşünceye pek çok dini grubu dâhil etmiştir. Ancak onun, sunni tasavvufu bîatını düşüncenin dışında tuttuğu görülmektedir. Öyle ki Bâtınlık, kurtuluşu bîatında arayan pek çok grubu bünyesinde barındırdığı gibi bîatını düşüncesi ön planda olan sunni tasavvuf ekollerini de kapsamaktadır.

Öte yandan, Baha Said yaşadığı dönemin milliyetçi düşüncesinin de etkisiyle Bâtınlığı daha ziyade İran milliyetçiliği üzerinden tanımlamaktadır. Ancak günümüzde Bâtınlığı yalnızca İran milliyetçiliği üzerinden tanımlanması güncelliğini yitirmiştir. Yapılan yeni araştırmalar neticesinde, Bâtını düşünce sistemi sosyo-politik hareketlerin yanı sıra kadim senkretik dini-felsefi geleneklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Kısaca Batınlık, kökleri İslam'dan da önce kadim Ortadoğu geleneklerine ve inançlarına dayanan, İslam ile daha da farklı bir düşünce sistemi geliştiren fikir hareketidir. Bâtını düşünce, kurtuluşu bîatını bilgide görmüş, bu bilgiye de masum imamların erişebileceği düşüncesini savunmuştur. Durum böyle olunca, batını düşünce sosyo-politik yapılar (mezhep, tarikat vb.) içerisinde varlığını sürdürmüştür.

1.1.2. Babailik

Babailik, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Baba İlyas (ö. 637/1240) ve Baba İshak'a (ö. 637/1240) bağlı Türkmenlerin isyanı neticesinde ortaya çıkan bir harekettir. İlk başlarda bir isyan hareketi olan Babai hareketi, devletin isyanı

¹⁴⁹ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 189-191.

¹⁵⁰ Baha Said, "Bektaşiler-I", nşr. İsmail Görkem, 191-197.

bastırmasından sonra kurtulmayı başaran Baba İlyas'ın müritlerinin fikri alana intikal ederek niteliğini değiştirmesiyle Babailik oluşumu haline gelmiştir.¹⁵¹

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev (ö. 643/1246) döneminde devletin siyasi, iktisadi ve sosyal yapısının bozulması göçebe bir hayat yaşayan Türkmenleri zor bir durumla karşı karşıya bırakmış¹⁵² ve durum böyle olunca, kendilerini bu sıkıntılı ortamdan kurtarmak isteyen Türkmenler, tarihin her devrinde olduğu gibi kendilerini kurtaracak semavi bir şahsiyet beklemişlerdir. Baba İlyas-ı Horasani de Türkmenlerin beklemiş olduğu bu semavi şahsiyet olarak ön plana çıkmıştır.¹⁵³

Baba İlyas-ı Horasani, eski Türk inançlarını İslamiyet ile yorumlamış hatta Bâtınlılığın de tesiriyle kendisini bir mehdi (peygamber) kimliğiyle Türkmenlere tanıtmıştır. Bundan dolayı, Baba Resul olarak da bilinen Baba İlyas, zaten sıkıntılı zamanlar geçiren Türkmenleri etrafında toplamayı başarmıştır.¹⁵⁴

Türkmenleri bu sıkıntılı durumlarından kurtarmak amacıyla harekete geçen Baba İlyas, Selçuklu idaresini devirmek amacıyla Amasya'dan faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve bu doğrultuda kendisinin en büyük yardımcılarından Baba İshak da Güneydoğu Anadolu'daki Türkmenlere şeyhi adına propaganda yapmıştır. İsyanı fiilen başlatan isim olan Baba İshak, kısa sürede Orta Anadolu'ya kadar pek çok yeri ele geçirmiştir. Ancak Amasya'yı kuşatan Selçuklu kuvvetleri Baba İlyas'ı yakalayıp idam etmiş, daha sonrasında ise Selçuklu ordusu Kırşehir yakınlarında Baba İshak'ın kuvvetleri ile karşılaşarak mağlup etmiş ve Baba İshak'ı öldürerek isyanı bastırmıştır.¹⁵⁵

Baba İlyas, geride kalan müritleri tarafından daha hayattayken kutsallaştırılmış ve onun ölümünden sonra da Babailik adı altında dini bir oluşum haline gelmiştir. Bu oluşum, yeni Müslüman olmuş ve eski Türk inançlarını/geleneklerini bırakmamış Türkmenler arasında kabul görmüştür. Her ne

¹⁵¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Babailik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1991), 4/373.

¹⁵² Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, 3.Basım (İstanbul: Dergah Yay., 2000), 37-44.

¹⁵³ Ocak, "Babailik", 373.

¹⁵⁴ Ocak, "Babailik", 373.

¹⁵⁵ Ocak, *Babailer İsyanı*, 114-139

kadar günümüzde Babailik adı altında bir oluşumdan söz etmesek de Alevi/Kızılbaş ve Bektaşî zümrelerde benzer özelliklerin olduğu söylenebilir.¹⁵⁶

Ahmet Yaşar Ocak'a göre; Hacı Bektaş, Anadolu'ya bir Haydari dervişi olarak gelmiş ve Baba İlyas'a bağlanmış, onun halifeliği makamına yükselerek Sulucakaraöyük'e gelip yerleşmiştir. Hacı Bektaş, her ne kadar isyana katılmasa da bir Babai şeyhi olarak düşünmemizi gerektirebilir.¹⁵⁷

Ocak'a göre; Babailer hareketinin birinci türevi Bektaşilik ise, ikinci türevi onunla aynı sosyal tabanı paylaşan Alevilik'tir. Bektaşiler ve Aleviler, Babai isyanının bir araya getirdiği, birbiriyle irtibatlandığı ve böylece isyana kadar değişik zümreler halinde yaşamakta iken, isyan aracılığıyla Anadolu'da XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aynı amaç uğruna bir araya gelen heterodoks (aykırı, farklı) zümrelerin devamıdır.¹⁵⁸

Baha Said, Babai isyanını “şeyh” postundan “saltanat tahtına” geçmenin İslam tarihinde ilk olmayan ancak Anadolu'da ilk olan bir örneği olarak yorumlamıştır. Ona göre; bu isyan, Osmanlı Türkiye'sinde Cüneydler, Şah İsmail, Şah Kalender ve Sakarya Şeyhi gibi yüzlerce hareket çıkarmış, Cumhuriyet Türkiye'sinde de Şeyh Sait ve diğer örnekleri doğurmuştur.¹⁵⁹

Baha Said'e göre; Babai isyanının bastırılmasından sonra Babalık unvanı Bektaşilik mürşitlerine intikal etmiştir; “‘Baba’ kelimesi Türkçemizde ‘ata’ anlamına gelmektedir. Bektaşilerde ise bu kelime iki anlama gelmektedir. İlki, Hz. Ali ‘bab’ yani ‘kapı’dır. Medineye (şehir) kapıdan girilir. Bu yüzden babanın irşadı olmadan manevi kurtuluşa erilemez. O halde, ‘baba’lar, Hz. Ali’nin kapısının rehberleridir. İkincisi ise, evladı olan bir insan, babadır. O halde müridinin yani evlatlarının mürşidi ‘baba’dır ve bu evlatlara ‘yol oğlu’ denir. Bektaşiler genel olarak ikinci yorumu bilseler de, ilk yorumu da mücerret halifelerin bilmesi gerekmektedir.”¹⁶⁰

Baha Said'e göre; Babailer, Ahilerle birlikte Anadolu'da Bektaşiliğin içinde tam olarak yer almış iki oluşumdur. Ona göre; Ankara ve Kırşehir yörelerinde Ahilerin, Amasya civarlarının Babai yoğunluğunun olduğu bir dönemde Hacı Bektaş

¹⁵⁶ Ocak, “Babailik”, 374.

¹⁵⁷ Ocak, *Babailer İsyanı*, 183-184.

¹⁵⁸ Ocak, *Babailer İsyanı*, 217.

¹⁵⁹ Baha Said, “Bektaşiler-II”, nşr. İsmail Görkem, 206.

¹⁶⁰ Baha Said, “Bektaşiler-II”, nşr. İsmail Görkem, 207.

bu yörelerin merkezi konumundaki Kırşehir'e gelmiştir. Böylece Hacı Bektaş hem Ahilerle hem de Babailerle kuşak bağlamıştır.¹⁶¹

Baha Said'e göre; Babailerin, Ahiler gibi ne meslekte ne de meşrepte olduklarına dair bir bilgi vardır. Öte yandan Baba İshak'ın "peygamberlenme" duası incelendiği zaman, bu hareketin İmamiye'nin aşırı telkinlerinden esinlendiğini, bu sebeple Bektaşilerde de görülen bazı inançların Babailer aracılığıyla yayılabileceğini de kabul etmek gerekmektedir. Babailerde, Bâtını İsmaililer'de görülen ihtilalci ve dini yenileyici bir rol üstlendikleri söylenebilmektedir.¹⁶²

Netice itibariyle, Babai isyanı Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde devletin tüm alanlarının zayıflaması nedeniyle zor duruma düşmüş Türkmenlerin eski inançlarının da etkisiyle bir kurtarıcı beklmeleri sonucunda ortaya çıkmış bir harekettir. Selçukluların isyanı bastırmasıyla geride kalan Babai müritleri Baba İlyas'a ilahi bir kimlik atfetmiş ve Babailik adı altında bir oluşum ortaya çıkmıştır. Bu hareketin eski Türk inançlarının ve Bâtını görüşlerin de etkisiyle fikri alt yapısının oluştuğu görülmektedir. Günümüzde Babailik adı altında bir oluşumdan söz edilmese bile, Hacı Bektaş'ın isyanın olduğu dönemde Anadolu'da bulunması ve Baba İlyas ile irtibatlı olmasından dolayı Bektaşilerde ve Alevilerde de bu hareketin tesirlerinin olduğu görülmektedir.

1.1.3. Ahilik

Ahilik, Arapça "kardeşim" anlamına gelen "ahi" kelimesinden, başka bir rivayette de Türkçedeki "akı" yani "cömert" anlamına gelen sözcükten gelmektedir. Ahilik ise; XIII. yüzyılda Anadolu'da varlığından bahsedilen ve bir süre sonra da Osmanlı Devleti'nin önemli bir parçası olan dini-içtimai teşkilattır. Ahiliğin ilkeleri Kur'an-ı Kerim'e ve sünnete dayandığı için ve tasavvufta "uhuvvet" yani "din kardeşliği"ni hatırlattığından yayılması ve kabul görmesi kolay olmuştur.¹⁶³

Ahiliğin Anadolu'da kurulmasında fütüvvet teşkilatının büyük etkisi olmuştur. Feta, sözlükte "genç, yiğit, cömert"; fütüvvet ise "gençlik, kahramanlık, cömertlik" anlamına gelmektedir. Tasavvuf kaynaklarında ise, VIII. yüzyıldan

¹⁶¹ Baha Said, "Bektaşiler-II", nşr. İsmail Görkem, 207-208.

¹⁶² Baha Said, "Bektaşiler-II", nşr. İsmail Görkem, 208.

¹⁶³ Ziya Kazıcı, "Ahilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1988), 1/540.

itibaren önde gelen sufiler arasında tasavvufi bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁶⁴

Cahiliye devri Arap toplumunda görülen feta, İslami dönemde kurumlaşarak bir fütüvvet teşkilatına dönüşmüş sonra bu teşkilat, sufilikle birleşerek tasavvufi bir nitelik kazanmış ve esnaf kesimiyle kaynaşarak da mesleki bir mahiyet olan Ahilik teşkilatına dönüşmüştür.¹⁶⁵

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhusrev (ö. 607/1211), hocası Mecdüddin İshak'ı (ö. 618/1221) (Sadreddin Konevi'nin babası) Bağdat'a Halife Nâsır'a (en-Nâsır-Lidînellâh) (ö. 622/1225) elçi olarak göndermiş, dönüşünde I. Gıyaseddin'in isteği üzerine Muhyiddin İbnü'l-Arabi (ö. 638/1240), Evhadüddin-i Kirmani (ö. 635/1238) ve Şeyh Nasirüddin Mahmud el-Huyi (ö. 660/1262) gibi büyük mutasavvıflar Anadolu'ya getirilmiştir. Anadolu'nun her tarafında irşat faaliyetlerine başlayan bu müridler için çok sayıda tekke ve zaviye yaptırılmıştır. Daha sonraları I. İzzeddin Keykavus (ö. 616/1220) ve I. Alaeddin Keykubad'ın (ö. 634/1237) da fütüvvet teşkilatına girmesiyle Ahilik Anadolu'da kurulmuştur.¹⁶⁶

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasirüddin Mahmud el-Huyi sonraları Ahi Evran ismiyle anılmıştır. I. Alaeddin Keykubad'ın büyük desteğini alan Ahi Evran'ın, bir taraftan tekke ve zaviyelerin, bir taraftan da iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak ilişkilerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin, Anadolu'da kurulup gelişmesinde büyük katkıları olmuştur. Böylece hızlı bir şekilde şehirlerde teşkilatlanan Ahilerin her birinin müstakil bir zaviyesi olmuştur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde de bu teşkilat, esnafın mesleklerine dair problemleri gidermek, devlet ile olan münasebetlerini düzenlemek ve mal-kalite kontrolünü, fiyat tespitini denetlemek gibi görevler üstlenmiştir.¹⁶⁷

Ayrıca Ahiler, Moğol istilasına karşı örgütlenerek bir savunma hattı oluşturmuş, sonraki yıllarda Moğol hâkimiyetine boyun eğen Selçukilere karşı

¹⁶⁴ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1996), 13/259.

¹⁶⁵ Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1996), 13/261.

¹⁶⁶ Kazıcı, "Ahilik", 540.

¹⁶⁷ Kazıcı, "Ahilik", 540-541.

Türkmen desteğine başvuran hanedan mensuplarının yanında yer almışlardır. XIII. yüzyıldan itibaren de halkın asayiş ve huzurunu temine yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁶⁸

Öte yandan aynı sosyo-kültürel çevreye (Türkmenlere) sahip olan Ahilik ve Bektaşilik, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda önemli bir misyona sahip olmuşlardır. İki zümrenin de pirleri kabul edilen Ahi Evran ve Hacı Bektaş arasındaki bağ, bu sosyo-kültürel çevreden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁹

Netice itibariyle, XIII. yüzyılda Anadolu'da siyasi ve sosyal istikrarsızlığın olmasına rağmen, Ahiler asırlarca varlıklarını muhafaza etmişlerdir. Ahilik, eski Türk akılık ve alp geleneğinin, Arap ve İran fütüvvet anlayışıyla kurumlaşmış, XIII. yüzyılda Moğol istilasına karşı bir savunma hattı oluşturmuş, Anadolu'nun büyük şehirlerinden küçük köylerine kadar bütün yerleşim birimlerine dağılmış ve şehirlerin mahalli idaresinde söz sahibi olmuşlardır.

Baha Said, Ahi teşkilatları hakkında bilgiler edinmek için Ankara ve Kırşehir'de araştırma yapmıştır. Araştırmasında, Ankara ve Kırşehir'deki esnaflardan ve orada elde ettiği fütüvvetnamelerden, Evliya Çelebi ile İbn Batuta seyahatnamelerinden tesadüf ettiği bilgileri de ilave ederek Ahi teşkilatları hakkında bilgiler sunmaya çalışmıştır.

Baha Said, Ankara'da beş takım esnaf teşkilatından bahsetmiştir. Bunlar; debbağlar (deri işi ile ilgilenenler), kavaflar (ayakkabıcılar), dikiciler, bostancılar ve bakkallardır. Diğer esnafların teşkilatlarının olduğuna rastlamadığını belirtmiştir. Baha Said, bahsetmiş olduğu esnaf teşkilatlarından o gün yaşamakta olanların debbağlar ve bostancıların olduğunu, diğerlerinin ise dağılmış olduklarını ifade etmiştir. Baha Said'e göre; usullerini en fazla koruyan teşkilat debbağlardır. Sanatlarına tarikat ve teşkilat hürmetiyle bağlı olup, Kırşehir'deki pir evine itaatleri devam etmiştir.¹⁷⁰

Baha Said'e göre; usullerini halen devam ettiren debbağların bir ahubabası vardır. Birbirlerine "ahi" diye hitap eden debbağlar, reis olarak kendi aralarında

¹⁶⁸ M. Saffet Sarıkaya, "Osmanlı Toplumunun Dini Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektaşilik İlişkisi I", 2, 1999, *Araştırmalar*, 19.

¹⁶⁹ Sarıkaya, "Ahilik-Bektaşilik İlişkisi I", 19.

¹⁷⁰ Baha Said, "Eski Türkiye'de İş Teşkilatı-I", nşr. İsmail Görkem, 62.

seçtikleri ustaya “baba” diye isim vermişler ve “ahubaba” olarak zikretmişlerdir. Onun aktardıklarına göre; esnafın yeni bir ahubaba seçmesi durumunda ise Kırşehir’den Ahi Evran-ı Veli evladından biri gelip, esnafın seçtiği zata münasip görürse ahubaba olarak tayin etmektedir.¹⁷¹

Baha Said’e göre; debbağlar ve dikicilerden çağrılan bir heyet huzurunda kavaf esnafının şeyhi de esnaf arasından müddetsiz olarak seçilmektedir. Kavaf şeyhleri, esnafın hal ve tavrına, müşterisine muamelesine bile karışmışlardır. Kavafın o günkü şeyhi de Hacı Hilmi Efendidir. (ö.1964)¹⁷²

Baha Said, bostancıların da Ankara’daki teşkilatlarından söz etmiştir. Ona göre; o gün de devam etmekte olan bostancıların teşkilatı kendilerine şeyh olarak Hacı Bayram Veli’yi (ö. 833/1430) seçmişlerdir.¹⁷³

Baha Said, Ahiliğin Türkiye’de Bektaşilerin içine girmiş olduğunu belirtmiştir. Ona göre; Ahiler, Bektaşiliğin teşekkül ve kuruluşunda hazırlanmış bir “ocak” niteliğinde olmuştur.¹⁷⁴

Baha Said, Emir Ahi Dede isminde birisinden bahsetmiştir. Emir Ahi Dede, Hacı Bektaş’ın Nevşehir’deki makamını ihya eden bir zattır. Bu zatın özelliği Ahi olmasıdır. “Melikü’l-meşayih” unvanı verilen bu zat hem emir, hem şeyh hem de bir ahidir. Baha Said’e göre; bu durum da gösteriyor ki Bektaşî ve Ahiler arasında sıkı ve süreklilik gösteren bir iletişim olmuştur.¹⁷⁵

Baha Said’in Ahilik hakkında verdiği bilgiler şöyle özetlenebilir: Ahilerin teşekkül tarihi kesin olarak bilinmese de Anadolu Selçuklularının hemen her döneminde rastlamak mümkündür. Bu teşkilatın Türkler arasında var olduğu kesin bir şekilde söylenebilir. Ahiler ne bir tarikat, ne de bir mezheptir. Onların Türkler arasında iktisadi ve toplumsal dayanışmayı sağlayan bağımsız bir teşkilat ve Türk milli varlığının her yerde uygun biçimde tekâmül eden fikir ve kültürü ile ilgili birer komün teşkilattır. Ahilerin manevi kanaatleri Ali-dost şeklindedir. “La feta illa Ali” (Hz. Ali’den başka yiğit yoktur) sözünü ilke edinmişlerdir. Ahilerin zühdi bir ayinleri

¹⁷¹ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-I”, nşr. İsmail Görkem, 64.

¹⁷² Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV”, nşr. İsmail Görkem, 72-74.

¹⁷³ Baha Said, “Eski Türkiye’de İş Teşkilatı-IV”, nşr. İsmail Görkem, 74.

¹⁷⁴ Baha Said, “Bektaşiler-II”, nşr. İsmail Görkem, 206-207.

¹⁷⁵ Baha Said, “Bektaşiler-II”, nşr. İsmail Görkem, 210-211.

olmamış, şakirt, usta, nakip, pir diye sanat ve iş üzerine genel bir kooperatif sistemi oluşturdukları görünmektedir.¹⁷⁶

Kısaca ahilik; temellerini cahiliye devri Arap toplumundaki “feta” görüşünden alan, İslamiyet sonrası kurumlaşıp fütüvvet teşkilatından bağ kuran ve mutasavvıfların etkisiyle ahilik teşkilatına dönüşen bir esnaf teşkilatıdır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin iktisadi ve içtimai hayatlarını oluşturan en önemli teşkilattır. Baha Said, bu teşkilatı incelemek üzere katılımcı-gözlem tekniğiyle Ankara’daki ahi teşkilatlarını incelemiş ve Kırşehir’deki fütüvvet eserlerinden yararlanmıştır. Baha Said’e göre; Ahilik, Türk esnaf teşkilatıdır. Ahilerin manevi kanaatleri Ali-dosttur. Bu sebepten dolayı da Bektaşiler ile aralarında kuvvetli bir bağ vardır. Ona göre; Hacı Bektaş, gençlik yıllarında Ahi Evran’dan etkilenmiş ve ilerleyen zamanlarda Ahilik, Bektaşiliğin kuruluş ve teşekkülünde bir ocak görevi görmüştür.

1.1.4. Alevilik-Kızılbaşlık

Alevilik, göçebe Türklerin Müslüman olmalarıyla başlayan tarihte farklı isimlerle de (Kızılbaş vs.) anılan günümüzde ise daha çok Alevilik olarak bilinen sosyo-kültürel bir yapıdır. Alevi dedelerinin tanımlarına göre; “Alevilik İslam’dır. Hak-Muhammed-Ali yolunun Kırklar Meclisinde olgunlaştığı ve On İki İmamlarla devam eden, İmam Cafer-i Sadık’ın akıl ölçüsünü rehber olarak alan, Horasan erenlerinin himmetleriyle Anadolu’ya gelen, Hazreti Pir’le ve ulu ozanların nefesleriyle hayat bulan inancın adıdır.”¹⁷⁷

Türkler Müslüman olmaya başladıkları zamanlar İslamiyet’i daha çok mistik yönleri olan dervişler aracılığıyla öğrenmişlerdir. Şehirlerde yaşayan Türkler ise kurdukları medreseler aracılığıyla İslamiyet’i kitabi kaynaklarla öğrenerek dini görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Ancak göçebe hayatı yaşayan Türkmenler kitabi bilgilerden uzak kalmışlar ve duygusal yönü ağırlıkta olan şekli bir İslamiyet’i dini hayatlarına yansıtmışlardır. Şehirde yaşayan Müslüman Türkler, buldukları imkânlar sayesinde İslamiyet’i kitabi kaynaklardan öğrenmiş ve temel esaslara uygun Sünni Müslümanlığı benimsemişlerdir. Öte yandan göçebe hayatı

¹⁷⁶ Baha Said, “Bektaşiler-II”, 205.

¹⁷⁷ İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 4. Basım (İstanbul: İSAM Yay., 2008), 7.

sürdüren Türkmenler, Müslüman olduktan sonra da eski inançlarını ve geleneklerini devam ettirmiş ve böylece tarikatlara bu inanışlar yerleşmiştir. Yesevilik, Vefailik ve Kalenderilik gibi sufi yapılar içerisinde şekillenmeye başlamışlardır. Dolayısıyla sosyal yapıları farklı olan göçebe Türkmenler, dâhil oldukları tarikatları da içinde buldukları yaşam şartları gereğince yorumlamışlardır. Ayrıca o dönemde Çin, Hint ve İran ile komşu olmaları nedeniyle o bölgelerdeki dinlerden (Budizm, Maniheizm, Hıristiyanlık vs.) ve bâtını yorumlardan etkilenmişlerdir.¹⁷⁸

Bugünkü Alevi düşüncesinin ilk temelleri göçebe Türkmenlerin mevcut hayat şartlarının bir sonucu olarak basit ve yüzeysel bir İslam düşüncesinin ulaşmasını ve uygulamasını sağlamıştır. Böylece Anadolu Aleviliği özgün bir yapılanma olmuş ve Türklerin İslamiyet öncesinde karşılaştıkları siyasi ve dini farklılaşmaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁷⁹

Anadolu Selçuklu dönemi, Alevilerin Anadolu'da oluşum ve gelişimlerini oluşturan ve bu dönemde isimleri Kızılbaşlık olarak tanımlanan dönem olmuştur. Daha sonra Alevilik, Osmanlı Devleti içerisinde tarihsel mirasını oluşturduğu, dini cemaat hüviyetine bürünerek kendi inanç ritüelleri olan genel toplumdan soyutlandığı dönemi yaşamıştır. Aleviliğin asıl toplumsal farklılaşması Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş, modernleşme sürecinde yaşadığı değişim, farklılaşma, yozlaşma ve öze dönüş gibi unsurlarla gündeme gelen yeni biçimler gerçekte ulaştığı son aşama olmuştur.¹⁸⁰

Alevilik her şeyden önce dini bir anlayış ve yaşayış olup kendine has geniş ve esnek bir inanç zeminine sahiptir. X. yüzyıldan günümüze kadar uzanan bir süreyi ve Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyayı kapsadığından dolayı mensupları ortak anlayışlar kadar farklı anlayış ve düşüncelere de sahip olmuştur. Bu durum Alevilerin inanç dünyasını incelemeyi son derece güç hale getirmiştir. En kısa haliyle Aleviliğin temel inanç sistemi Hak-Muhammed-Ali şeklinde olmuştur.¹⁸¹

¹⁷⁸ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 17-20; Metin Bozkuş, *Anadolu'da İslam ve Mezhepler* (Sivas: Asitan Yay., 2011), 35; Cenksu Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2019), 111-147.

¹⁷⁹ Necdet Subaşı, *Alevi Modernleşmesi*, (İstanbul: Timaş Yay., 2010), 77-79

¹⁸⁰ Subaşı, *Alevi Modernleşmesi*, 79-80.

¹⁸¹ İnanç dünyaları hakkında detaylı bilgi için bk. Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 69-123; Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 263-280.

Aleviler tarih boyunca kendilerini İslam dini içerisinde görmüşlerdir. Sosyal hayatlarının farklılığından dolayı kitabi İslam'dan uzak kalmış olsalar da kendilerini İslam dinine mensup hissetmişlerdir.¹⁸² Bu bakımdan Aleviliğin genel İslam inançlarına yaklaşımlarından bahsetmek yerinde olacaktır:

Melek inancı; genel olarak belli bir esneklik ve kapalılık içinde olsa da yaygın İslami anlayışa yakın bir görüntü çizmiştir. Kitap inancı; kendilerine mahsus yorumlar getirmiş olsalar da Kur'an-ı Kerim'i inanç esası olarak kabul etmişlerdir. Peygamber inancı; temel inançlarında vurgulanan Hak-Muhammed-Ali üçlemesinden dolayı Hz. Muhammed'in peygamberliğine değinmişler ve eserlerinde esnek de olsa diğer peygamberlere atıflarda bulunmuşlardır. Ahiret inancı; ölümden sonra insan ruhunun başka bir bedene girerek yaşaması şeklinde tanımlanan tenasühe inanmakla beraber, ahiret inancı da mevcuttur. Eserlerinde hem tenasüh hem de ahiret inancının izlerini bulmak mümkündür. Kaza ve kader inancı; Her şey levh-i mahfuz'da yazılmıştır. Allah külli irade ile doğum, ana-baba, ecel nikah vb. her şeyi takdir etmiştir. Ancak kader konusunda Alevilerde ayrı düşüncelerde mevcuttur. Bu ayrışma daha çok hayır ve şerrin Allah tarafından yaratılıp-yaratılmayacağı ve takdir-tedbir ilişkisi üzerinde ortaya konulan anlayışlarda kendisini göstermiştir.¹⁸³

Alevilerin genel İslam ibadetlerine yaklaşımları hakkında da daha önceden ifade edildiği üzere; onlar, kendilerini İslam dini içerisinde görmektedirler. Ancak en başından beri kitabi bilgiden uzak kaldıklarından ve geniş coğrafyalara yayıldıklarından dolayı, ibadetlerde gevşeklik sergilemişlerdir. Genel itibarıyla abdest, namaz, oruç, zekât ve hac ibadetleri kaynaklarında yer edinmesine rağmen uygulama aşamasında esneklik veya farklılık göstermektedirler. Öte yandan kendilerine has farklı kurban adetlerinin olmasının yanında Kurban Bayramı'nda da kurban kesmektedirler.¹⁸⁴

Aleviler, İslamlaşma sürecinde tasavvuf hareketleriyle karşılaşmışlar ve içinde buldukları sosyal yapıların da etkisiyle bu tasavvuf hareketlerinden etkilenmişlerdir. Bu sebeple, diğer tasavvufi yapılarda olduğu gibi Alevilikte de

¹⁸² Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 69-70.

¹⁸³ Detaylı bilgi için bk. Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 108-123; Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 218-261.

¹⁸⁴ Detaylı bilgi için bk. Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 136-147; Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 305-337.

adap-erkân önemli yer tutmaktadır. Adap, yol mensuplarının “insan-ı kâmil” oluncaya kadar uymaları gereken kuralları ifade etmektedir. Erkân ise, XVI. yüzyılda son şeklini almış, ocaklara göre farklılıklar bulunmakla beraber günümüze kadar gelmiş uygulamalardır.¹⁸⁵

Alevilerin en önemli erkânı “cem” adı verdikleri toplantılardır. Alevilerin sırrı olarak kabul edilen cem, kökleri Türklerin İslam’a girmeden önceki dönemlere kadar uzanan belli kuralları olan kımızlı toplantılardır. İslam tasavvufunun ve tarikat hayatının önemli bir unsuru olan zikir ayininin, İslamlaşma öncesi sahip olunan bazı adetlerle şekillendirilerek icra edilmesinden ibaret görülmektedir.¹⁸⁶ Alevi erkânlarında her birinde belli ölçüleri olan cem çeşitleri vardır. Bunlar şu şekildedir:

1. İkrar Cemi: Yola Kabul Erkânı

İkrar vermek, diğer ifadeyle nasip almak, mecazi anlamda farklı bir anne-babadan yeni bir hayata doğuşun başlangıcı kabul edilir. Yola girmeye karar veren birisi, değilse önce Müslüman olur. On sekiz yaşını doldurması, kendi iradesiyle nasip almaya karar vermesi, akıllı, sağlıklı ve ahlaklı olması gerekmektedir. Ayrıca istekli kadın ise, evli olması durumunda kocasından, değilse velisinin izninin bulunması önemli şartlarındandır.¹⁸⁷

2. Musahiplik Erkânı

Musahiplik, kardeş tutmak, kardeş edinmek anlamlarına gelmektedir. Terim olarak, Alevilikte evli iki çiftin birbiriyle yol kardeşliği kurması demektir. Başka bir ifadeyle iki ailenin dünya ve ahiret kardeşliğinin ilanı adına düzenlenen cemdır. Bu erkânın tarihi, eski Türk inançlarına ve geleneklerine dayanmakla beraber İslami bir boyuta da sahiptir.¹⁸⁸

3. Görgü Erkânı

¹⁸⁵ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 147-149; Üçer, *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*, 339-340.

¹⁸⁶ Detaylı bilgi için bk. Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 149-158; Üçer, *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*, 361-362.

¹⁸⁷ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 158-161; Üçer, *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*, 362.

¹⁸⁸ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 161-164; Üçer, *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*, 363; Ayrıca Musahiplik hakkında detaylı bilgi için bk. Cenksu Üçer, *Alevilikte Musahiplik* (Ankara: Araştırma Yay., 2011).

Alevilikte ikrar vererek veya musahiplik erkânı uygulayarak yola girenlerin, yılda bir kez pirin önderliğinde toplum huzurunda sorgulamadan geçip aklanması amacıyla yapılan erkândır.¹⁸⁹

4. Düşkünlük Erkânı

Yol mensubu bir canın ikrarına bağlı kalmayarak büyük suç işlemesi üzerine pir tarafından toplum dışına itilmesine düşkünlük denir. Suçunun cezasını çekip pişman olması ve yeniden pirine teslim arzusu üzerine yeniden topluma kabulü için düzenlenen merasime düşkünlük erkânı denir.¹⁹⁰

Alevilikte başlıca erkânlar bu şekildedir. Bunların dışında *Abdal Musa Kurbanı*, *Hizmet Görme (Baş Okutma) Erkânı*, *Koldan Kopan Erkânı*, *Dardan İndirme Erkânı* ve *Muharrem Erkânı* bulunmaktadır.¹⁹¹

Alevilik hakkında genel bir bilgi verdikten sonra Baha Said'in Aleviler üzerine yapmış olduğu çalışmalarından bahsedebiliriz. Bu itibarla; Hükümet politikası olarak Türkçülük akımını benimseyen İttihat ve Terakki, Anadolu'daki dini ve etnik yapıları söz konusu milliyetçi politikaya entegrasyonunu amaçlamış ve bu doğrultuda, Baha Said'i özellikle Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri incelemek üzere görevlendirmiştir.

Buradan hareketle; Baha Said, çalışmalarında ağırlıklı olarak Alevilerin Türk kökenli olduğunu savunmuştur. Ona göre; Aleviliğin kurucularının amacı Türk'ün dilini, soyunu ve kanını korumak olmuştur. Alevilerin Türk olmayan birisiyle evlenmediğini, sözünü Türk dilinin güzelliğinden ayırmadığını ve Oğuz töresini devam ettirdiklerini ifade etmiştir. Baha Said, Alevilerin Türklüğünü, milliyetini, dilini ve İslamiyet öncesi töresini bu denli muhafaza etmesinden dolayı bazen celali bazen zındık bazen de dinsiz ilan edildiklerini belirtmiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 164-166; Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 363.

¹⁹⁰ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 170-173; Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 363; Ayrıca Alevilikte Düşkünlük hakkında detaylı bilgi için bk. Ömer Faruk Savuran, *Anadolu Aleviliğinde Düşkünlük Kurumu ve Günümüzde İşlevselliği* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 18-47.

¹⁹¹ Detaylı bilgi için bk. Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 166-170; Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 362-364.

¹⁹² Baha Said, "Tekke Aleviliği – İçtimai Alevilik", nşr. İsmail Görkem, 120.

Baha Said, Alevilerin kökenini incelediğinde, onları sadece Hz. Ali veya İmamiyye'ye bağlamaz. Ona göre, Alevilerin ayinleri ve yapıları, eski Oğuz töresi ve Şaman inancının aynısıdır. Baha Said, bu zümreleri yeterince inceleyebilmek için Türk ailesinin kuruluş şeklini yakından incelemek gerektiğini ifade etmiş ve Baykal Gölü civarında yaşayan Buran ile Yakut Türklerinin yaşam şekilleri ve aile yapılarının incelenmesiyle bu iddiasının doğru olacağını açıklamıştır.¹⁹³

Baha Said, Anadolu'daki Alevi zümrelerin kökenini Orta Asya Coğrafyasında yaşayan Türklere kadar götürmüştür. Ona göre; Himalaya ve Altay dağlarında Budistler arasında yaşayan Kızılbaş ve Sarıbaş olarak bilinen topluluklardan kızıl külahlıların uyguladıkları sert cezalar halen Anadolu Aleviliğinde “Düşkünlük” olarak yaşamaya ve uygulanmaya devam etmektedir.¹⁹⁴

Ayrıca Baha Said, Alevi zümrelerin yapısal ve köken olarak pek çok inanç sisteminden bir şeyler aldığını da ifade etmiştir. Ona göre; bu zümrelerin inanç şekilleri Budizm, Şamanizm, Mezdekilik, Maniheizm, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi inanç sistemlerinden ve dinlerinden etkilenmiştir.¹⁹⁵

Baha Said, Alevilerin diğer ocaklara bakış açıları hakkında da bilgiler vermiştir. Ona göre; Dersim Ocağı diğerlerine göre daha Rafizi kabul olunduğu ve Yezidi ayinine bağlı oldukları için bağımsız bir tür teşkil eder. Baha Said'in belirttiğine göre; Aleviler, Yezidi, Nusayri ve Dürzileri yadırgamaz. Öte yandan onların Ehl-i Sünnetten sonra en az sevdiklerinin ise Bektaşiler olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶

Baha Said, Alevi ocaklarındaki mürşitlere de eleştiriler getirmiştir; “Mürşit makamı, yani köy ocağının ruhani başkanı olan fert, şu kanaattedir: Bütün meydan, evlatlarına karşı ve meydan evlatları da dedelerine karşı aynı inançtır. Mürşitten evlatları sorulur, fakat mürşit evlatlarına sorulmaz. Bu fikir ve inancın verdiği yetki sınırsızdır. Mürşit, evlatları üzerinde sınırsız hak velayetine sahiptir. Fakat hiçbiri mürşidin niyetini ve yaptığı işleri denetleme hakkına sahip değildir. İşte Kızılbaşların canını okuyan bu mürşitler, bu asil Türk cemaatini sonsuza kadar cehalet içerisinde

¹⁹³ Baha Said, “Tekke Aleviliği – İçtimai Alevilik”, nşr. İsmail Görkem, 121-122.

¹⁹⁴ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 161.

¹⁹⁵ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 161.

¹⁹⁶ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. İsmail Görkem, 126.

bırakmaktadır. Bu düşünce diğer tarikatlarda da vardır ancak hiçbiri Kızılbaşlar kadar geniş yetkilere sahip değildir.”¹⁹⁷

Baha Said, Alevi meydanları (erkânları) hakkında da bilgiler vermiştir. Onun belirttiği meydanlar şunlardır. Mihman Meydanı, Muhabbet Meydanı, Kerbela Meydanı (Muharrem Erkânı), Eş Meydanı (İkrar Cemi: Yola Kabul Erkânı) ve Düşkünlük Meydanı.¹⁹⁸

Sonuç itibariyle, Türkler Müslüman olmaya başladıkları zamanlar şehirde yaşayanlar ile göçebe yaşayanlar arasında İslamiyet’i algılamada farklılıklar ortaya çıkmıştır. Şehirlerde yaşayan Müslüman Türkler, medreseler vasıtasıyla kitabi bir din anlayışına sahip olmuşlardır. Ancak göçebe Türkmenler, İslamiyet’i dervişler aracılığıyla sözlü olarak öğrendikleri için daha çok şekli ve duygusal yönüyle anlamışlardır. Göçebe Türkmenler eski din ve adetlerini devam ettirmişler, ayrıca yaşadıkları bölgelerdeki diğer din ve geleneklerden de etkilenmişlerdir. Netice itibariyle, Alevilik, göçebe Türkmenlerin yaşadıkları hayat şartlarının bir sonucu olarak daha yüzeysel ve şekli bir İslam inancı olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Anadolu’daki Alevi-Bektaşî zümreleri incelemek için görevlendirilen Baha Said, yapmış olduğu çalışmalarında Alevi gelenekleri ile eski Türk gelenekleri arasında bağlar kurarak, bu zümrelerin Türk kökenli oldukları üzerinde ısrarla durmuştur.

1.1.5. Bektaşilik

Bektaşilik, mürşit olarak Hz. Muhammed’i, rehber olarak Hz. Ali’yi, pir olarak da Hacı Bektaş’ı (ö. 669/1271) kabul eden, Anadolu’da ortaya çıkmış bir tarikattır.¹⁹⁹

Hacı Bektaş, XIII. yüzyılda Moğol istilasının yaşandığı ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin siyasi, sosyal ve iktisadi alanlarda sıkıntılarının olduğu istikrarsız ve huzursuz bir dönemde yaşamıştır. Hacı Bektaş, bu sıkıntılı dönemden kurtulmak için sevgi, birlik ve kardeşlik düşüncesiyle İslam tasavvufunun zengin şevk ve iman dairesi içerisinde yeniden doğuşu gerçekleştirmeyi amaçlayan mutasavvıflardan bir

¹⁹⁷ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı’nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 156.

¹⁹⁸ Detaylı bilgi için bk. Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı” nşr. İsmail Görkem, 126-148; Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı’nda Düşkünlük”, nşr. İsmail Görkem, 149-160.

¹⁹⁹ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik* (Ankara: Selçuk Yay., 1990), 133.

tanesisidir. Hacı Bektaş, siyasi, sosyal ve iktisadi olarak zor dönemler geçiren Türkmenler için bir umut olmuş ve onları yeniden ayağa kaldırmayı amaçlamıştır.²⁰⁰

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında çok önemli rolü olan, Nevşehir'in Sulucakarahöyük (bugünkü Hacı Bektaş) ilçesine yerleşen ve orada vefat eden, kendi hayatından itibaren her devirde birçok takipçisi olmuş ve günümüzde de halen kendisine sevgi beslenen Hacı Bektaş'ın hayatının bütün safhalarıyla ilgili yeterli bilgi olmadığı gibi, kimliği, dini ve kültürel hayatımızdaki yeri, görüş ve düşünceleri hususunda farklı değerlendirmeler ve görüşler ileri sürülmektedir.²⁰¹

Hacı Bektaş'ın Horasan erenlerinden bir Türk olduğu, Anadolu'ya gelerek irşat görevinde bulunduğu bilinmektedir. Öte yandan Hacı Bektaş'ın nesebi hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazılarına göre o, Orta Asya Türklerindedir. Bazılarına göre de o, baba tarafından Hz. Ali'ye çıkan bir zat olarak anılmıştır.²⁰²

Hacı Bektaş, tarlasında-dükkanında çalışan, hudut boylarında gaza ile uğraşan kadınlı-erkekli saf ve samimi Türkmenlere hitap etmiştir. Ancak hayatı bile tarihi belgelerle tam bir şekilde ortaya konamamış, hakkındaki bilgiler gerçekle efsanelerin birbirine karıştığı menkıbelerden ibaret olan bu zatı, özellikle vefatından sonra XIII. ve XIV. yüzyılların sıkıntılı dönemlerinde geniş bir meydan bulan Kalenderiler, Haydariler, Işıklar ve Torlaklar kötüye kullanmışlardır. Bu tarikatlar, Şii-Bâtîni görüşleriyle saf ve samimi Türkmenler arasında bozgunculuk faaliyetine girişince, Osmanlı Devleti düzen ve huzuru sağlamak amacıyla bu zümreleri takibe almış, bunlar da Bektaşilik şemsiye altında kendilerini saklamışlardır. Böylece Hacı Bektaş'ı diledikleri gibi kullanmışlar ve Bektaşî ocağına Bâtîni, Hurufî ve Şii düşünceleri yerleştirmişlerdir.²⁰³

Bektaşilik, Şii-Bâtîni, Budist ve Maniheizt unsurlardan etkilendiği gibi eski Türklerdeki Gök Tanrı kültü ile de benzerliklerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu benzerlikleri şu şekilde sıralayabiliriz: İbadete peçesiz kadınların katılımı, mistik ilahiler, sema'nın şamanların vecd danslarına benzemesi, cem ayininde koyun veya koç kurban edilmesinin eski Türkler arasındaki sığır kurban edilmesini hatırlatması,

²⁰⁰ Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 133-135.

²⁰¹ Hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 136-158; Hacı Bektaş, *Makalat*, nşr., Ali Yılmaz vd., 6. Basım (Ankara: TDV Yay., 2015), 13-17.

²⁰² Yaşar Nuri Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, 5. Basım (İstanbul: Yeni Boyut Yay., 1998), 47.

²⁰³ Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 161-163.

veliler tarafından gösterilen insanı kuşa dönüştürmek, uçmak vb. gibi mucizelerin eski Türklerdeki veli öykülerine benzemesi, kutsal yerler, özellikle de kutsal ağaçlar her ikisi için de ortak olması, şaman ve dede/baba seçilme töreninin birbirine benzemesi, şaman ve dede/baba'nın giyim kuşamının benzemesi.²⁰⁴

Bektaşiliğin esas kuruluşu, gelişimi ve bugünkü kimliğine bürünmesi Balım Sultan'ın (ö. 922/1516) tarikatın başına geçmesiyle olmuştur. Balım Sultan, Bektaşî geleneğinde ikinci pir olarak kabul edilmektedir. Rivayetlere göre; Osmanlı padişahı II. Bayezid (ö. 918/1512) ile Balım Sultan son derece sıcak ve yakın münasebet içerisindeydi. II. Bayezid, Şah İsmail'in (ö. 930/1524) Anadolu'daki faaliyetlerine engel olabilmek için Balım Sultan'ı Bektaşîliğin şeyhliğine getirmiştir.²⁰⁵

Balım Sultan, Bektaşîliğin ayin-erkânına bazı yenilikler ilave etmiş ve tekkelerin iç teşkilatını daha sıkı ve düzenli bir hale getirmiştir. Hiç evlenmeyerek bir mücerret (evlenmemiş) dervişler teşkilatı ortaya çıkarmıştır. Ancak yapmış olduğu bu yenilikler Anadolu'daki bazı Alevi-Kızılbaş Türkmenleri tarafından yadırganmıştır. Örneğin; Alevi-Kızılbaş topluluklarında, cemaatin veya köyün bütün mensupları Alevi'dir; çocukları da doğuştan Alevi'dir. Bektaşîlikte ise dışarıdan katılma gibi bağlanma vardır.²⁰⁶

Bektaşîlik, Balım Sultan'ın getirdiği yenilikler ve teşkilatlanmalar sayesinde büyük itibar kazanmış, Anadolu'da ve Rumeli'de yayılmıştır. Devlet nezdinde himaye ve ilgi görmüştür. Ne zaman bağlandığı ihtilafli da olsa Yeniçeri Ocağı manen Bektaşîliğe bağlanmıştır.²⁰⁷

Bektaşîlik, II. Mahmut (ö. 1255/1839) tarafından 1826'da Yeniçeri Ocağı'yla birlikte ortadan kaldırılıncaya kadar varlığını kesintisiz sürdürmüştür. 1908'deki II. Meşrutiyet inkılabından sonra faaliyetlerine devam etmiş, daha sonra 1925'te bütün tarikatların, tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla Türkiye'de resmen kaldırılmış olsa da bütün diğer tarikatlar gibi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.²⁰⁸

²⁰⁴ John Kingsley Birge, *Bektaşîlik Tarihi* (İstanbul: Ant Yay., 1991), 239-240; Detaylı bilgi için bk. Mehmet Eröz, *Alevilik ve Bektaşîlik* (Ankara: KBY, 1990), 257-283.

²⁰⁵ Fırlı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, 196-199.

²⁰⁶ Fırlı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, 199-200.

²⁰⁷ Fırlı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, 200-201.

²⁰⁸ Fırlı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, 207-210.

Bektaşiliğin, İslamiyet'in iman ve İslam esaslarına bakışlarına da değinmek yerinde olacaktır. İman esasları olarak bilinen Allah, melekler, kitaplar, peygamberler, ahiret günü konularında Sünni Müslümanların benimsemiş olduğu inanişaya sahiptirler. Sadece kaza ve kader konusunda Mu'tezile'den etkilenen Şii-İmamiyye'nin etkisi altında kalmışlardır.²⁰⁹

Bektaşiler, İslam'ın mükelleflerini sorumlu tuttuğu namaz, oruç gibi ibadetlerde farklı yorumlara gitmişler ve farklı uygulamalar göstermişlerdir.²¹⁰

Bektaşiliğin ayin ve erkânı “dört kapı-kırk makam” şeklinde ifade edilen tasavvufi anlayışa dayandırılır. Kul ancak şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını ve her kapıdaki on makamı geçerek Hakk'a ulaşır. Bütün ayin ve erkân kulun bu yolculuğunu temsil eder.²¹¹

Bektaşiliğin diğer başlıca ayin ve erkânları Alevilik ile benzerlik gösterir. Tıpkı Alevilik'teki gibi cem, ikrar ayini, muharrem erkânı, baş okutma, düşkünlük gibi ayin ve erkânlar Bektaşilik'te de mevcuttur.

Baha Said, Bektaşilik üzerine de çalışmalarda bulunmuştur. Onun aktardıklarına göre; Hacı Bektaş, Lokman Perende'den irşat ve nasip almış, Anadolu'da Türk sazını teyit etmiş ve dine Türk dilini yerleştirmiştir.²¹²

Baha Said'e göre; Hacı Bektaş'ın en sevgili müridi Tapduk Emre'nin müridi Yunus Emre (ö. 720/1320), Anadolu'da saf ve çoban edalı tasavvufi diliyle beyitlerini oluştururken, Âşık Paşa da (ö. 733/1332) *Mesnevi*'ye rakip olarak *Garibname*'sini yazmıştır. Hacı Bektaş ve gününün dostları Konya'ya, İran'a ve Arap'a karşı yalnızca Türkçü olmuşlardır.²¹³

Baha Said'e göre; Babailik akımının etkisinin Anadolu'da halen devam ettiği dönemlerde, Ahi Evran-ı Veli de Anadolu'da seçkin bir ermiş olarak yaşıyordu. Ankara ve Kırşehir yöresi Ahilerin merkezi, Amasya civarı da Babailerin yoğun olduğu yöreler olmasından dolayı, Amasya-Sivas ve Ankara-Sivas hatlarının merkez yakınlaşması Kırşehir olmuş ve bu sebeple Hacı Bektaş, bu çevrelerden ilham

²⁰⁹ Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 277-286.

²¹⁰ Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 286-291.

²¹¹ Dört kapı-kırk makam hakkında detaylı bilgi için bk. Hacı Bektaş, *Makalat*, nşr. Ali Yılmaz vd., 43-137.

²¹² Baha Said, “Bektaşiler-I”, nşr. İsmail Görkem, 197.

²¹³ Baha Said, “Bektaşiler-I”, nşr. İsmail Görkem, 199-200.

almıştır. Sonuç olarak Hacı Bektaş, hem Ahilerden kuşak bağlamış hem de Babailerle birlikte olmuştur.²¹⁴

Baha Said, Bektaşiliği iki döneme ayırmıştır. İlk dönem Balım Sultana kadar olan dönem, ikinci dönem ise Balım Sultan'dan sonraki dönemdir. Balım Sultan'dan önceki dönem için Bektaşiliğin yapısının eski Türk inancı olduğunu nitelemiş, Balım Sultan'dan sonra yapının tamamen değiştiğini belirtmiştir. Ona göre; Bektaşiliğe Şii On İki İmam ayinini, on iki çerağ, paleheng (kemer üzerine takılan, üzerinde on iki imamı sembolize eden on iki köşeli taş bulunan bir çeşit büyük kement); en önemlisi mücerret (evlenmemiş) ve müteehhil (evlenmiş) babalık usulünü ortaya çıkaran Balım Sultan'dır.²¹⁵

Balım Sultan erkânı ile yapısı değişen ve günümüze kadar varlığını koruyan Bektaşilik hakkında Baha Said; “Bektaşilerin ilk teşekkül devrinde Türk dili, Türk dini ve Türk töresi etkili olmuştur. Daha sonra Babailik, Ahilik, İslami tasavvuf şekilleri, Hint ve İran'a ait manevi fikirler Bektaşiliğin içerisine yerleşmiş ve bugünkü hayatımıza kadar mevcudiyetini devam ettirmiştir”²¹⁶ diye belirtmiştir.

Netice itibariyle; Baha Said, Bektaşiliğin araştırılmasının önemi üzerine sıkça durmuş ve şu hususları belirtmiştir; “Osmanlı'nın Anadolu'da kökleşmesiyle Bektaşilik milli bir tarikat olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple; Bektaşilik, Türkiye'nin tarihiyle hem-hal olmuştur. Bu ocağın sosyal yapımız üzerindeki tesirleri araştırılmadıkça, sadece Türklük değil aynı zamanda Türkiye de anlaşılacaktır.”²¹⁷

Hacı Bektaş, XIII. yüzyılda Anadolu'nun yaşamış olduğu sıkıntılı ve buhranlı bir dönemde siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda zor zamanlar yaşayan Türkmenler için bir umut ışığı olmuştur. Sade ve saf Türk diliyle Türkmenlere hitap ederek Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında önemli etkileri olmuştur. Balım Sultan'ın posta oturmasıyla Bektaşiliğe yenilikler gelmiş ve devlet nezdinde itibar görmüştür. Baha Said de Bektaşiliğin Türk milliyetçiliği üzerinde durarak bu

²¹⁴ Baha Said, “Bektaşiler-II”, nşr. İsmail Görkem, 206-208

²¹⁵ Baha Said, “Bektaşiler-III”, nşr. İsmail Görkem, 221-249

²¹⁶ Baha Said, “Bektaşiler-II”, nşr. İsmail Görkem, 219.

²¹⁷ Baha Said, “Anadolu'da İctimai Zümreler ve Anadolu İctimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 87-89.

tarikatin Anadolu Türk kültürünün öğrenilmesine yapacağı katkının önemini belirtmiştir.

Baha Said, Alevilik/Kızılbaşlık ile Bektaşilik arasındaki farklılıklardan bahsetmiştir. Ona göre; Hacı Bektaş, Türklerin eski dinleri ile İslamiyet arasında bir sentez gerçekleştirmiştir. Ancak Balım Sultan'ın Bektaşilik postuna oturmasıyla ona tabi olmayan topluluklar (sonradan Alevi/Kızılbaş olarak anılan) ortaya çıkmıştır.²¹⁸

Baha Said'e göre; bu ayrışma neticesinde ayinlerde de farklılaşmalar meydana gelmiştir. Bektaşiliğin iki mürşidi ve iki telkini vardır; Alevilik/Kızılbaşlıkta bir. Bektaşilikte Mücerred (evlenmemiş) ve Mütehhil (evlenmiş) İkrarı vardır; Alevilik/Kızılbaşlıkta ise yalnızca Mütehhil İkrarı. Mücerredlik ikrarını Balım Sultan getirmiştir. Aleviler/Kızılbaşlar bu yeniliğe karşı çıkmıştır. Aleviler/Kızılbaşlar, mürşitlerine “dede” diye hitap ederler. Bektaşiler ise “baba” diye.²¹⁹

Balım Sultan'ın Bektaşilik postuna oturmasından sonra getirdiği yenilikler Kızılbaş/Alevi olarak anılan gruplar tarafından kabul görmemiş ve ayrışmalar meydana gelmiştir. Öyle ki Balım Sultan ile birlikte Bektaşilik devlet nezdinde itibar görmüş ve Yeniçeri Ocağı manen Bektaşiliğe bağlanmıştır. Alevilik/Kızılbaşlık ise daha çok halk nezdinde ilgi görmüş ve zaten Osmanlı hükümetine tepkilerinin olmasından dolayı Bektaşiliğin devlet nezdinde itibar görmesiyle onlara karşı bir duruş geliştirmişlerdir. Buradan hareketle Baha Said de Alevilik/Kızılbaşlık ile Bektaşilik arasındaki farklılıkları belirterek Alevilerin/Kızılbaşların Ehl-i Sünnetten sonra en az sevdiklerinin Bektaşiler olduğunu ifade etmiştir.²²⁰

Öte yandan Baha Said, Aleviler/Kızılbaşlar ile Bektaşilerin tarihimiz ve kültürümüz üzerindeki önemli etkilerinden bahsetmiştir. Ona göre; bütün tasavvuf yolları asli özelliklerini kaybettiği halde Bektaşilik ve Alevilik/Kızılbaşlık eski Türk dinini, geleneklerini, kadınlara hürmeti ve “saz” ile “söz”ü bırakmamış ve yaşatmıştır. Kızılbaşlık/Alevilikte “saz” kutsal bir öneme sahip olmuştur. Aynı şekilde Bektaşilikte “ney” yerine “saz”ı tercih etmiş ve korumuştur.²²¹

²¹⁸ Baha Said, “Anadolu’da İçtimai Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 87.

²¹⁹ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. İsmail Görkem, 125.

²²⁰ Baha Said, “Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı”, nşr. İsmail Görkem, 126.

²²¹ Baha Said, “Anadolu’da İçtimai Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 87-89.

Baha Said, “saz”ın Türk kültürünü, “ney”in ise İran kültürünü temsil ettiğini ifade ederek²²² Alevilik/Kızılbaşlık ile Bektaşiliğin Türk kültürünü yaşatan topluluklar olduklarının önemi üzerinde durmuştur.

1.1.6. Çepniler

Çepniler, Anadolu’daki Türklerin ataları olan Oğuzlar’ın 24 boyundan birisidir.²²³ Çepniler, Kaşgarlı Mahmud’un ünlü eseri *Divanü Lügati’t-Türk*’te boylarını sıraladığı Oğuzların 21. sırada olanıdır.²²⁴

Çepnilerin Anadolu’ya ne zaman yerleştikleri kesin olarak bilinmese de Anadolu’ya gelen ilk Türk boylarından olduğu bilinmektedir.²²⁵ Dolayısıyla Çepniler Anadolu’daki fetih ve Türk yerleşmesinde en önemli rolü oynamış boylardan bir tanesidir.

Hacı Bektaş’ın da Sulucakaracahöyük’teki ilk müritleri Çepnilerdir.²²⁶ Faruk Sümer’e göre; “Anadolu’nun dini tarihinde üç mühim hadise yaşanmış, birincisi Baba İshak ayaklanması, ikincisi İlhanlı hükümdarı Olcaytu’nun (ö. 716/1316) On İki İmam Şiiliğini kabul etmesi, üçüncüsü de Safevi tarikatından Cüneyt ile haleflerinin Anadolu’daki faaliyetleridir.” Sümer’in belirttiği bu hadiselerdeki Türkmen topluluklarının içerisinde Çepniler de vardır.²²⁷

Anadolu’daki birçok dini hareketlenmenin içerisinde bulunan Çepniler hakkında şu hususlar belirtilmiştir; “Anadolu’nun farklı bölgelerinde kendi adları ve kültürleri ile yaşayan Çepnilerin Balıkesir ve Bergama, Kırşehir-Çiçekdağı-Çetmi, Amasya-Gümüşhacıköy-Çepni gibi yörelerinde yaşayanları Alevi; Trabzon-Şalpaazarı, Beşikdüzü, Rize, Artvin, Gümüşhane, Konya-Taşkent-Çetmi, Çorum-

²²² Baha Said, “Anadolu’da İçtimai Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 87-88.

²²³ Faruk Sümer, *Çepniler – Anadolu’daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1992), 7.

²²⁴ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati’t-Türk*, nşr. Besim Atalay (Ankara: TDK Yay., 1986), 58.

²²⁵ Ali Çelik, “Anadolu’daki Alevi ve Sünni Çepnilerin Kültürel Açından Karşılaştırılması”, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, ed. Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., 2007), 1171.

²²⁶ Sümer, *Çepniler*, 22.

²²⁷ Sümer, *Çepniler*, 25-33.

Kargı-Çetmi, Bolu-Çepni gibi yörelerde yaşayanları Sünni; Sivas-Gemerek-Çetmi ve diğer bazı yerlerde yaşayanların ise bir kısmı Sünni, bir kısmı da Alevidir.”²²⁸

Baha Said, Anadolu’da yapmış olduğu çalışmalarında Çepnileri de incelemiştir. O da Çepnilerin 24 Oğuz boyundan birisi olduğunu, Gök Han oğullarından Bayundur, Peçenek ve Çavuldur ile kardeş olduklarını ve bir boy kurduklarını ifade etmiştir.²²⁹

Baha Said’e göre; Çepniler, Hacı Bektaş ocağına bağlıdır ve ocağı da Gaziantep’tedir. Ona göre; Çepniler kendilerini “sufiyan” kabul ederler. Sufiyanlar da kendi aralarında kollara ayrılmış ancak kollara ayrılmanın kendi aralarında bir ihtilafın imandan meydana gelmediğini anlatmak için, “Erkan Kolları” demekle bir nevi birlik temin etmiş olurlar. Bu nedenle Çepniler kendilerini İmam Musa Kazım Kolu meydanının evlatları olarak kabul ederler.²³⁰

Kısacası, Oğuz boylarından bir tanesi olan Çepniler, Anadolu’ya ilk gelen Türk boylarından olmalarının yanında Anadolu’nun Türk yurdu olmasında da önemli katkılar sağlamışlardır. Hacı Bektaş’ın ilk müritleri olmuşlar ve Anadolu’nun her yerine yayılmışlardır. Özellikle Karadeniz ve iç bölgelerdeki Çepnilerin Sünni olduğu, batı bölgelerindeki Çepnilerin ise Alevi oldukları araştırmacılar tarafından da gözlemlenmiştir.

1.1.7. Tahtacılar

Tahtacılar, Çanakkale ve Balıkesir başta olmak üzere Anadolu’nun batısından itibaren Adana ve Gaziantep İslahiye’ye kadar olan bölgelerde (Adana, Mersin, Antalya, Aydın, Balıkesir, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir, Gaziantep) yer alan Alevi Türkmen aşiretlerdir.²³¹

Tahtacıların etnik kökenleri hakkında farklı tezler olsa da genel kabule göre Oğuzların Anadolu’ya göçleri sırasında “ağaç eri” (orman adamı) denilen ve ağaç

²²⁸ Çelik, “Anadolu’daki Alevi ve Sünni Çepnilerin Kültürel Açından Karşılaştırılması”, 1170.

²²⁹ Baha Said, “Anadolu’da Gizli Mabetler-III”, nşr. İsmail Görkem, 100.

²³⁰ Baha Said, nşr. İsmail Görkem, 104-105.

²³¹ Yusuf Ziya Yörük, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörük (Ankara: KBY, 1998), 139.

kesip tahta işleriyle uğraşan Türkmenler oldukları ve bu işle meşgul oldukları için Tahtacı ismi ile anılmışlardır.²³²

Tahtacılar, diğer Alevilerden ayrı özelliklere sahiptirler. Aleviler genellikle Merkezi Anadolu'daki Hacı Bektaş Ocağı'nı tanır. Ancak Tahtacılar, Hacı Bektaş Ocağı'nı tanımazlar. Kendilerine has pir evleri vardır. Dolayısıyla Tahtacılar da diğer Aleviler'de olduğu gibi teşkilatlı bir yapı mevcut olmadığı gibi aşiret reisliğine de sıcak bakmazlar.²³³

Tahtacıların, dedeleri birbirine herhangi bir üstünlüğü olmayan birbirinden bağımsız sadece iki ocakları vardır. Bu dedeler, yazın mahsul zamanı seyahate çıkar, müritlerini gezer ve ayinlere riyaset ederler. Tahtacıların söz konusu iki ocağının birisi İzmir Narlıdere'de Yanınyatır, diğeri ise Aydın Reşadiye'de Hacı Emirli ocağıdır.²³⁴

Yusuf Ziya Yörükkan'a göre; "Tahtacılar kapalı bir topluluktur. Dışarıdan içlerine herhangi bir yabancıyı almamaktadırlar. Hiçbir Sünni köyü ile temas etmezler. Keza bir Sünni'nin Tahtacılar tarafından misafir edilmesi zaruri olmuş ise, o Sünni'ye verdikleri yemek kaplarını kırklamadıkça²³⁵ o kap bir daha kullanılmaz veya o kap büsbütün imha edilmektedir."²³⁶

Tahtacılar kendilerini genelde Caferi mezhebine bağlı hissetmektedirler. Bektaşiler ile herhangi bir bağ kurmazlar. On İki İmam Şiiliği gibi hareket etmektedirler. Hz. Ayşe'ye aşırı derecede sevgi ve muhabbet beslemektedirler. Muharrem'in on ikinci günü Matem bayramlarıdır. Bu bayramın olduğu gün köylerinde yabancı hiç kimseyi bulundurmazlar. Ramazan Bayramı'nı tanımazlar. Kurban Bayramı'nda Tahtacılar da kurban keserler. Nevruz gününe de Alevi ve Bektaşiler kadar önem vermezler.²³⁷

Baha Said, Balıkesir yöresinde yapmış olduğu araştırmalarında Tahtacıları da incelemiştir. Ona göre; Kaz Dağı etraflarından Akdeniz kıyıları boyunca Tahtacı

²³² Detaylı bilgi için bk. Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükkan, 371-400; İsmail Engin, "Tahtacılar ve Tahtacı Aleviliği", *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, (Ankara: KBY, 2009), 123-126.

²³³ Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükkan, 139-141.

²³⁴ Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükkan, 141-143.

²³⁵ Bakır kapları kumla veya kil ile kırk defa yıkamak.

²³⁶ Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükkan, 143.

²³⁷ Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükkan, 243-295.

Türkmen aşiretlerine rastlamak mümkündür. Tahtacılar buldukları bölgelerdeki Sünni köylerle irtibatta olmaz. Kadını, erkeği kereste ve tahta yaparak geçimlerini sağlarlar. Kaz Dağlarından Antalya'ya kadar uzanan yörelerde Baha Said'in dönemi itibariyle 250.000'e yakın nüfusları bulunmaktadır.²³⁸

Baha Said'e göre; Tahtacılar irşat makamı olarak İzmir'e yakın bir mesafedeki Narlıdere köyündeki ocağı bilirler. Tahtacıların anelerinde ilk mürşit Hacı Bektaş'tır. Umumi ziyaret yerleri Antalya'da Abdal Musa dergahıdır.²³⁹

Baha Said'in belirttiğine göre; her hicri senede Narlıdere Ocağı'ndan seyyar müfettişler, vekiller çıkararak her obaya, her köye uğrarlar. Bunlar orada iman tazeler, günahları affeder, ocağın hakkını, mürşidin hakkını alıp dönerler ve bu esnada ayin yaparlar. Ayinde, sohbet, muhabbet, dem/içki ve saz farzdır. Ayrıca Tahtacılar "bakır"a ayrı bir kutsiyet atfederler. Bakır, temiz olmayan durumlarda kullanılmaz. Dolayısıyla bakır ibrik ve leğen kullanılmaz. Bakıra hürmet edilir. Mevtanın mezarına demir balta ve bakır kap konulur. Mevta, gusledilmez ve kefenlenmez.²⁴⁰

Kısaca, Tahtacıların etnik kökenleri hakkında farklı tezler öne sürülmüşse de genel kabule göre Anadolu'ya göçen Oğuzların "ağaç eri" denilen Türkmen aşiretleridir. Kapalı bir topluluk olarak Ege bölgesi ve Akdeniz bölgesinde aşiretler halinde varlıklarını sürdürmektedirler. İnanış ve yaşam şekillerinde diğer Alevi-Bektaşilerden farklılık göstermektedirler.

1.1.8. Nusayrilik

Nusayrilik, Ebu Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemiri (ö. 270/883) tarafından kurulmuş, daha sonra *Kitabu'l-Mecmu*²⁴¹ isimli eserin müellifi Hüseyin b. Hamdan el-Hasibi (ö. 358/969) tarafından sistemleştirilmiş, bätini yorumları benimsemiş, Kuzey Suriye'deki Cebelu'n-Nusayra adıyla bilinen dağlık bir bölgede

²³⁸ Baha Said, "Anadolu'da Gizli Mabetler-II", nşr. İsmail Görkem, 94-95.

²³⁹ Baha Said, "Anadolu'da Gizli Mabetler-II", nşr. İsmail Görkem, 95.

²⁴⁰ Baha Said, "Anadolu'da Gizli Mabetler-II", nşr. İsmail Görkem, 95-96.

²⁴¹ Türkçe çevirisi için bk. Ethem Ruhi Fırlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 2008), 381-398.

ortaya çıkmış ve günümüze kadar varlığını korumuş Hz. Ali'nin ilahlaştırılması ve tenasühe inanma gibi aşırı fikirleriyle tanınan Şii bir fırkadır.²⁴²

Nusayri sözcüğünün kökeni hakkında pek çok yorum olmasıyla beraber, bunlar arasında en fazla kabul gören Nusayriliğin ilk kurucusu olan Muhammed b. Nusayr ismidir. Ancak günümüzde Anadolu Aleviliği ile arasındaki farkı vurgulamak amacıyla, Nusayriler için en sık kullanılan isim, "Arap Aleviliği"dir.²⁴³ Günümüzde ise Nusayriler kendilerini Alevi olarak isimlendirmişlerdir. Nusayri ismi ise bilimsel literatürde kullanılmaktadır.²⁴⁴

Nusayriler ortaya çıkmalarından itibaren pek çok devletin hâkimiyeti altına girmişlerdir. Günümüzde ise ana yerleşim merkezi Suriye olan Nusayriler, 1950'lerin sonlarından itibaren orduda ve özellikle Baas Partisi'yle de siyasi alanda etkin hale gelmiştir. 1971 tarihinde ordu içerisinde güçlü bir konuma gelen Hafız Esed darbe sonucu iktidarı eline almış ve Suriye'nin ilk Nusayri başkanı olmuştur. Hafız Esed'in 10 Haziran 2000 tarihinde ölmesiyle yerine oğlu Beşşar Esed geçmiştir.²⁴⁵

Nusayrilik, Hz. Ali'nin bulunduğu yere göre farklı yorumlar söyleyen dört kola ayrılmıştır. Bu kollar: Haydariyye, Şimaliyye (Şemsiyye), Kilaziyye (Kameriyye), Gaybiyye. Günümüzde ise iki kol halindedir: Şimaliye (Haydariyye-Şemsiyye), Kibliyye (Kilaziyye-Kameriyye).²⁴⁶

Nusayrilik, İslam coğrafyasında ortaya çıkmış, İslam dininin ana kaidelerinden etkilenmiş, bununla beraber tarihi süreç içerisinde Sabiilik, Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinden etkilenerek bunları kendi içerisinde harmanlamıştır. Öte yandan en fazla On İki İmam Şiiliği ile İsmaili Şiiliğinden etkilendikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca ortaya çıktığı coğrafyadaki gnostik, Yeni Eflatuncu, Manici, Budacı inanışlardan da etkilenmiştir. Kutsal kitap olarak da Kur'an-ı Kerim'i kabul etmekle beraber neredeyse aslını yitirecek şekilde tahrif etmişlerdir.²⁴⁷

²⁴² Mazlum Uyar, "Nusayrilik", *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Hasan Onat & Sönmez Kutlu (Ankara: Grafiker Yay., 2012), 299.

²⁴³ Uyar, "Nusayrilik", 300.

²⁴⁴ Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, çev. Turan Alptekin, (İstanbul: Cem Yay., 1993), 34.

²⁴⁵ Fırlı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 364-369.

²⁴⁶ Fırlı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 369-370.

²⁴⁷ Uyar, "Nusayrilik", 310.

Nusayriliğin görüşlerinin temelini, tamamen bîatını yorumlara dayalı olarak ortaya konan Hz. Ali'nin ilahlaştırılması oluşturmaktadır. Nusayriliğin bütün kollarına göre Hz. Ali tanrıdır. Onlara göre; Ali tanrıdır, kendi nurundan Muhammed'i yaratmıştır. Ali "mana"dır, Muhammed de "isim"dir. Muhammed ise Selman el-Farisi'yi yaratmıştır ve o da "Bab"dır. Bu hususu A (ayn), M (mim) ve S (sin) harfleriyle sembolize ederler.²⁴⁸ Sonuç olarak; Nusayriliğin genel görüşleri, ibadetleri, özel günleri vs. bütün inanç sistemleri Hz. Ali'nin ulûhiyetine inanmak ve yüceliğinin nimetine ermek üzere kuruludur.

Baha Said, Anadolu'ya yapmış olduğu saha araştırmalarında Nusayrileri de incelemiştir. Onun yapmış olduğu bu araştırma ve neşretmiş olduğu makale Türkiye'de Nusayriler hakkında yapılmış ilk çalışmadır.²⁴⁹

Baha Said'in aktardıklarına göre; Nusayriler, İskenderun Körfezi'ni teşkil eden Adana, Mersin, Tarsus, Silifke ve Antakya bölgelerinde bulunmaktadır. Ona göre; bu bölgelerde yaşayan Nusayrilerin ırk olarak Türk oldukları hakkında kesin bir delil yoktur.²⁵⁰

Baha Said'e göre; Nusayrilerin inançlarının temeli harf, sayı ve yıldızlar gibi gaybi (bîatını) ilimlere dayanmaktadır. Ayrıca bîatını görüşlerden etkilenmişler ve Hz. Ali'yi tanrı olarak kabul etmişlerdir. Baha Said, Nusayrilerin bu inançlarının Buda-Dalay Lama inançlarına benzediğini, bundan dolayı onların bu özellikleriyle Moğol ve Tibet dinlerinin devamı olduklarını ifade etmiştir.²⁵¹

Baha Said, Nusayrilerin kolları hakkında da bilgiler vermiştir. Kameriler, Haydariler, Müteveliler ve Gıyabiler olarak belirttiği bu kollardan, Kamerilerle Haydarilerin en çok Adana yöresinde, Mütevali ve Gıyabilerin İskenderun Körfezi'nin güney sahili ve dağlarında bulduklarını ifade etmiştir.²⁵²

Baha Said'e göre; Nusayrilerin inanç sistemleri tamamen Hz. Ali'yi tanrı kabul etmek üzere kurulmuştur. Onlar da diğer Şii firkalarda olduğu gibi "İmam-ı Gâib"i beklemektedirler. Hz. Ali'ye ibadet eden veya tevella muhabbeti gösteren

²⁴⁸ Fıçlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 370-371.

²⁴⁹ Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", *Ortadoğu Yıllığı*, (Sakarya: 2011), 7/606.

²⁵⁰ Baha Said, "Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları", nşr. İsmail Görkem, 171.

²⁵¹ Baha Said, "Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları", nşr. İsmail Görkem, 172.

²⁵² Baha Said, "Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları", nşr. İsmail Görkem, 172-173.

toplulukların tamamı bu “Gâib”in ortaya çıkacağını beklemektedirler. Bu topluluklar “İmam-ı Gâib”in ebedi hayatına iman edip, sadıklarına nur ve kutsallık izafe ettiğine inanmaktadırlar. Nusayriler ve diğer “İmam-ı Gâib”i bekleyen toplulukların temel görüşleri imamsız ümmet olunamayacağıdır. Buradan hareketle Baha Said şunları ifade etmiştir; “Söz konusu imam nerede? Gâib! Peki, kim temsil edecek? Vekilleri. Onlar kim? Kerbela’da müçtehitler! Tarikatlarda mürşitler! Bu müçtehitlerle mürşitlerin, kendilerine ilahi bir vekâlet mutlakıyeti sağlamak amacıyla, buna benzer kendilerinin dahi içinden çıkamadıkları gizli sırlarla yaşayıp ölmektedirler.”²⁵³

Öte yandan Baha Said, Nusayrilerin A-M-S ilkelerini de şu şekilde ifade etmiştir: “A-M-S Şura Suresi’nin başındaki “ha mim ayn sin kaaf”²⁵⁴ haruf-u mukattasındadır. Nusayriler, bu harflerin baş ve sonuncusunun (ha, kaaf) Hakk’ı temsil ettiğine, bunun da Kur’an-ı Kerim’de Hakk olan bir sırrı hakikat olduğuna, kalan diğer harflerin (mim, ayn, sin) Hakk ile kuşatıldığına, “ayn” harfinin Hz. Ali’yi, “mim” harfinin Hz. Muhammed’i, “sin” harfinin de Selman el-Farisi’yi ifade ettiğine, “ayn” harfinin merkez ve zat-ı hak olduğuna, sağında Muhammed, solunda ise Selman’ın mevcut olduğuna inanmaktadırlar.” Baha Said, işte bu şekilde Nusayrilerin Hz. Ali’yi tanrı olarak kabul ettiklerini belirtmiştir.²⁵⁵

Kısacası, Baha Said ve diğer araştırmacıların da ifade ettiği gibi Nusayriler ortaya çıktıkları coğrafyadaki dinler ve inanışların etkisiyle tamamen bâtını görüşlerin hâkim olduğu bir inanışa sahiptirler. Hz. Ali’yi tanrı kabul etmeleri ve tenasühe inanmaları, onların inanışlarının en belirgin özelliğidir. Günümüzde halen Türkiye, Suriye ve Lübnan’da varlıklarını korumaktadırlar. Baas Partisi ve Hafız el-Esed sayesinde Suriye’de iktidarı ele geçirip siyasi bir güç de kazanmışlardır.

1.2. Baha Said’in Oryantalistlere Eleştirileri

Oryantalistler XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu’daki Alevi-Bektaşî zümrelerine yönelik ilk modern çalışmaları gerçekleştirmiştir.²⁵⁶ Türkiye’deki araştırmacılar ise oryantalistlerden yaklaşık yarım asır sonra bu

²⁵³ Baha Said, “Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları”, nşr. İsmail Görkem, 182.

²⁵⁴ Şura Suresi, 42/1-2.

²⁵⁵ Baha Said, “Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları”, nşr. İsmail Görkem, 182-183.

²⁵⁶ Dressler, *Türk Aleviliğinin İnşası*, 33.

zümreleri araştırmaya başlamıştır. Oryantalist araştırmacılardan bazıları başta Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri olmak üzere diğer dini yapılarda İslam öncesi Hristiyanlığın etkisinde kaldığı ve bu grupların farklı ırklardan (Yunan, Roma, Ermeni vs.) oldukları üzerinde durmuşlardır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle Anadolu'daki dini yapıların araştırılmasında bir artış olmuştur. Bu doğrultuda pek çok araştırmacı Anadolu'daki dini yapıların araştırılması için görevlendirilmiştir. Baha Said de Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri araştırmak amacıyla vazifelendirilmiştir. Baha Said yapmış olduğu araştırmalar neticesinde, Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümreleri hakkında oryantalistlerin ortaya atmış olduğu tezlere de yanıtlar vermiştir.

Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümrelerinde Yunan ve Roma etkilerinin olduğunu dillendiren Fransız oryantalist Charles Texier (ö. 1871) için Baha Said makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır. “Anadolu'nun bütün hayat macerasında, kesin ve şahsi görgülerden vazgeçilebilirse, Fransalı Charles Texier tarafından Anadolu varlığı hakkında yazılan umumi görgüden başka bir şey tesadüf edilemez. O da eserinde Yunan ve Roma'nın eski çağlara ait tarihiyle, onların izleri bile kalmamış olan enkazı için ağıt yakmaktan fazla bir şey de ortaya koyamamıştır. Bizim Anadoluymuz yeni baştan köy köy görülmeli, memleketin topoğrafyası gibi etnografyası da yapılmalıdır.”²⁵⁷

Görüldüğü üzere; Baha Said, Charles Texier'in iddiasının boş bir iddia olduğunu, Anadolu'nun köy köy gezildiğinde Alevi-Bektaşî zümrelerinin etnik olarak Türk olduklarının anlaşılacağını ifade etmiştir.

Bir başka iddia da İngiliz oryantalist Frederick William Hasluck (ö. 1920) tarafından ortaya atılmış. O, Anadolu'daki Aleviler için Türkçe veya Kürtçe konuşan, ırklarında ise genelde güçlü bir Ermeni kanı katkısı düşünülen Batı Kürtlerini kapsadığını ifade etmiştir. Ayrıca F.W. Hasluck Hristiyan unsurların da Anadolu Alevileri üzerinde etkileri olduğunu iddia etmiştir.²⁵⁸

²⁵⁷ Baha Said, “Anadolu'da İçtimai Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı”, nşr. İsmail Görkem, 79.

²⁵⁸ F.W. Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam I*, çev. Timuçin Binder (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2012), 119.

F. W. Hasluck, Bektaşilik hakkında da tarikatın gerçek kurucusunun İranlı Fazlullah isminde bir mistik olduğunu, tarikatın asıl isminin de Hurufilik olduğunu belirtmiş ve Hacı Bektaş diye bir şahsın da varlığından söz edilemeyeceğini ifade etmiştir.²⁵⁹

Baha Said, Alevi-Bektaşî zümrelerin Şamanizm, İslamiyet ve Hıristiyanlık gibi inanç sistemlerinden etkilendiğini kabul etmiştir. Ancak F.W. Hasluck'ın Alevi-Bektaşî zümreler için ortaya attığı farklı ırklara mensup oldukları tezine karşı, onların kökeninin Orta Asya Türklerine kadar ulaştığını ve Türk olduklarını savunmuştur. Bunun ispatlanması için de Alevi-Bektaşî zümreleri ile eski Orta Asya Türklerinin gelenekleri ve inanç dünyalarının araştırılmasının gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁰

1.3. Baha Said ve Mehmet Fuad Köprülü

Mehmet Fuad Köprülü, 04 Aralık 1890'da İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Aile silsilesi onuncu kuşaktan Köprülü Mehmed Paşa'ya ulaşmaktadır. 1913 yılında Darülfünunun Türk Edebiyatı Tarihi müderrisliğine getirilmiştir. 1919 yılında Türk ve dünya ilim âlemi tarafından ilgiyle karşılanan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eserini neşretmiştir. 1923 yılında Edebiyat Fakültesi dekanı olmuştur. 1934 yılında Kars milletvekilliğine seçilmiştir. Kurucuları arasında olduğu Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesiyle Dışişleri Bakanı olmuş, 1956 yılında siyasi sebeplerden dolayı hem partiden hem de bakanlıktan istifa etmiştir. 1957 seçimleriyle beraber aktif siyasetten çekilmiş ve tamamen ilmi çalışmalarına yoğunlaşmıştır. 28 Haziran 1966 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Ardında bin beş yüzün üzerinde kitap ve makale bırakmıştır.²⁶¹

Hayatı hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra Türklerin tarihi ve inançları hakkında başta *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* eseri olmak üzere pek çok çalışma gerçekleştiren Fuad Köprülü'nün görüşleri ile Baha Said'in görüşlerini karşılaştırmaya geçebiliriz.

²⁵⁹ Hasluck, *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*, 134.

²⁶⁰ Baha Said, "Sufiyan Süreği – Kızılbaş Meydanı'nda Düşkünlük", nşr. İsmail Görkem, 161.

²⁶¹ Ömer Faruk Akün, "Mehmed Fuad Köprülü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2003), 28/471-486.

Baha Said, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin millileştirme politikası kapsamında, milliyetçi dergilerde yaptığı yayınlarda Alevilerin ve Bektaşilerin Türk kültürünün taşıyıcıları olduğuna dikkat çekmiştir. Baha Said, Alevi-Bektaşilerin inançlarının yanı sıra gelenek ve göreneklerinde de eski Türk kültürü ve Şamanizm'in etkisinin olduğunu savunmuştur. Ancak Köprülü'nün eserlerinde Alevilik-Bektaşilik üzerinde Şamanist kalıntıların etkisi muğlak kalmıştır. Fuad Köprülü'ye oranla Türkçü çizgi Baha Said'in eserlerinde daha yoğundur.

Fuad Köprülü, Aleviliğin birtakım sosyo-dinsel grupların bir araya gelmesiyle oluştuğunu söylemiştir. Köprülü, Şiiliğin, batını yorumların, Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin ayrıca eski Türklerden gelen kültürlerin de etkisiyle Aleviliğin heterodoks bir yapıyla oluştuğunu belirtmiştir.²⁶²

Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* kitabında Bektaşiliğin On İki İmamı ikrarı, tevelli²⁶³ ve teberriyi²⁶⁴ tavsiye etmesinden dolayı Şii meyilli olduğunu belirtmiştir.²⁶⁵ Tahir Harimi Balcıoğlu'nun *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları* eserini neşreden Hilmi Ziya Ülken, eserin mukaddime bölümünde; Fuad Köprülü'nün Alevi-Bektaşilerin İran-Şii kökenlerinin olduğuna dair tezine, Baha Said'in tamamen aksini söylediğini belirtmiştir.²⁶⁶

Bazı oryantalistlerin Alevilikte ve Bektaşilikte İslamiyet öncesi Hıristiyanlığın etkisinin olduğundan bahsettiklerini ve Baha Said'in oryantalistlerin bu tezlerine karşı çıkararak Aleviliğin eski Türk Şamanist inancından etkilendiğini belirttiğini ifade etmiştik. Fuad Köprülü ise oryantalistlerin bu tezlerinin etkisinde kalarak Alevilikte ve Bektaşilikte Hıristiyan tesirlerin olduğundan bahsetmiştir.²⁶⁷

Baha Said'in Alevilik ve Bektaşilik üzerine değerlendirmeleri ilmi kaygıdan çok siyasi kaygı taşımaktadır. Bu sebeple, araştırmalarını yaparken siyasi kimliğiyle olayları ele almıştır. Aleviliğin ve Bektaşiliğin ilk defa akademik bir disiplinle ele

²⁶² Mehmet Fuad Köprülü, "Bektaşiliğin Menşeleri", *Türk Yurdu*, 1925, 2/8, 121-140, nşr. Mehmet Yaman, *Cem Dergisi*, 53/7-13.

²⁶³ Tevella: Ehl-i Beyti sevmek, sevenlere muhabbet duymaktır.

²⁶⁴ Teberra: Ehl-i Beyte düşman olanlara, Kerbelâ'da İmam Hüseyin'i şehit edenlere lanet etmek, onları sevmemektir.

²⁶⁵ Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3.Basım (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1981), 250.

²⁶⁶ Tahir Harimi Balcıoğlu, *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, nşr. Hilmi Ziya Ülken (İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1940), 8.

²⁶⁷ Mehmet Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, nşr. Hasan Aksakal (İstanbul: Alfa Yay., 2017), 19.

alınışı Fuad Köprülü sayesinde olmuştur. Öyle ki Fuad Köprülü'nün çalışmaları hala canlılığını korumaktadır.

Baha Said ile Fuad Köprülü'nün görüşleri ve yöntemleri birbirinden farklı olmasına rağmen pek çok ortak noktaları vardır. Her ikisi de Osmanlı Devleti'nin son devri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili araştırmalar yapmış, Türk milliyetçiliği politikalarına dâhil olmuş ve Ziya Gökalp ile yakın temas halinde bulunmuşlardır.

Baha Said ile Fuad Köprülü'nün eserlerinde Alevilik ve Bektaşilik daha önce görülmemiş bir şekilde kavramsallaştırılmıştır. Örneğin; Kızılbaş topluluklarının bu şekilde yeniden “Alevi” olarak kavramsallaştırılması, Türkiye’de yavaş yavaş yeni dilin bir parçası haline gelmiş ve Alevi topluluklarınca da bir kimlik olarak benimsenip kullanılmıştır.²⁶⁸

²⁶⁸ Dressler, *Türk Aleviliğinin İnşası*, 237-238.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşamış önemli fikir ve düşünce adamlarından birisi de Baha Said'dir. Onun askeri okula gitmesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerinde bulunması, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında aktif görevler alması, milli duyguları hassas bir araştırmacı olmasında etkili olmuştur. Yaşadığı dönemin şartları, onun fikirlerinin gelişmesinde büyük katkı sağlamıştır.

İttihat ve Terakki'nin hükümet politikası olarak benimsediği Türkçülük akımı doğrultusunda, devlet kendi içerisindeki her alanda olduğu gibi dini ve etnik yapıları da milliyetçi projeye entegrasyonunu amaçlamıştır. Bu amaçla, Anadolu'daki dini ve etnik grupları incelemek üzere araştırmacılar görevlendirilmiştir. Baha Said de Alevi-Bektaşî zümrelerin araştırılması amacıyla vazifelendirilmiştir.

Baha Said, İttihat ve Terakki tarafından görevlendirilmesi üzerine Anadolu'yu karış karış dolaşmıştır. Bu doğrultuda Aleviler, Bektaşiler, Ahiler, Çepniler, Tahtacılar ve Nusayriler üzerine araştırmalar gerçekleştirmiştir. O, söz konusu araştırmalarını “katılımcı gözlem” ve “mülakat” tekniği kullanarak gerçekleştirmiştir. Onun bu tekniği alanında ilk olma özelliğine sahiptir.

Osmanlı Devleti 1800'lü yıllardan itibaren iyice gerilemiş, artan toprak kayıpları neticesinde her taraftan dağılmaya doğru gitmiştir. Osmanlı aydını bu sıkıntıların son bulması ve devletin kalkınması için ıslahatların hayata geçirilmesi için çaba sarf etmiştir. Farklı etnik grupların bağımsızlık mücadelesine girmesiyle toprak kayıpları yaşanmış ve bunun neticesinde devlette Anadolu'ya doğru bir yöneliş gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda, İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesiyle Anadolu'nun yeniden köy köy incelenerek adeta yeniden keşfedilmesi amaçlamıştır. İttihat ve Terakki izlemiş olduğu bu politikayı Türkçülük düşüncesi doğrultusunda harekete geçirmiştir. Buradaki amaç; Anadolu halkının farklı dini görüşlere sahip olsalar da ortak payelerinin Türklük olduğunu ve bu halkların Türklük çatısı altında bir arada yaşamasını sağlayabilmek olmuştur. İşte Baha Said de araştırmalarında bu amaç doğrultusunda hareket ettiği de görülmektedir. Bu düşüncenin günümüzde de halen önemli bir yere sahip olabileceğinin kanaatindeyiz.

Öte yandan şunları da ifade etmek gerekir ki; Baha Said milli değerleri kuvvetli bir fikir adamıdır. Bu değerlerin korunması ve geleceğe taşınması için büyük bir gayret gösterdiği görülmektedir. O, İttihat ve Terakki'nin politikaları gereğince Anadolu'daki zümreleri incelemiştir. Ancak, bu bakımdan çalışmalarında ilmi kaygıdan çok, siyasi kaygılar gözlemlemek mümkündür. Bu itibarla, şunu ifade edebiliriz: Baha Said'in çalışmaları, siyasi bir partinin benimsemiş olduğu bir politikayı topluma ne şekilde empoze etmeye çalıştığının göstergesidir. Çünkü bir parti, siyasi meşruiyetini ve hakimiyetini kuvvetlendirmek amacıyla; dini zümreleri, izlemiş olduğu politikanın etkisi altına almaya çalışmıştır. Özellikle din ve siyaset bağlamında bu kısım değerlidir.

Ayrıca Baha Said'in Anadolu'nun araştırılmasının üzerinde durması, kullanmış olduğu metodlar ve yaptığı bazı çalışmaların alanında ilk olması İslam Mezhepleri Tarihi alanı için de ayrıca öneme sahip olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk. “Mehmed Fuad Köprülü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/471-486. Ankara: TDV Yay., 2003.
- Avcu, Ali. “Bâtıni Din Anlayışının Epistemik Temelleri”. *Kur’an’ın Bâtıni Ve İşari Yorumu* (2018), 19-44.
- Avcu, Ali. *Horasan-Maveraiünnehir’de İsmaililik*. İstanbul: Marmara Akademi Yay., 2. Basım, 2018.
- Baha Said. “Dahili Haberler”. *Kanat Gazetesi* (04 Teşrinievvel 1911), 3.
- Baha Said. “Tasavvuf ve Hür Mezhepler”, nşr. Cengiz Gündoğdu. “Osmanlının Son Döneminde Yayınlanan Tasavvufi Muhtevalı Muhibban Dergisi ve 1327/1911 Sayısında Yer Alan Bazı Makaleler”. *EKEV Akademi Dergisi*, 3/1 (Bahar 2001), 100-101.
- Baha Said. *İttihat – Terakki’nin Alevilik – Bektaşilik Araştırması*, nşr. Nejat Birdoğan. İstanbul: Berfin Yay., 2. Basım, 1995.
- Baha Said. *Türkiye’de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, nşr. İsmail Görkem. Ankara: KBY, 2000.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi. *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, nşr. Hilmi Ziya Ülken. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1940.
- Berzeg, Sefer Ersin. *Türkiye Kurtuluş Savaşı’nda Çerkes Göçmenleri II*. İstanbul: Nart Yay., 1990.
- Birge, John Kingsley. *Bektaşilik Tarihi*. İstanbul: Ant Yay., 1991.
- Bozkuş, Metin. *Anadolu’da İslam ve Mezhepler*. Sivas: Asitan Yay., 2011.
- Bulut, Halil İbrahim. “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik”. *Ortadoğu Yıllığı*, 7 (2011), 579-614.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Moskova Hatıraları*. Ankara: KBY, 1982.
- Çelik, Ali. “Anadolu’daki Alevi ve Sünni Çepnilerin Kültürel Açından Karşılaştırılması”. 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, ed. Filiz Kılıç & Tuncay Bülbül, 1169-

1188. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., 2007.
- Criss, Bilge. *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İletişim Yay., 10. Basım, 2016.
- Cumhuriyet*. “Ölüm” (18 Ekim 1939 Çarşamba), 4.
- Dressler, Markus. *Türk Aleviliğinin İnşası; Oryantalizm, Tarihçilik, Milliyetçilik ve Din Yazımı*, çev. Defne Orhun. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2016.
- Dündar, Fuat. *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yay., 7. Basım, 2018.
- Dündar, Fuat. *Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yay., 7. Basım, 2019.
- Engin, İsmail. “Tahtacılar ve Tahtacı Aleviliği”. *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*. (Ankara: KBY, 2009), 123-143.
- Eröz, Mehmet. *Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: KBY, 1990.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 2008.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yay., 1990.
- Gökalp, Ziya. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, nşr. Mustafa Özsarı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 6. Basım, 2019.
- Hacı Bektaş. *Makalat*, nşr. Ali Yılmaz vd. Ankara: TDV Yay., 6. Basım, 2015.
- Hanioğlu, Mehmet Şükrü. “Türkçülük”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/551-554. İstanbul: TDV Yay., 2012.
- Hasluck, Frederick William. *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I*, çev. Timuçin Binder. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2012.
- Ilgaz, Hasene. “Milli Mücadele’de Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti”. *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 193 (İstanbul: 1 Ocak 1981), 10-20.
- İkdam*. “Acı Bir Ölüm” (18 Birinciteşrin (Ekim) 1939 Çarşamba), 4.
- İlhan, Avni. “Bâtıniyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5/190-194, İstanbul: TDV Yay., 1992.

- İnalçık, Halil. *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. İstanbul: Kronik Kitap, 4. Basım, 2018.
- Karabekir, Kazım. *İstiklal Harbimiz*. İstanbul: Merk Yay., 1988.
- Karpat, Kemal Haşım. *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*. İstanbul: Timaş Yay., 2017.
- Kazıcı, Ziya. "Ahilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1/540-542. İstanbul: TDV Yay., 1988.
- Köprülü, Mehmet Fuad. *Anadolu'da İslamiyet*, nşr. Hasan Aksakal. İstanbul: Alfa Yay., 2017.
- Köprülü, Mehmet Fuad. "Bektaşiliğin Menşeleri". *Türk Yurdu*, 2/8, 1925, 121-140, nşr. Mehmet Yaman. *Cem Dergisi*, 53/7-13.
- Köprülü, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yay., 8. Basım, 1993.
- Kutlu, Sönmez. "İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu". *İslami İlimlerde Metodoloji/Usul Mes'elesi-I*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 391-440.
- Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*. İstanbul: Dem Yay. 3. Baskı, 2013.
- Küçük, Cevdet. "Abdülhamid II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1/216-224. İstanbul: TDV Yay., 1988.
- Mahmud, Kaşgarlı. *Divanü Lügatü't-Türk*, nşr. Besim Atalay. Ankara: TDK Yay., 1986.
- Melikoff, Irene. *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yay., 1993.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Babailer İsyanı*. İstanbul: Dergah Yay., 3. Basım, 2000.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Babailik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4/373-374. İstanbul: TDV Yay., 1991.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Fütüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13/261-263. İstanbul: TDV Yay., 1996.
- Okay, Mehmet Orhan & Kahraman, Alim. "İslamcılık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23/67-70. İstanbul: TDV Yay., 2001.

- Özcan, Azmi. “Osmanlıcılık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33/485-487. İstanbul: TDV Yay., 2007.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Tarihi Boyunca Bektaşilik*. İstanbul: Yeni Boyut Yay., 5. Basım, 1998.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. “Osmanlı Toplumunun Dini Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektaşilik İlişkisi I”. *Arayışlar*, 2 (1999), 17-34.
- Subaşı, Necdet. *Alevi Modernleşmesi*. İstanbul: Timaş Yay., 2010.
- Sümer, Faruk. *Çepniler – Anadolu’daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1992.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Türkiye Yay., 1964.
- Tevetoğlu, Fethi. “Milli Mücadele Kahramanlarından: Baha Said (Biga 1882-İstanbul 16 Ekim 1939)”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6/16, (Ankara: 1989), 207-221.
- Tevetoğlu, Fethi. *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: TTK Basımevi, 2. Basım, 1991.
- Tevetoğlu, Fethi. *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967.
- Türkdoğan, Orhan. *Alevi-Bektaşî Kimliği – Sosyo-Antropolojik Araştırma*. İstanbul: Timaş Yay., 4. Basım, 2004.
- Uludağ, Süleyman. “Fütüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13/259-261. İstanbul: TDV Yay., 1996.
- Uluğ, Naşit. *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Milliyet Yay., 1973.
- Uyar, Mazlum. “Nusayrilik”. *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Hasan Onat & Sönmez Kutlu. Ankara: Grafiker Yay., 2012.
- Üçer, Cenksu. *Alevilikte Musahiblik*. Ankara: Araştırma Yay., 2011.
- Üçer, Cenksu. *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*. Ankara: Ankara Okulu Yay., 2019.

- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, nşr. Gülseren Ülken. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 13. Basım, 2017.
- Üzüm, İlyas. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İSAM Yay., 4. Basım, 2008.
- Vakit*. “Acı Bir Ölüm” (18 Birinciteşrin (Ekim) 1939 Çarşamba), 3.
- Yeni Sabah*. “Kahraman Baha Said Öldü” (19 İlkteşrin (Ekim) 1939 Çarşamba), 5-7.
- Yetik, Sami. *Ressamlarımız*. İstanbul: Gram Yay., 2016.
- Yörükan, Yusuf Ziya. *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükan. Ankara: KBY, 1998.
- Zürcher, Erik Jan. *Milli Mücadelede İttihatçılık*. İstanbul: İletişim Yay., 9. Basım, 2016.

EKLER

Ek 1. Baha Said'in ölümü üzerine Yeni Sabah Gazetesi'nde çıkan yazı.

YENİ SABAH

Kahraman Baha Said Öldü

Merhum Baha Said

Memleket, pek değerli ve çok faziletli bir evlâdını daha kaybetti. Feragatin, fedakârlığın, tevazunun bir timsali olan zavallı Baha Said de dün kara toprağa gömüldü.

Baha Said, bugünkü neslin, gençliğin tanıyamadığı milli kahramanlardan biri idi. İsmi mesrutiyet inkılâbına da karışan Baha Said, Cihan Harbindeki fedakârane faaliyetleri, Türkistan, Efganistan ve Kafkastaki şayanı hayret maceraları ile tarihin özmal olmuş bir şahsiyetti.

O, bütün enerjisini, zekâsını memleketine hasretmiş, varlığını ve hayatını yurduna nezreylemişti. Şöhret bulmaktan, yükselmekten daima çekinmiş, feragat ve tevazuu kendine daima şiar edinmişti. Çok sevdiği ve saydığı milletin selâmeti, menfaati mevzuu bahseldüğü her zaman, Baha Said, hiçbir tehlikeden sakınmamış, hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştı. Her milli teşebbüste daima ileri atılmış ve herkesten çok çalışmıştı.

Mütarekenin ilk ve acıklı günleri idi. Herkes, namerd mukadderatın o makûs tecellisi karşısında yeise ve ümitsizliğe kapılmış, tevakküle el ve bel bağlamış için için ağlıyordu. Fakat, Baha Said, metanetini ve itidâlini muhafaza etmiş, cihanın bitkin ve bezgin sandığı milletine, Türkte taze bir can ve kan, yepyeni bir azım ve iman vermeye uğraşıyordu. Kendi gibi üç beş fedakâr, millet ve yurd hâdimi ile elele vererek, "Karakol, cemiyetini tesis etmiş, İstanbulun işgal ve tazyik altında bulunmasına, başta Vahidettin olmak üzere sarayın, Hürriyet ve İtilâfın, nigehbanlarının alçakça faaliyetlerine rağmen, millî mücadele ve mukavemet teşebbüslerine girişmişti ki, Baha Said ve arkadaşlarının bu hizmet ve faaliyetleri İnkılâb tarihimizin kıymetli sayfalarında, hiç şüphesiz ki, yer bulacak kadar şerefli ve mühim bulunmaktadır.

Rahmetli Baha Said, Arabca, Farsça, Rusça, Almanca, Fransızca lisanslarına hakkile vakıftı. Bilhassa Ordu ve Çağatay lisanlarında üstad sayılırdı. Eski Türk tarihi ve Anadolu'daki mezhepler hakkında derin tetkiklerde bulunmuş, fakat, ne yazık ki, uzun bir sâyin mahsulü olan

(Sonu 7 inci sayfamızda)

Kahraman Baha Said Öldü

[Baş tarafı 5 inci sayfamızda]
bu değerli etüdlerin bir kısmını yani Tahtacı Alevilere olan kısmını Türk Yurdu ile neşretmiş ve fakat diğer aksamını neşre imkân bulamamıştır. Son zamanlarda resme de merak etmiş ve bir hayli millî eserler meydana getirmişti. 1324 senesinde yüzbaşı ve erkânıharb olarak orduya dahil olan Baha Said, on beş senedenberi Türk Hava Kurumu müfettişi olarak çalışıyordu. Son günlerde, rahatsızlığı sebebiyle vazifesini terketmişti. Ziyat, ailesi için olduğu kadar da memleket için cidden hazin ve azim teessürü baistir. Baha Saide rahmet diler ve ailesinin kederine iştirak ederiz.

Ek 2. Baha Said'in ölümü üzerine Vakit Gazetesi'nde çıkan yazı.

VAKIT 18 BİRİNCİTEŞRİN 1939

Acı bir ölüm

Türk Hava Kurumu Müfettişlerinden Baha Sait kalp sektesinden ansızın vefat etmiştir. Bugün saat 12 de Beyazıt camiinden kaldırılarak Silivrikapıdaki aile kabristanına defnedilecektir.

Muhtelif sahalarda memlekete büyük hizmetler ifa etmiş olan Baha Saidin bu anî ölümü ailesini olduğu kadar dostlarını ve tanıdıklarını da müteessir etmiştir.

Ek 3. Baha Said'in ölümü üzerine İkdam Gazetesi'nde çıkan yazı.

Ek 4. Baha Said'in ölümü üzerine Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan yazı.

ÖLÜM

Türk Hava Kurumu müfettişlerinden Baha Said evvelki akşam kalb sektesinden vefat etmiştir. Cenazesi bugün saat 12 de Beyazıd camiinden kaldırı - larak Silivrikapıda aile kabristanına defnedilecektir. Cenabı Hak ailesine sabırlar ihsan eylesin.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Muhammet ÖZTÜRK**
Uyruğu : **T.C.**
Doğum Tarihi ve Yeri : **05.02.1993 – Altındağ/ANKARA**
e-posta : **muh.oz@outlook.com**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2015
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	2020

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2016-2019	Diyaret İşleri Başkanlığı	İmam-Hatip
2019	Diyaret İşleri Başkanlığı	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()